

Népművészeti
Jelentés
2025

HAGYOMÁNYOK
HÁZA

Népművészeti Jelentés – 2025

Hagyományok Háza
Budapest, 2025

Főszerkesztő: Both Miklós
Szerkesztők: Hont Angéla | Süveges Antal Pál

Fejezetszerkesztők:
Lauer Laura: 2.
Hont Angéla: 3., 7.
Süveges Antal Pál: 4., 7.
Sándor Ildikó: 5., 6.

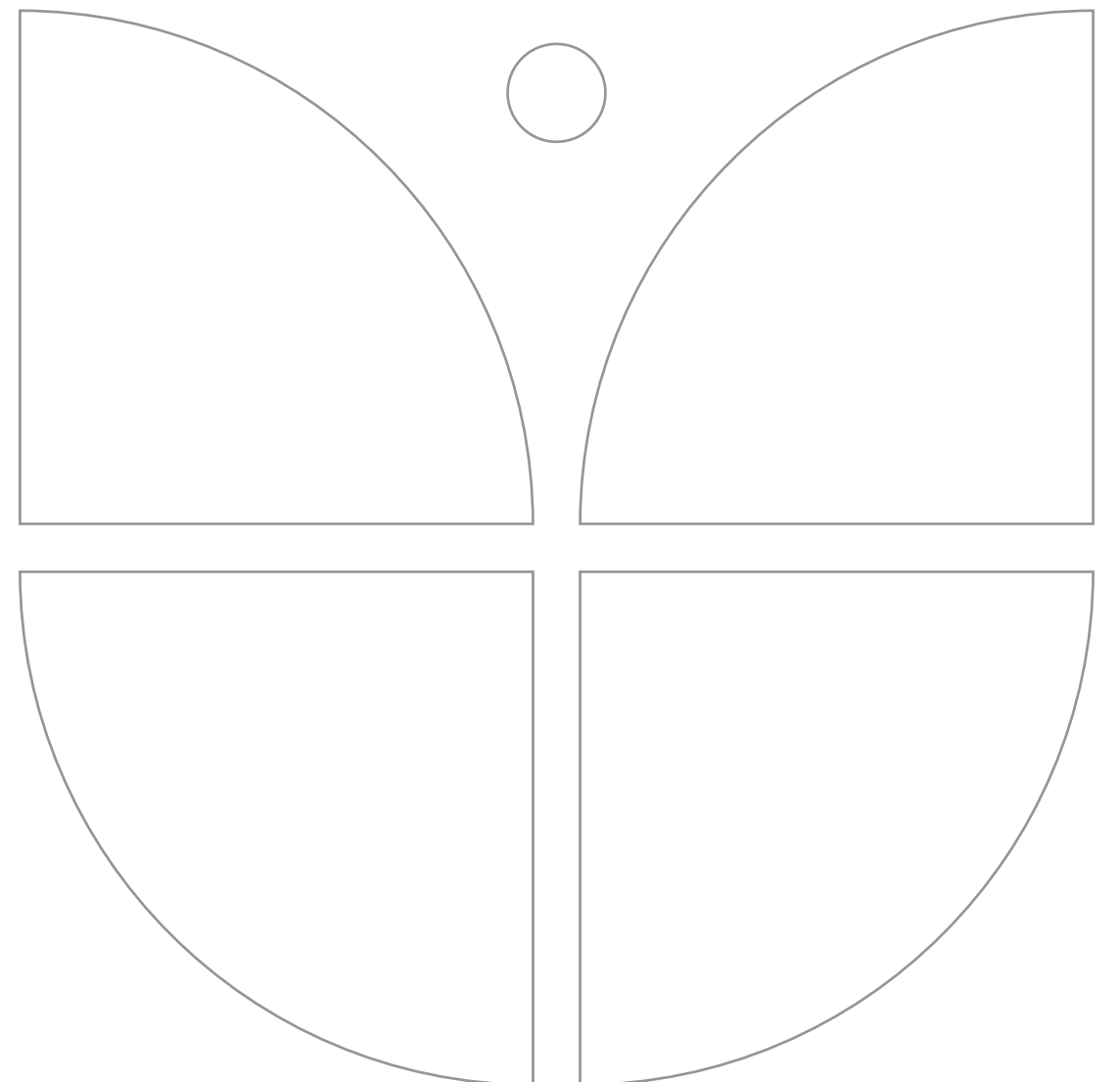
Projektkoordinátor: Lauer Laura

A szövegek elkészítésében részt vettek
a HÉTFA Kutatóintézet munkatársai,
a Revival Kutatóműhely kutatói, valamint
a Hagyományok Háza munkatársai.

Szakmai lektor: Árendás Péter

© Szerzők, 2025
© Hagyományok Háza, 2025

Támogatók:
Kulturális és Innovációs Minisztérium
Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő

TARTALOM

Előszó	6
1 Vezetői összefoglaló	9
1.1. A Csoóri Sándor Program kutatásának jelentősége	11
1.2. A kutatás legfőbb megállapításai	12
2 Az első kutatási év folyamatai és a keletkezett adatok reprezentativitása	17
2.1. Kvantitatív kutatási folyamatok	19
2.2. Kvalitatív kutatási folyamatok	21
3 A népművészeti terület jellemzése a Csoóri Sándor Program támogatási adatai alapján (2017–2023)	23
3.1. A támogatások általános jellemzése	25
3.2. A támogatások vizsgálata szakterületek szerint	28
3.3. A támogatások vizsgálata földrajzi eloszlás szerint	34
4 A Csoóri Sándor Program hatásainak összefoglaló értékelése	41
4.1. Közösségek erősítése	44
4.2. A tudásátadás ösztönzése	52
4.3. Népművészeti tevékenységek fejlesztése	57
5 A magyar revival mozgalom történeti áttekintése és a népi kultúra fogalmának értelmezései	63
5.1. A magyar revival mozgalom története és jelene	65
5.2. A népi kultúra értelmezései a vizsgált csoportok körében	72
6 A közösség fogalmának jelentésváltozatai a revival mozgalom jelenében	81
6.1. Közösség a revival mozgalom tagjainak értelmezéseiben	83
7 A népművészet társadalmi és nemzetközi hozzáférhetőségének javítása	91
7.1. A monitoringrendszer	93
7.2. Digitális archívum létrehozása	95
7.3. Nemzetközi együttműködések elősegítése	97
7.4. Közösségépítés és társadalmi felelősségvállalás	99
Zárszó	101
Hivatkozásjegyzék	103

TISZTELT OLVASÓK!

A népművészet hagyományaink éltető forrása, egyben nemzeti identitásunk legszilárdabb tartópillére. Népművészeti örökségünk megőrzése és gyarapítása közös felelősségünk, örömmel teljesített küldetésünk. Időtálló és előremutató szakmai munka azonban nem lehetséges alapos, mélyreható elemzések, naprakész adatbázisok és mérések, valamint tudományos igényű kutatások nélkül.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a XXI. században megalapozott, innovatív stratégia kidolgozása egyetlen kulturális ágazatban sem lehetséges másképpen, mint kidolgozott módszertanon és hálózatos építkezéssel alapuló gondolkodás mentén.

A Kárpát-medencei kulturális élet meghatározó szereplőinek ezért kiemelt szakmai feladata olyan módszertani tudás- és stratégiai központok létrehozása, valamint működtetése, amelyek folyamatos kapcsolatépítéssel és tapasztalatcserével alkotják nemzeti kulturális életünk szövetét – az anyaországban és határainkon túl egyaránt. Mindez hosszú távon fenntarthatóvá és megélhetővé teszi a kulturális feladatellátást a magyar közösségek számára.

A Hagyományok Háza mint kultúrstratégiai intézmény gondozásában megjelenő Népművészeti Jelentés – 2025 ezért különösen fontos szakmai mérföldkő, hiszen a magyar népművészet teljes spektrumát átfogó elemzésekkel és megbízható számadatokkal teszi áttekinthetővé, kutathatóvá a népművészeti területet. Ne feledjük: a tényadatok mögött aktív közösségek, alkotók és generációk munkája, lelkesedése rejlik – olyan nemzetépítő tevékenységek, amelyek közvetlen hatással bírnak az egyén és társadalom kollektív életminőségére.

Magyarország kormánya 2017-ben indította útjára a Csoóri Sándor Programot, amelynek páratlan sikere immár számokban mérve is impozáns: a mintegy 22 milliárd forintos forrásnak köszönhetően 3300 anyaországi és határon túli szervezet kapott lehetőséget a művészi kiteljesedésre, fejlődésre.

A program nyomán jelentős mértékben nőtt a népművészeti témájú rendezvények száma, erősödött a kedvezményezettek és az általuk elért magyar családok identitása, felélénkült az egyes közösségek közötti kapcsolatépítés, tudásátadás folyamata is.

A közzétett adatok alapján a népművészeti szakágazatban folyó alkotó- és tudományos munka, közösségi aktivitás láthatóvá válik a társadalom egésze számára. Nem titkolt szándék, hogy mindezen keresztül újabb és újabb közösségeket nyerjünk meg a magyar népművészet csodájának, néphagyományaink ápolásának és mindennapi megélésének.

Köszönöm a Hagyományok Háza vezetőinek és munkatársainak áldozatos munkáját, amely nélkül nem láthatott volna napvilágot e hiánypótló, átfogó igényű szakmai anyag.

A kiadványt szeretettel ajánlom mindazoknak, akik szívükön viselik a magyar népművészet és a közösségépítés nemzetstratégiai fontosságú ügyét – mindezen keresztül pedig a magyar emberek identitásának megerősítését.

Závogyán Magdolna
kultúráért felelős államtitkár

ELŐSZÓ

A magyar népművészeti mozgalmak területén hosszú ideig viszonylag kevés átfogó, szisztematikus kutatás valósult meg.¹ Bár a közösségekben rejlő erő és az alulról jövő kezdeményezések kiemelkedő eredményeket hoztak, a terület sok tekintetben megtartotta amatőr, mozgalmi vonásait. A történeti tapasztalatok azt mutatják, hogy az alulról szerveződő mozgalmak hosszú távú fennmaradását számos tényező befolyásolja: egyesek intézményesülés révén válnak tartóssá, míg mások folyamatosan megújuló, laza hálózatokként vagy időszakosan visszatérő hullámokban élnek tovább. Ha azonban nem alakul ki szakmai és infrastrukturális háttér, sok, egykor nagy lendületű művészeti irányzat fokozatosan háttérbe szorulhat vagy eltűnhet a köztudatból.

A magyar táncházmozgalom e tekintetben példaértékű: szerte a Kárpát-medencében annyira sokrétűen és sokak számára vonzó módon jelenik meg a mindennapi életben, hogy már nem csupán mozgalmi jelleggel, hanem többféle szervezeti és szakmai keretben van jelen. Ez a civil közösségek aktív szerepvállalásán és a professzionális intézmények közös munkáján alapul, ami nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a mozgalom további fejlődési pályára álljon, és ne rekedjen meg a múlt eredményeinél. A rendszeres, több szakterületen (például szociológia, antropológia, közgazdaságtan, turizmus, néprajz, kulturális menedzsment) átívelő kutatásoknak ebben különösen fontos szerepük van: nem csupán belülről – a hagyományörző közösségek, egyesületek szemszögéből – segítenek láttatni az aktuális helyzetet, hanem külső, tudományos perspektívából is megvilágítják a folyamatokat, problémákat és sikereket. Így a terület nem ragad meg a „régigazságok” körében, hanem folyamatosan képes adaptálódni a változó gazdasági, társadalmi és kulturális körülményekhez, miközben megőrzi a legfontosabb értékeit és hagyományait.

A Hagyományok Háza a 2025-ös évtől kezdve szükségesnek látja a meghatározó kutatási eredményeket a rendszeresen megjelenő Népművészeti Jelentés (továbbiakban: Jelentés) formájában közzétenni, hogy bemutassa a Kárpát-medencei népművészet társadalmi és gazdasági jelentőségét a nemzet életében. Láttatni kívánjuk, hogy a népművészet miként járul hozzá hagyományaink őrzéséhez, identitásunk megerősítéséhez, és miként működik közre egy élő közösségek hálózatán nyugvó, összetartóbb és fenntarthatóbb társadalom kialakításában. Célunk annak felmutatása is, hogy a népművészet sajátos egyediséget kölcsönöz a ma élő magyar közösségnek, mely egyediség hozzájárulhat az ország és a tágabb Kárpát-medencei régió gazdasági versenyképességének erősödéséhez. Bemutatjuk, hogy a népművészet milyen sok ember számára a mindennapok része, és biztosít lehetőséget az önmagukban rejlő tehetőség kibontakoztatására és fejlesztésére.

¹ Fábri István – Sándor Ildikó: Kézműves életpálya-kutatás. 2020-2022. (kézirat); Táncháztalálkozók kérdőíves vizsgálata 1998, 2002, 2004. (kézirat); Fábri István – Füleki Katalin: A táncházak közössége: szociológiai jellemzők, értékrend, életmód (Fábri-Füleki 2006);; Halmos Béla – Hoppál Mihály – Halák Emese (szerk.): „Meg kell a búzának érni.” A magyar táncházmozgalom 40 éve (Halmos-Hoppál-Halák 2012); Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája (Beszprény 2013)

Fotó: Zeneakadémia / Erdős Dénes

A gondozásunkban frissülő kutatási anyagok különböző nézőpontokat, módszertanokat és tudományterületeket integrálnak, így képesek olyan multidiszciplináris megvilágítást adni, amelyből nemcsak a döntéshozók, hanem maguk a népművészeti szervezetek is profitálhatnak. Az ily módon születő hatalmas mennyiségű adat és információ elemzése nem csupán a külső szakemberek feladata – nélkülözhetetlen, hogy a területen dolgozó szakmai csoportok és közösségek is rendszeresen értelmezzék ezeket az eredményeket. Folyamatos diskurzusra van szükség, melynek keretében a népművészet aktív szereplői – táncosok, zenészek, kézművesmesterek, mesemondók, pedagógusok, civil szervezeti vezetők – is kinyilváníthatják véleményüket, kiegészítve és árnyalva a kutatások által megrajzolt képet. Fontos, hogy a folyamatot olyan platformok (rendszeres fórumok, konferenciák, szakmai műhelytalálkozók) támogassák, amelyek alkalmat adnak a párbeszédre és a különböző szereplők nézőpontjainak összehangolására. Ezeknek a platformoknak célja, hogy a kutatási eredmények ne szakadjanak el a valóságtól, és a szakmai-társadalmi közeg is minél közvetlenebbül hasznosíthassa a megszerzett tudást. Ezzel zárul be az a kör, amelyben az alulról jövő civil kurázi és mozgalom, valamint az intézmények népművészeti tevékenysége egymást kiegészíti és értékesen egymásra épül.

Csak így alakulhat ki az a közös szakmai nyelv, amelynek használata elősegíti a magyar népművészeti mozgalmak helyzetének árnyaltabb megértését, csak így juthatunk el évről évre annak feltárásáig, hogy a terület milyen kihívásokkal szembesül, és melyek a reális továbblépési lehetőségek.

Both Miklós
főigazgató, Hagyományok Háza

1

Vezetői összefoglaló

KÉSZÍTETTE: Both Miklós

A mai magyar kulturális életben a revival népművészeti terület², jóllehet a közös érdeklődés és fókusz mentén körülhatárolható, mégis rendkívül sokszínű társadalmi jelenség, amely számos módon tagolódik. A legkézenfekvőbb a néphagyomány különböző ágai szerinti – tehát szakmáenkénti – felosztás: néptánc, népzene, népi kézművességgel és népmesével foglalkozó egyéneket és közösségeket különböztünk meg. Ezzel párhuzamosan létezik a területi, lokális/regionális szerveződés elve is: megyei és régiós egyesületekbe tömörülnek a néphagyomány művelői. Emellett különbségek mutatkoznak a néphagyományt szakmaként űzők, valamint a közösségi-szabadidős tevékenység keretében művelők csoportjai között – bár a határvonalak nem mindig élesek, számos fajsúlyos kérdésben mégis jól körvonalazódnak. Érdemes megemlíteni az intézményesülés különböző formáiba tagolódó alkotó egyéneket és közösségeket is: az egyesületeket, a nagy országos szövetségeket (mint az egyesületek ernyőszervezetei), továbbá az alap- és középfokú művészeti iskolákat és a professzionális táncegyütteseket. Emellett léteznek mindezek a kereteken kívül álló egyének és csoportok. Az amúgy is összetett képet a hagyományörző jelzöt használó közösségek önmeghatározása külön is árnyalja.

1.1.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM KUTATÁSÁNAK JELENTŐSÉGE

A Csoóri Sándor Program (továbbiakban: CSSP vagy Program) 2017-ben indult azzal a céllal, hogy a magyar népművészet és hagyományápolás különböző területein működő közösségeket, szervezeteket és intézményeket anyagilag és szakmailag támogassa. A Program keretében jelentős források nyíltak meg a népzene, néptánc, népi kézművesség és a hagyományátadás különböző formáinak felkarolására, valamint a Kárpát-medencében működő kulturális közösségek tevékenységének erősítésére. A CSSP támogatásai a fejezet elején bemutatott sokszínű közeg széles körét elérik.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a Csoóri Sándor Program látványos változásokat hozott mind az intézményesült, mind az alulról szerveződő népművészeti közegben. Országosan és a határon túli területeken is szaporodtak azok az események, műhelyek, szakmai kurzusok, továbbképzések, amelyekben az állami támogatás és a helyi erőforrások ötvöződve biztosítanak magas színvonalú kulturális élményt és tudásátadást. A népművészeti tevékenység egyszerre közösségi élmény, identitáserősítő tényező és szemléletformáló jelenlét – megfelelően a 21. századi elvárásoknak, de gyökereiben megtartva hagyományos értékeit és formáit.

A Jelentésben bemutatott vizsgálati eredmények a kutatások első évének anyagát összegzik. Eltérő háttérrel rendelkező szakemberek összehangolt közös folyamatot hoztak létre, és megkezdtek a népművészeti terület problémáinak, erősségeinek és lehetőségeinek közös feltérképezését. A hosszú távú tervek szerint ez a kutatómunka nem egy egyszeri projekt, hanem olyan évenként ismétlődő, frissülő vizsgálat, amelynek során mindvégig figyeljük és értelmezzük a legfontosabb trendeket, s közben évente egy-egy kiemelt témát behatóbban is feltárunk.

A Népművészeti Jelentés a Csoóri Sándor Alap támogatásával, a Hagyományok Háza saját erőforrásainak bevonásával, külső kutatóműhelyek és szakértők közreműködésével készült. A dokumentum tartalmának döntő része a Programból nyert adatokon alapul – ezt indokolja a CSSP kiemelt szerepe, valamint az általa biztosított országos és határon túli lefedettség, amely reprezentatív adatbázist nyújt a hazai és határon túli népművészeti szervezetekről –, az elemzéseket azonban szélesebb, többdimenziós kontextusba ágyazva mutatjuk be, így a jelentés túlmutat egyetlen támogatási program keretén. Mindez nem jelenti azt, hogy a CSSP egyedül felelne minden területi és szakmai kihívás megoldásáért, ugyanakkor reprezentativitása révén fontos alapot nyújt a népművészeti közeg átfogóbb vizsgálatához.

A Jelentés alapjául szolgáló komplex kutatás a HÉTFA Kutatóintézet és Elemző Központ főként kvantitatív vizsgálataira és a HH-SZTE Revival Kutatóműhely kvalitatív kutatásaira támaszkodik. Az eredmények együttes elemzése lehetővé teszi a Csoóri Sándor Program hatásainak feltárását, összefüggéseinek megértését. A kvantitatív adatok által felvázolt kereteket a kvalitatív anyagok részletezik és kontextusba helyezik. Az integrált megközelítés segíthet megérteni, miért jelennek meg bizonyos eredmények, honnan fakadnak a regionális különbségek, vagy melyek azok a módszertani

² A népművészet területén létrejött revival mozgalomról bővebben az 5. fejezetben írunk.

sajátosságok, amelyek befolyásolják a következtetéseket. Mindez nem csak színesebb, de megalapozottabb képet adhat a Program tényleges hatásairól, és iránymutatással szolgálhat a Csoóri Sándor Program továbbfejlesztéséhez, hogy a magyar népművészet és hagyományörzés (tudásátadás) még hatékonyabban tudjon beépülni a 21. századi kulturális életbe.

A Népművészeti Jelentés fejezeteiben részletesen bemutatjuk a kutatás módszertanát, a CSSP 2017–2023 közötti támogatásainak statisztikai elemzését, a Programnak a népművészet területére gyakorolt legfontosabb hatásait. Két külön fejezetben foglaljuk össze a népi kultúra és revival, valamint a közösség fogalmának értelmezéseit a revival mozgalom képviselőinek szemszögéből. Végül szakmai víziókat fogalmazunk meg a népművészet társadalmi hozzáférhetőségének és láthatóságának fejlesztésére vonatkozóan. A Jelentésben szólnunk regionális különbségekről és a területi lefedettségről, a közösségépítés, identitás, szakmai fejlődés, minőségbiztosítás kérdéseiről, valamint az esélyteremtésről és a fenntarthatóságról.

1.2. A KUTATÁS LEGFŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A Csoóri Sándor Program pályázati felhívásai a támogatás céljaként a különböző népművészeti alkotóközösségek tudásátadásának elősegítését, szakmai munkájának fejlesztését és a közösségek megerősítését tűzték ki célul. Az itt kiemelt megállapítások részletes kibontása a Jelentés 3. és 4. fejezetében olvasható.

A CSSP vizsgált hét éve alatt 21,77 milliárd Ft támogatás odaítéléséről született döntés, amivel a Program 12 361 pályázatot és több mint 3300 szervezetet támogatott a népművészet területén.

A hétéves támogatási időszakban a kiíró közel 17 milliárd forintot osztott ki nyílt pályáztatási rendszeren keresztül 11 825 pályázó között. Meghívásos pályázatokon összesen 338 pályázó kapott 2,6 milliárd forint támogatást, 2,3 milliárd forintot pedig egyedi döntéseken keresztül ítélték oda 198 pályázónak. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált időszakban a támogatási összegek nagyjából 78 százaléka nyílt, 12 százaléka meghívásos, 10 százaléka pedig egyedi eljárási rendben jutott el a nyertesekhez.

A pályázatok földrajzi vizsgálata során megállapítható, hogy a támogatások stabilan kétharmada jutott Magyarországra, egyharmada pedig határon túli területekre.

2017 és 2023 között a néptánc területére közel 12 milliárd, a népzene területére 3,6 milliárd, a tárgyalkotó szervezetekhez 2,5 milliárd forint jutott, a táncházak 1,5 milliárd, a komplex népművészeti tevékenységek 1,6 milliárd, míg a népmese területe 117 millió forint támogatásban részesültek.

Fotó: Dusa Gábor

Növekedett a tevékenységbe bevontak száma, és fejlődtek a közösségek

A CSSP jelentősen növelte a népművészet iránti érdeklődést, és hozzájárult közösségeink fejlődéséhez. A támogatásnak köszönhetően nőtt a népművészeti események és résztvevők száma, valamint számos új közösség kezdte meg tevékenységét. A Program támogatásával a 2023-as adatok szerint egy évben közel 12 ezer esemény valósul meg (2500 tánc, több mint 3000 kézműves és néptáncos rendezvény és közel 3000 népzenei esemény), 10 ezernél több fellépésen vesznek részt a néptáncosok, miközben 11 és fél ezren tanulnak népzene.

Nemcsak a népművészet területére bevont személyek számának növekedése támasztható alá az online kérdőíves felmérés eredményei alapján, hanem a közösségek fejlődése is. A kérdőív megválaszolóinak kimagasló aránya (91%) egyetértett azzal, hogy a támogatás segítette a közösségépítő munkájukat.

Javult a kultúrához való hozzáférhetőség

A kutatás rávilágított arra, hogy az egyének életminőségét érzékelhetően javítja a közösséghez való kötődés és a kulturális lehetőségek elérhetősége, függetlenül iskolázottságtól vagy anyagi helyzetüktől. Ez a Csoóri Sándor Program keretében különösen a hátrányos helyzetű településeken bizonyult relevánsnak, hosszú távon ugyanis hozzájárulhat a lakosság szubjektív jóllétéhez, enyhítheti az elmagányosodás kockázatát, és segítheti a helyben maradást.

A közösségi programok elérhetőségéből való kiszorulás leginkább a nyugdíjas korosztályt érinti, ám a CSSP támogatott szervezetei a teljes települési kör számára nyitottak, beleértve az idősebb generációt is. A Program integratív jellegének köszönhetően különböző életkorú és háttérű emberek találhatják meg együtt a helyüket: a tánc, a zene és a kézművesség egyaránt vonzó és hozzáférhető minden korosztály számára, így erősíti a közösségi részvételt és az összetartozás érzését.

Fejlődtek a szakmai együttműködések, erősödött a hálózatosodás

A kutatások eredményei egyértelműen rámutatnak arra, hogy a Program a népművészet szereplőinek ismertségét és kapcsolatépítési lehetőségeit is bővítette, ami erősítette hálózatos működésüket, és kedvezően hatott pályázati sikerességükre, valamint érdekérvényesítő potenciáljukra. A kapcsolati rendszer és ismertség kiterjedtségére utalhat, hogy miként alakul a megyén kívüli vagy országhatáron kívüli fellépések száma. Az online kérdőív válaszaiból kimutatható vendégfellépések átlagából arra lehet következtetni, hogy a szervezetek a meghívásos programkínálatba beágyazottak, azaz általánosan ismertek, kapcsolati hálóval rendelkeznek.

A kutatás megállapításai abba az irányba mutatnak, hogy a kulturális szektorban még vannak kiaknázatlan lehetőségek a megyei, régiós és országos együttműködések terén. A nagyobb kapcsolati hálókhoz való hozzáférés nemcsak a fellépési, együttműködési lehetőségek bővülését, hanem jobb forrásokhoz jutást, kiegészítő képzéseket és erősebb szakmai támogatást is jelenthet. Összességében a kapcsolatok erősítése és a hálózatépítés támogatása elengedhetetlen a Program fenntartható sikeréhez.

Jelentősen erősödött a tudásátadás támogatása

A Program egyik legfontosabb célja a tudásátadás támogatása, amely az élő és aktív közösségeknek segít a hagyományos kultúra értékeinek tudatosításában és hozzáférhetővé tételében.

A CSSP által támogatott tevékenységekhez kapcsolódóan a tudásátadás fontossága az online kérdőív és a kvalitatív vizsgálatok eredményeire támaszkodva is megerősíthető.

Az online kérdőív kitöltése során azt kellett a válaszadóknak megbecsülniük, hogy a támogatási összeg mekkora részét költötték az egyes előre definiált költségtypusokra. A válaszok átlagát vizsgálva az rajzolódik ki, hogy a válaszadók legnagyobb arányban az oktatók, szakmai közreműködők tiszteletdíjára költötték a támogatást, a forrás közel 40%-át tudásátadás biztosításának céljából használták fel.

Erősödő közösségi identitás

A kutatás során készült interjúk elemzése rámutatott, hogy a közös értékek, nyelv, hagyományok és szokások fenntartása alapvető szerepet játszik az egyéni és közösségi önazonosság megerősítésében, ami a közösségek összetartozását is erősíti.

Az online kérdőív válaszainak tanúsága szerint a CSSP hozzájárult, hogy a támogatott szervezetek mélyebben megértsék a népi kultúrát (68%), megélik nemzeti identitásukat (55%), illetve erősödjön a nemzeti identitásuk (24%).

Kiszámíthatóbb a működés

Az online kérdőíves kutatás vizsgálta, hogy mi volt a támogatás legnagyobb hozzáadott értéke materiális értelemben a szervezet életéhez. A válaszadók 76 százaléka nyilatkozott úgy, hogy olyan eszközöket tudtak beszerezni, amelyekre szükségük volt; 67 százalékuk tudott több személyt bevonni a tevékenységébe, 59 százalékuk számára pedig pénzügyileg kiszámíthatóbb lett a működés. A szervezetek 55 százaléka több rendezvényt tudott szervezni, 46 százaléka pedig több rendezvényen tudott fellépni. Emellett a válaszadók elsősorban arra a kérdésre, hogy a CSSP milyen irányba mozdította a terület helyzetét, úgy válaszolt, hogy jelentősen javította (58%) vagy javította (40%); két százalék szerint nem változtatta, és senki nem válaszolta azt, hogy rontotta volna a terület működését.

A vizsgálatokban résztvevő válaszadók rámutattak ugyanakkor arra is, hogy támogatási időszak második felében csökkent a pénzügyi támogatás mértéke. A csökkent összegű támogatás ugyan továbbra is segítséget nyújtott, de a kedvezményezetteknek alkalmazkodniuk kellett az új körülményekhez, és eltérő megoldásokat kellett találniuk. A támogatás inkább egyfajta védőhálót jelentett, amely elősegítette a kedvezményezettek működésének fenntarthatóságát és önállóságra való törekvésüket.

Jelentősen fejlődött szakmailag a terület

A támogatás lehetővé tette az amatőr alkotók és a profi művészek számára egyaránt, hogy magasabb szakmai színvonalon végezzék tevékenységüket, ezáltal gazdagítva a magyar kulturális örökséget és növelve annak láthatóságát. Az online kérdőív válaszainak tanúsága szerint a válaszadók 81%-a nyilatkozott úgy, hogy a támogatásnak köszönhetően magasabb szakmai színvonalon tudtak alkotni.

A magasabb minőség nagyobb költségekkel járhat. A kereslet növekedése a szolgáltatóknak kedvez, aki a feltételek, különösen az árazás kialakításában domináns pozícióban van. Ez a helyzet általános árfelhajtó hatású. Ezzel párhuzamosan a kialakított gazdag programkínálat fenntartása szűkülő támogatási környezetben idővel csak különös elhivatottsággal, egyre növekvő önkéntes munkával, illetve a helyi adottságok jobb kihasználásával lehetséges.

Összességében a kutatások eredményei és összefoglaló megállapításai egyértelművé teszik, hogy a Csoóri Sándor Program az elmúlt években megkerülhetetlen támogatási és szakmai keretté vált a magyar népművészeti életben, jelentős anyagi forrásokat és szervezeti lendületet biztosítva határon innen és túl. A különböző nézőpontok és adatforrások egyértelműen azt mutatják, hogy a Program a közösségek és az identitás megerősítésében, az utánpótlás nevelésében, a minőségi alkotómunka feltételeinek megteremtésében, valamint a határokon átnyúló kapcsolatok elmélyítésében is kiemelkedő szerepet játszik.

A kutatások eredményei arra is rámutatnak, hogy a Program létrejöttével kialakult szakmai, kulturális „ökoszisztéma” további bővítése lehetővé tenné, hogy a magyar népi kultúra a 21. században is mindinkább rugalmasan és innovatívan tudjon megszólalni – akár nemzetközi kontextusban is.

Az így megalkotott integrált kép reményeink szerint támogatni tudja a politikai és szakmai szereplőket, a pályázókat és a népművészeti közösségek tagjait abban, hogy a Csoóri Sándor Programról és annak hatásairól árnyalt, megalapozott ismeretekkel rendelkezzenek. A döntéshozók, a szakmai szervezetek, az intézmények és a helyi közösségek közös erőfeszítésével megteremthetők azok a feltételek, amelyek garantálják a Program hosszú távú sikerét és az eredmények értékállóságát.

2

Az első kutatási év folyamatai és a keletkezett adatok reprezentativitása

KÉSZÍTETTE: Apjok Vivien
Herczeg Bálint
Janku Anna
Kohut-Ferki Julianna
Korom Alexandra
Lauber Laura
Varga Sándor

2023-ban a Csoóri Sándor Alap először különített el célzott forrást az eddigi eredmények és szakmai tapasztalatok elemzésére, valamint a monitoringtevékenységhez kapcsolódó feladatok megvalósítására. Az e feladatok elvégzésére vonatkozó megbízást a Hagyományok Háza nyerte el meghívásos pályázat keretében.³

A CSSP értékelése és a terület kutatása kevert módszertanra épült, amely kvantitatív és kvalitatív adatgyűjtést és elemzést egyaránt tartalmazott. A kutatási folyamatokat a HÉTFA Kutatóintézet és Elemző Központ⁴ (továbbiakban: HÉTFA Kutatóintézet), valamint a HH-SZTE Revival Kutatóműhely⁵ (továbbiakban: Kutatóműhely) szakemberei végezték a Hagyományok Háza szakmai koordinálása mellett. A kevert módszertan különböző adatgyűjtési és elemzési technikákra épült, amelyeket alább röviden ismertetünk. A Hagyományok Háza szakemberei és a megbízott kutatók az egyes részfeladatokba aktívan bevonták a területen dolgozó elismert szakértőket is, ezzel is növelve a projekt szakmai alaposságát és relevanciáját.

³ CSSP-M-MONITORING-2023-0001

⁴ A HÉTFA Kutatóintézet vezetője Csíste András, további információ: www.hetfa.hu. A kutatásban közreműködtek: Szőnyi Eszter, Szőőr-Fülöp Luca, Koltai Luca, Jakab Gábor, Szabó Tamás, Herczeg Bálint.

⁵ A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén működő, a revival népművészeti mozgalmak kutatására létrejött kutatóműhely, vezetője Varga Sándor.

2.1. KVANTITATÍV KUTATÁSI FOLYAMATOK

A HÉTFA Kutatóintézet által végzett kvantitatív adatgyűjtés és -elemzés során fontos szerepet kapott a Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő által a Programhoz kapcsolódó, online közzétett döntési listákból épített támogatási adatbázis. A döntési listák támogatási területenként tartalmazzák a nyertes szervezetek pályázati azonosítóját, nevét és az elnyert támogatási összeget. Jellemzően, de nem minden év esetén elérhető a szervezet székhelyének földrajzi azonosítója (megye, település) is. Az adatokat a kutatók számos körben tisztították, mert évenként és támogatási területenként más és más adattartalommal, tagolással vagy akár helyesírással tartalmazták az információkat. Ennek az adatbázisnak a segítségével vizsgálták a támogatások időbeli és területi eloszlását. A Jelentés készítésének pillanatában az adatbázis 14 121 pályázatról tartalmaz információt.

Emellett a kutatók adatokat gyűjtöttek a támogatott szervezetek közösségimédia-jelenlétének vizsgálatához. Ez a módszer azt tette lehetővé, hogy feltárják, a támogatott szervezetek milyen mértékben és milyen felületeken találhatóak meg az interneten – ami fontos információval szolgálhat mind a Programmal kapcsolatos kommunikációs tevékenységek, mind pedig a monitoring és ellenőrzés számára.

2024 nyarán⁶ a CSSP kedvezményezettjei körében online kérdőív vizsgálat zajlott, amelynek célcsoportját a 2023. évi nyílt pályázatban nyertes pályázók alkották. A kérdőívet célzottan 1708 szervezet kapta meg, összesen 778 válaszadó töltötte ki teljes egészében, illetve összesen 832 esetben jutottak el a válaszadók legalább a kérdőív kétharmadáig. Bár a mintavétel nem tekinthető valószínűségi mintavételnek, a nagyarányú kitöltés miatt 95%-os szignifikanciaszinten $\pm 3\%$ -os hibahatárt eredményez a kapott eredményeknél. A kérdőíves minta reprezentativitása a támogatási adatbázisban is szereplő két jellemző szerint vizsgálható: a működési ország alapján, illetve aszerint, hogy milyen tevékenységi területeken aktívak a szervezetek. Az 1. táblázatban bemutatott adatok alapján a válaszadó szervezetek döntő többsége elsődlegesen Magyarországon működik (70%), a második legnagyobb csoport a Románia területén működő kitöltőké (15%), majd a Szerbiából (8%) és a Szlovákiából (4%) érkező szervezetek következnek. A Szlovéniában, Horvátországban és Ukrajnában működő kitöltő szervezetek száma ennél alacsonyabb a válaszadók között.

A szakértők a támogatási adatbázisban 3768 különböző pályázó szervezetet azonosítottak⁷. Ezek országok közötti eloszlása szerepel a 1. táblázat utolsó két oszlopában. Alig látható a két eloszlás közötti különbség, statisztikailag pedig a két eloszlás nem különbözik egymástól.

⁶ 2024.06.08. és 2024.07.16. között

⁷ Megegyezőnek tekintettek két szervezetet, ha a nevük és a működési országuk megegyezik egymással.

1. táblázat

Minta reprezentativitása a szervezet elsődleges működési helye (ország) szerint

	Kérdőíves minta		Összes pályázó szervezet	
	gyakoriság	arány (%)	gyakoriság	arány (%)
Magyarország	581	69,83	2547	67,6
Románia	128	15,38	634	16,83
Szlovákia	35	4,21	133	3,53
Szlovénia	2	0,24	31	0,82
Horvátország	3	0,36	36	0,96
Ukrajna	13	1,56	91	2,42
Szerbia	67	8,05	281	7,46
Egyéb	3	0,36	15	0,41
Összesen	832		3768⁸	

A kérdőív rákérdezett arra is, hogy a válaszadó szervezetek milyen népművészeti területen aktívak. A válaszadók a tánc, néptánc, népzenei együttes, zeneoktatás, tárgyalás területei közül tudták kiválasztani a rájuk jellemzőket, akár több választ is megjelölve. A válaszadók valamivel több mint fele (55%) csak egy jellemző területet jelölt meg, 26%-a kettőt, 13%-a hármat, a többi szervezet (6%) ennél többet.

A válaszadó szervezetek a néptánc területtel foglalkoztak a legnagyobb arányban, a kitöltők 60%-a aktív ezen a területen (akár más területek mellett). A válaszadók 32%-át érintette a tánc terület, míg szinte ugyanekkora arányban, 31%-uk a népzene területét említette. A zeneoktatás 23%-ukat, míg a tárgyalás 18%-ukat jellemezte. A válaszadók 16%-a a felsoroltakon kívüli tevékenységet is megjelölt, ide sorolhatók azok, akik általános művelődésszervezéssel, színházzal, örökségvédelemmel vagy néphagyomány fókuszú iskolai tevékenységgel foglalkoznak (L. 2. táblázat).

A támogatási adatbázisban azonosított 3768 szervezet esetében is vizsgálható, hogy milyen szakterületeken pályáztak (a kutatócsoport tagjai itt azzal a feltételezéssel éltek, hogy a pályázók a fő tevékenységeik szerint nyújtottak be pályázatokat). Ennek gyakorisága és az összes szervezeten belüli arányai szerepelnek a 2. táblázat utolsó két oszlopában. Bár az arányok kis mértékben eltérnek a minta és az összes pályázó szervezet között, a két eloszlás statisztikailag (95% szignifikancia szinten) mégsem tekinthető egymástól különbözőnek.⁹

⁸ Összes pályázó szervezet száma (támogatásban részesült és támogatásban nem részesült szervezetek).

⁹ Az eloszlások összehasonlításakor az „Egyéb” kategóriát kihagytuk, mivel más jelentéssel bír a kérdőívre válaszolók (pl. színház, örökségvédelem) és a támogatott sokaság körében (elsősorban intézményi pályázatok).

2. táblázat

Minta reprezentativitása tevékenységcsoportok szerint¹⁰

Szakterület	Kérdőíves minta		Összes pályázó szervezet	
	gyakoriság	arány (%)	gyakoriság	arány (%)
Néptánc	501	60,2	1868	49,6
Tánc	265	31,9	988	26,2
Népzene	256	30,8	1188	31,5
Zeneoktatás	192	23,1	652	17,3
Tárgyalás	149	17,9	575	15,3
Egyéb	130	15,6	43	1,1
Összesen	832		3768	

2.2.

KVALITATÍV KUTATÁSI FOLYAMATOK

A bemutatott kvantitatív folyamatokhoz szervesen kapcsolódva a HÉTFA Kutatóintézet szakemberei elkészítettek 7 db félig strukturált interjút is. Az interjúalanyok a Program kialakításában és működésében meghatározó szerepet betöltő ágazati szakértők és döntéshozók voltak, akiknek visszajelzései és javaslatai alapvetően hozzájárultak a CSSP hatásvonalának feltérképezéséhez.

A Revival Kutatóműhely által megkezdett kvalitatív kutatómunka első periódusában a CSSP monitoringrendszerének kialakítása céljából a Kutatóműhely tagjai Magyarország mind a 19 megyéjében, összesen 37 db félig strukturált interjút készítettek online, személyes és telefonos formában. Ezek szolgálnak az itt bemutatott elemzések alapjául.

Módszertani szempontból a félig strukturált interjúk alkalmasak voltak arra, hogy a kutatók kérdéseiket szabadon, a beszélgetés témái mentén alakítsák. A célcsoport kiválasztása egyrészt a Hagyományok Háza javaslatai alapján, másrészt a Revival Kutatóműhely munkatársainak szakmai szempontrendszer szerint történt.

¹⁰ Mivel egy szervezet egyszerre több területen is aktív lehet, ezért az arányoszlopok összegének nem kell 100 százaléknak lennie.

A Kutatóműhely a mintavételkor a CSSP-ben a kezdetektől, tehát 2017-től pályázó szervezetek¹¹ mellett az új belépőket, a nyertes pályázókat,¹² a nemzetiségi szervezeteket és olyan csoportokat is megcélzott, melyek két-három alkalommal is sikertelenül pályáztak. Mintájukban a pályázatban található altémáknak megfelelően a népzene, zeneoktatás, tánc, tánc- és tárgyalgó csoportok is megjelennek. A kiválasztásnál a regionális hatókörűség mellett a több pályázati altémában való érintettség mintába emelése is célként jelent meg. Egyaránt megszólították a nagyobb pályázati összeget elnyert „nagyokat”, valamint a nem mindig nyert „kicsiket” is.¹³ A többes mintavételi szempontrendszer kialakítása ellenére a kvalitatív kutatás ezen szakasza nem tekinthető reprezentatívnak, mivel a kerek nem tették lehetővé a Kárpát-medence egészét lefedő munkát, így a határon túli pályázók véleményeinek vizsgálatát. A kutatómunka során a Magyarországon bejegyzett 37 kiválasztott szervezet vezetőit, oszlopos tagjait, a csoport munkájára érdemben rálátó művészeti vezetőit, program-szervezőit, illetve a pályázatokat író szakembereit kérdezték meg.

Az első néhány interjú világossá tette, hogy a pályázó szervezetek diverzitása (tevékenységük, altémáik alapján) az előzetesen kialakított kérdéssor nagyon rugalmas alkalmazását követelte.¹⁴ Részben a szűkre szabott időkeretek, részben az előre (nem a Kutatócsoport által) kijelölt kérdések miatt a klasszikus antropológiai kutatás módszerét a szakértők nem, vagy csak nagyon kis mértékben tudták alkalmazni.¹⁵ Nem minden esetben nyílt lehetőség antropológiai terepmunka megvalósítására (több alkalommal hosszabb beszélgetéseket folytatni, tágabb kontextusokat feltárni közösen a beszélgetőpartnerek segítségével).¹⁶

A kvalitatív kutatási folyamat az első szakaszban meghatározott fókuszok mellett a revival népművészeti terület feltérképezésére összpontosított. Habár a kezdeti fázisban nem valósulhatott meg a még rétegzetesebb vizsgálódás, a lezajlott munka mégis lehetőséget biztosított arra, hogy a közegben azonosítsa azon további témákat, amelyek a későbbi kutatások során kifejtést vagy további elemzést igényelnek.

11 A megkeresett és interjút vállaló pályázók különböző szervezeti formákba sorolhatók, mint például egyesület, alapítvány, táncegyüttes, intézmény vagy műhely. A kutatás során az anonimitás biztosítása érdekében az interjúkra való hivatkozáskor a kutatók a „csoport”, „szervezet” vagy „pályázó” kifejezést használták, lábjegyzetben utalva a szervezet méretére, de azonosíthatóságot elkerülve. Ha egy szervezeten belül két főt kérdeztek meg, az interjúalanyokat a pályázati kategória után számmal jelölték (pl. interjúalany1). Kétfős interjú akkor történt, ha a pályázati munka megoszlik, vagy ha egyik interjúalany aktívabb szerepet vállalt a pályázat írásában. Egy esetben ugyanazon személyrel két részletben készült interjú, amit a lábjegyzetben és a forrásjegyzékben két dátummal jelöltek, vesszővel elválasztva.

12 Nyerteseken az elmúlt három vagy öt évben indult és minden évben pályázati támogatást elnyert szervezetek értendőek (2024-hez viszonyítva).

13 A kis és nagy szervezetek elkülönítése egyrészt a szervezetek saját önbesorolása alapján történt, másrészt kis szervezeteknek tekinthetők azok a kb. 50 fő alatti pályázók, amelyeket létszám és/vagy területi (falu, város) besorolás alapján különülnek el az 50 fő feletti, jellemzően városban működő, nemcsak helyi, hanem megyei szintű pályázatok lebonyolítását és megvalósítását végző, mindezek alapján tehát nagyként definiálható szervezetektől.

14 A Kutatóműhely a kérdéssort a HÉTFA Kutatóintézet által küldött kérdések alapján dolgozta ki, és azt a szervezet jellegéhez, a beadott pályázatokhoz (pl. tárgyalgó, táncegyüttesek stb.) adaptálta az interjúk során.

15 A kutatómunka 2024. év elején kezdődött el, ekkor – még a teljes pályázói lista hiányában – olyan eseményeken végeztek terepmunkát és kezdték meg az előzetes kapcsolatfelvételt a szakértők, ahol a CSSP támogatásával hirdettek táncszínházat (elsősorban a Dél-Alföldön és Közép-Dunántúlon).

16 Kisdi Barbara (kulturális antropológus) megfogalmazásában „[a]mikor az antropológus terepmunkát végez, gyakran olyan kérdéseket tesz fel adatközlőinek – rendszerint strukturálatlan interjú során –, amelyek engedik kibontakozni magát az interjúalanyt, segítik abban, hogy saját nyelvezetét, gondolatmenetét, saját hangsúlyait kövesse, így téve megismerhetővé a teljes gondolati struktúrát. Ez a módszer kognitív megközelítésű. A továbbiakban az interjúalany saját fogalmait felhasználva a kutató pontosító kérdéseket tehet fel, s a válaszok belső struktúrájának elemzése során feltárja azoknak a kifejezéseknek a jelentéseit (vagy inkább jelentésrétegeit), amelyekkel az interjúalany a világot leírja.” (Kisdi 2012: 39.)

3

A népművészeti terület jellemzése a Csoóri Sándor Program támogatási adatai alapján (2017–2023)

KÉSZÍTETTE: **Bognár Gergely**
Herczeg Bálint
Hont Angéla

A fejezetben olvasható elemzések a Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő által online közzétett, a Csoóri Sándor Program 2017 és 2023 közötti döntési listáiból¹⁷ a kutatás során épített támogatási adatbázis adatai alapján készültek. Első lépésben az általános folyamatokat mutatjuk be, a pályázat összehátjának elemzését végezzük el, ezt követi a támogatási szakterületek elemzése, majd a földrajzi területek szerinti vizsgálat.

A Csoóri Sándor Program első hét évének statisztikai elemzéseit további kutatások során szükséges mélyebben értelmezni, feltárva és megértve az adatsorok közötti összefüggéseket és tendenciákat.

3.1. A TÁMOGATÁSOK ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

A Csoóri Sándor Program most vizsgált hét éve alatt 21,77 milliárd Ft támogatás odaítéléséről született döntés, amivel a támogatók 12 361 pályázatot és körülbelül¹⁸ 3355 szervezetet támogattak a népművészet területén.

A Csoóri Sándor Program 2017-es indulásakor a kormányzat 7,5 milliárd forintot biztosított, ebből 2,5 milliárdot a 2017. évi költségvetés¹⁹, 5 milliárdot a 2018-as költségvetés²⁰ külön nevesített során. A 2017-es évben pályázat kiírására az idő hiányában nem volt lehetőség, így a Program elindulásakor nem a kedvezményezett szervezetek nyílt pályáztatásával, hanem a szervezetektől bekért adatok alapján a Csoóri Sándor Testület szakértőinek javaslatai szerint kerültek szétosztásra a támogatások. Ekkor összesen 1376 szervezet kapott 2,3 milliárd Ft értékben támogatást a Program célja szerint.²¹ 2018-ban és 2019-ben a megítélt támogatások összege kerekítve 4,6 milliárd Ft volt, ez a keret 2020 és 2021-ben 2,8 milliárd Ft, majd a 2022-es és 2023-as év során 2,3 milliárd Ft körül mozgott.

Ahogy a 3. táblázat mutatja, a támogatott pályázatok száma 1376 és 1948 darab között alakult évente, a támogatott szervezetek száma 1342 és 1605 darab között mozog. A legtöbb támogatott szervezet és pályázat 2018-ban és 2019-ben volt. Láthatóan a támogatott szervezetek száma a kiosztott támogatási keret csökkenésével párhuzamosan, de nem arányos mértékben csökkent.

Az egy pályázatra eső átlagos támogatás 1,3 és 2,4 millió forint között alakult az időszak egészét tekintve. Megfigyelhető, hogy a 2018-as és 2019-es nagyobb támogatási keret hatására az egy pályázatra eső átlagos támogatási összeg 2,4 millió forintra emelkedett, míg az egy szervezetre eső támogatás 3 millió forint körül mozgott. 2020 után az átlagos támogatások csökkenő tendenciát mutatnak. 2023-ban az egy pályázatra eső átlagos támogatási összeg 1,3 millió forint, az egy szervezetre eső támogatás pedig 1,6 millió forint volt. Mindez, ha az inflációt és a szolgáltatások árának növekedését is figyelembe vesszük, a nominálist messze meghaladó mértékű reálérték-csökkenést mutat.

18 A szervezetek számában a bizonytalanságot az okozza, hogy a hét év alatt szervezetek szűntek meg, változtattak nevet, helyezték át a székhelyüket, így nem minden esetben állapítható meg, hogy a különböző évek döntési listáin szereplő két támogatott szervezet azonos-e.

19 Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről szóló törvény módosításában nevesítik a Csoóri Sándor Alapot 2, 5 milliárdos kerettel. (2017. évi LXXXVI. törvény)

20 2017. évi C. törvény Magyarország 2018. évi központi költségvetéséről

21 „a hazai magyar és nemzetiségi, valamint a határon túli magyar néptánc-, népzenei együttesek és népdalkörök szakmai munkájának segítése” - 50 millió a Fonó felújítására, indul a Csoóri Sándor Program sajtóhír

17 Tekintettel arra, hogy a 2024-es döntési listák csak szeptemberben jelentek meg, a 2024-es monitoring pályázatban a 2017-2023-as pályázatokat vizsgáltuk és elemeztük.

3. táblázat:

Kiosztott támogatások és támogatott pályázatok, valamint szervezetek számának alakulása

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2017	2 311	1 376	1,7	1 342	1,7
2018	4 637	1 948	2,4	1 605	2,9
2019	4 597	1 887	2,4	1 479	3,1
2020	2 789	1 806	1,5	1 400	2
2021	2 816	1 764	1,6	1 378	2
2022	2 331	1 787	1,3	1 391	1,7
2023	2 343	1 793	1,3	1 408	1,7

A nem nyertes pályázatok arányát vizsgálva (4. táblázat) azt látjuk, hogy a 2019-es 11 százalékos arány 2020 és 2023 között a 15-20 százalékos tartományba emelkedett. Az elmúlt két évben jelentősebb keretszökkenés volt tapasztalható, emellett látható, hogy a nem nyertes pályázatok száma is növekedett 2,6, majd 1,3 százalékponttal. 2019-től az összesen 9037 támogatott pályázatra 1760 nem támogatott pályázat jutott, ami összességében 16,3 százalékos arányt jelent.²²

4. táblázat

Nem nyertes pályázatok aránya évenkénti bontásban

Év	Támogatott pályázatok száma (db)	Nem támogatott pályázatok száma (db)	Nem támogatott pályázatok aránya (%)
2019	1 887	233	11,0
2020	1 806	381	17,4
2021	1 764	324	15,5
2022	1 787	394	18,1
2023	1 793	428	19,3
Összesen	9037	1760	16,3

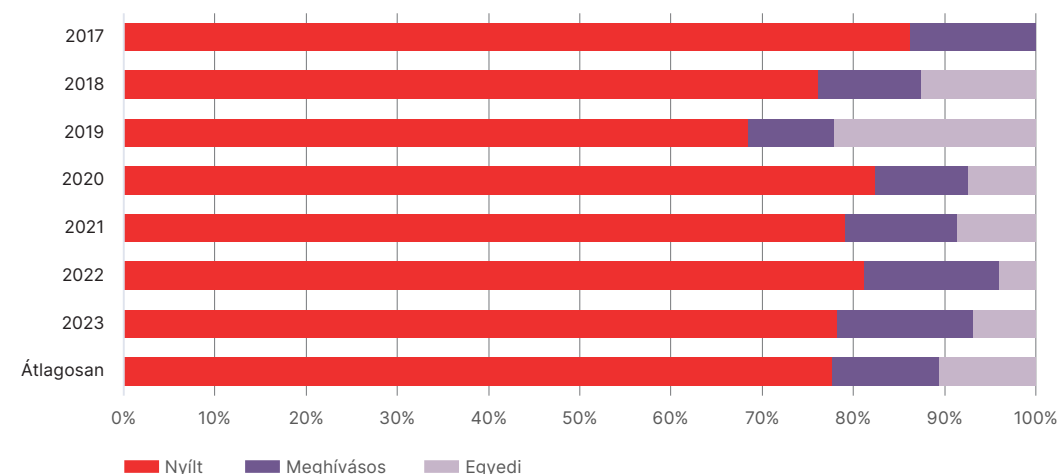
²² 2017-ben nem volt pályázat, 2018-ban a döntési listák nem tartalmazták a nem nyertes pályázatokat.

A nyílt, meghívásos és egyedi pályázatok általános elemzése

A CSSP pályázatai a pályázatás lebonyolítása alapján három nagy kategóriába sorolhatók: nyílt, meghívásos, valamint egyedi pályázatok.²³

A hétéves támogatási időszakban a támogató 16,96 milliárd forintot nyílt pályázatrendszeren keresztül osztott ki 11 825 pályázó között. Meghívásos pályázatokon összesen 338 pályázó kapott 2,6 milliárd forint támogatást, 2,26 milliárd forintot pedig egyedi döntéseken keresztül ítélt oda 198 pályázónak. Ez azt jelenti, hogy átlagosan a támogatási összegek 77,7 százaléka jutott nyílt, 11,9 százaléka meghívásos, 10,4 százaléka pedig egyedi eljárási rendben a nyertesekhez (1. ábra).

1. ábra

Támogatások fő kategóriáinak aránya a teljes pályázaton belül átlagosan és évenként

Az egyedi döntések útján kiosztott keret aránya 2018-ban és 2019-ben volt a legnagyobb, ekkor a támogatások 12,4 és 21,9 százaléka került ezen az úton a támogatottakhoz, a többi évben az arány 9 százalék alatt maradt. A nyílt eljárásrend aránya 68,6 és 82,6 százalék között szóródott a hét év alatt. A meghívásos pályázatok aránya minden évben 9,5 és 14,8 százalék között alakult – itt nem voltak szélsőséges értékek.

²³ A nyílt, meghívásos és egyedi kategóriákat a pályázatok meghirdetése és a döntéshozatal jellege határozza meg. Ahogy fent már írtuk, a 2017-es évben nem volt pályázati kiírás. A keretről való késői döntés miatt, 2019-ben sem volt pályázati kiírás, akkor az addig pályázó szervezetek támogatási adatlapot nyújthattak be a korábbi évben kialakított kategóriák szerint. Függetlenül az adott év döntéshozatali mechanizmusától az azonos tartalmú pályázatokat minden évben azonos kategóriák szerint soroltuk be.

3.2. A TÁMOGATÁSOK VIZSGÁLATA SZAKTERÜLETEK SZERINT

A vizsgált időszakban (2017–2023) a pályázati kategóriák nem voltak állandók. Kezdetől fogva léteztek a táncházak, a népzenei együttesek és népdalkörök, a zeneoktatás, valamint a néptánc együttesek kategóriái, viszont 2017-ben a tárgyalkotó szervezetek még nem voltak kedvezményezettjei a pályázatnak, csak 2018-tól kaptak támogatást a Programból. 2017-ben külön kategóriaként szerepelt a roma népzenei együttesek támogatása, és ebben az évben volt hangszervásárlásra is kiemelt támogatási keret. 2019-ben önálló kategória volt a néptánc együttesek szakmai együttműködésének támogatása (szomszédolás). 2018 és 2022 között minden évben kaptak a Programból támogatást a határon túli hivatásos néptánc együttesek. Megjegyzendő, hogy a pályázati kiírás több évben külön kategóriaként kezeli a hazai és határon túli szervezeteket több területen is, azonban az elemzés során ezeket összevontuk.

A különböző szakterületekre jutó támogatás vizsgálatához az összes pályázatot (nyílt, meghívásos és egyedi kategória) a következő csoportokba soroltuk: néptánc, népzene, táncház, tárgyalkotó, népmese, komplex népművészeti tevékenység, az ezekbe nem besorolható pályázatok a specifikus kategória besorolást kapták.²⁴

²⁴ A meghívásos és egyedi pályázati kategóriák pályázatait azok tartalma alapján soroltuk az egyes szakterületi csoportokba. A nyílt pályázat két népzenei témáját (népzenei együttesek, népdalkörök és zeneoktatás) ennél az elemzésnél összevontuk a népzene témába, mert a meghívásos és egyedi pályázatoknál ez a két terület nem minden esetben különíthető el. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a nyílt és meghívásos pályázati kategóriákból jelenleg hiányzó népmese, szövegfolklor terület milyen arányt képvisel annak ellenére, hogy nincs dedikált támogatási felhívás erre a területre. A pályázati tevékenységek szakterületek szerinti vizsgálatakor indokolt volt egy komplex népművészeti tevékenység csoportosítás is, mivel ezekben a fenti támogatási célok vegyesen jelentek meg.

5. táblázat

Megítélt támogatás és nyertes pályázatok számának alakulása különböző támogatási szakterületeken, pályázati típusok szerint

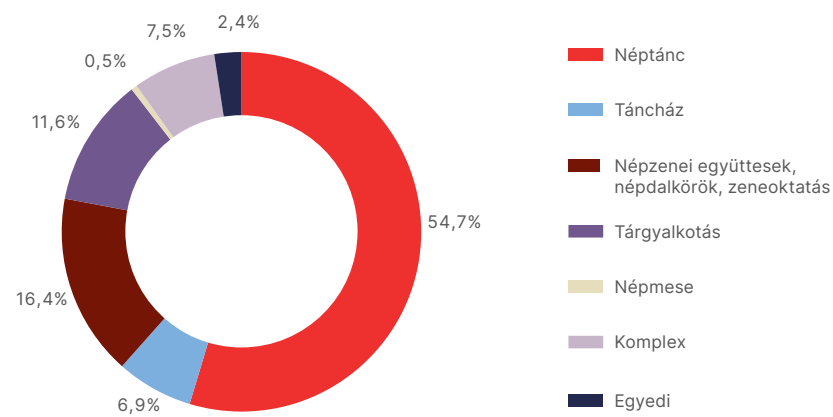
Megítélt támogatás összege (millió Ft)					
Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	Összesen	Arány (%)
Néptánc	10 093,2	1 193,9	640,8	11 927,9	54,7
Népzene	3 278,4	160,7	137,6	3 576,7	16,4
Táncház	1 498,4	5,7	3,6	1 507,8	6,9
Tárgyalkotó	2 091,8	219,0	218,4	2 529,2	11,6
Népmese	–	4,0	113,4	117,4	0,5
Komplex tevékenység	–	981,8	653,2	1 635	7,5
Specifikus	–	32,4	497,0	529,4	2,4
Összesen	16 961,8	2 597,5	2 264,0	21 823,4	100,0

Támogatott pályázatok száma (db)					
Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	Összesen	Arány (%)
Néptánc	5 593	150	48	5 791	46,8
Népzene	3 330	24	29	3 383	27,4
Táncház	1 839	2	2	1 843	14,9
Tárgyalkotó	1 063	45	32	1 140	9,2
Népmese	–	1	7	8	0,1
Komplex tevékenység	–	111	57	168	1,4
Specifikus	–	5	23	28	0,2
Összesen	11 825	338	198	12 361	100,0

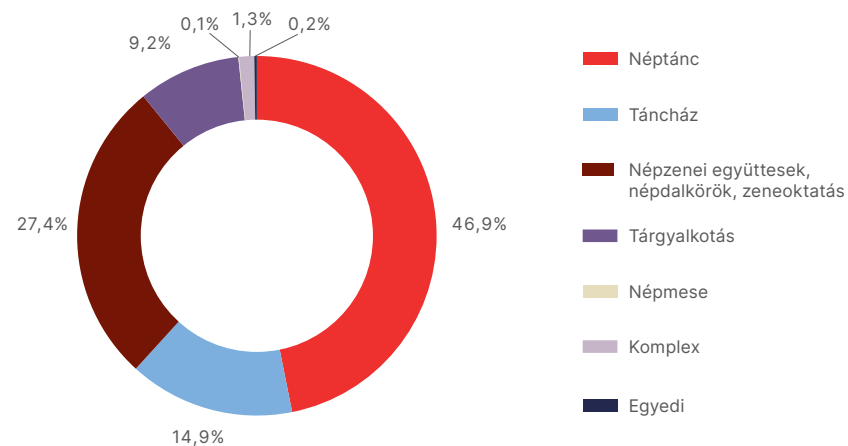
Az összes pályázat elemzése szakterületek szerint

A hét év támogatásait összesítve vizsgálva azt láthatjuk, hogy a keret 54,7 százaléka a néptánc területét támogatta (11,9 milliárd forint) a támogatott pályázatok 46,8 százalékán keresztül (5791 sikeres pályázat). A támogatás 11,6 százaléka jutott a tárgyalkotókhoz (2,52 milliárd forint) 1140 sikeres pályázaton keresztül, ami a pályázatok 9,2 százaléka. Az a tény, hogy mind a néptánc területe, mind a tárgyalkotók nagyobb arányban részesültek a támogatások keretéből, mint amennyi a részarányuk a sikeres pályázatokból, arra utal, hogy átlagban magasabbak voltak ezen a területen az egy pályázatra jutó támogatások. Szemben ezzel a népzene területén a pályázatok 27,4 százalékára (3383 pályázatra) ítélték meg a támogatások 16,4 százalékát (3,58 milliárd forint), ami az átlagnál kisebb támogatási összegeket jelent pályázatonként. Táncházakra 1,5 milliárd támogatás jutott, a pályázatok 14,9 százalékát (összesen 1843 pályázat) ebben a témakörben támogatták. Komplex népművészeti tevékenységek támogatására összesen 1,6 milliárd forint támogatás jutott 168 pályázaton keresztül. A népmese területe az összes megítélt támogatás keretének 0,5 százalékát kapta, 117,4 millió forint jutott meghívásos és egyedi támogatások révén a támogatott szervezetekhez. (5. táblázat, 2-3. ábra)

2. ábra
Összes megítélt támogatás összegének eloszlása támogatási szakterületek között (%)

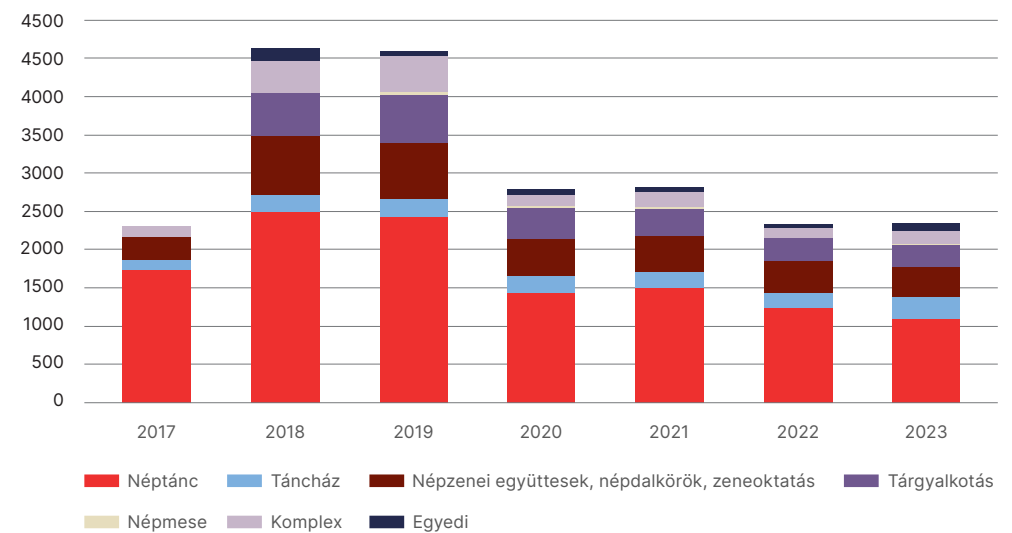

3. ábra
Összes támogatott pályázat számának eloszlása támogatási szakterületek között (%)

A 4. ábra mutatja az egyes támogatási kategóriákra jutó megítélt támogatások időbeli alakulását. A néptánc területe minden évben a legmagasabb támogatási összeget kapta, 2018-ban majdnem elérte az éves 2,5 milliárd forintot, és a keret csökkenése ellenére is egymilliárd forint fölött volt még 2023-ban is. A második legnagyobb támogatás a népzene-zeneoktatás összevont területére jutott, 2018-ban ez 770 millió forint, 2023-ban 397 millió volt. A néptánc, népzene-zeneoktatás összevont terület mellett a tárgyalkotók, a komplex és az egyedi támogatások esetében is látszik a 2018-2019-es megemelt keretösszegek hatása, ezt követően a támogatási keretek alacsonyabb szinten stabilizálódtak. Nem érintette jelentősen a magasabb keretösszeg a táncházakat és a népmese terület támogatását. A táncházak esetében stabilan kicsivel 200 millió forint felett volt az éves támogatások összege, de ez 2023-ra elérte a 300 milliót. A népmese terület támogatása hullámzó, de egyik évben sem emelkedett 40 millió forint fölé a támogatási összeg.

4. ábra
Megítélt támogatások összegének alakulása évente, támogatási kategóriánként (millió Ft)

A nyílt pályázatok elemzése szakterületek szerint

A nyílt pályázatokat a pályázati kiírásokkal összhangban néptánc, népzenei együttesek és népdalkörök, táncház, tárgyalkotó, valamint zeneoktatás kategóriák szerint elemeztük.

A nyílt pályázatokon keresztül támogatott területek közül a néptánc területére jutott a legtöbb támogatás a hét év alatt, 5593 pályázat több mint 10,09 milliárd forint támogatást kapott (6. táblázat). A tárgyalkotók 2,09 milliárd forintot kaptak 1063 pályázatra. A népzenei együttesek (2063 pályázat), táncház (1839 pályázat) és zeneoktatás (1267 pályázat) területre egyenként 1,57, 1,50 és 1,73 milliárd forint támogatás jutott.

6. táblázat

Megítelt támogatás és nyertes pályázatok számának alakulása évente, nyílt pályázatok esetén, támogatási szakterületenként

Év	Megítelt támogatás összege (millió Ft)				
	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
2017	1 587,1	136,7	223,8	67,2	–
2018	2 151,5	215,3	340,5	326,9	506,8
2019	1 752,6	225,5	368,5	307,7	500,0
2020	1 304,0	215,0	170,0	299,0	315,0
2021	1 284,0	215,0	165,0	272,8	294,0
2022	1 070,0	196,0	150,0	231,0	250,0
2023	944,0	295,0	150,0	223,0	226,0
Összesen	10 093,2	1 498,4	1 567,8	1 727,6	2 091,8

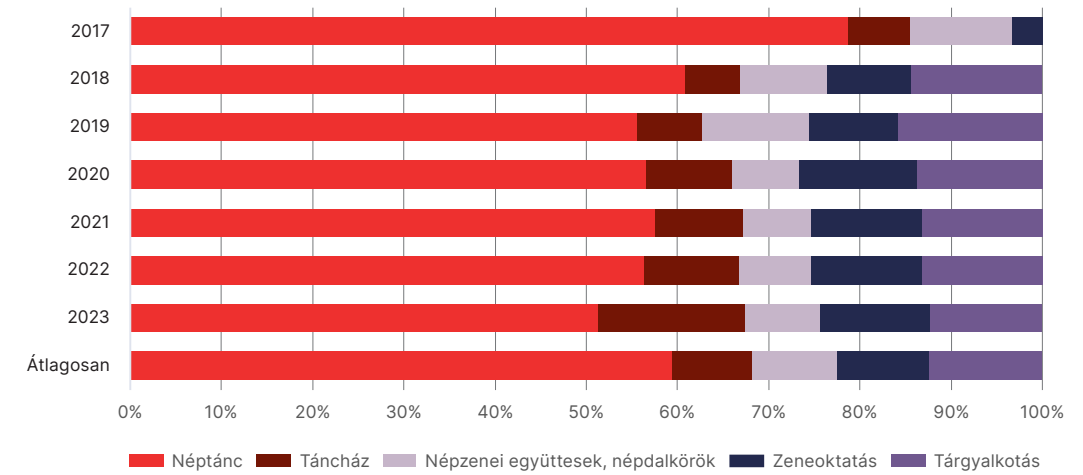
Támogatott pályázatok száma (db)

Év	Támogatott pályázatok száma (db)				
	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
2017	798	159	299	108	–
2018	863	287	387	138	136
2019	839	263	358	161	158
2020	752	299	240	268	176
2021	771	285	247	193	199
2022	786	260	256	199	227
2023	784	286	278	200	167
Összesen	5593	1839	2065	1267	1063

Mivel 2017-ben még a tárgyalkotó terület nem részesült támogatásban, ezért ebben az évben még eltért a megítelt támogatások összetétele (5. ábra). 2018-tól az arányok viszonylag állandóak: néptáncra jutott a támogatások 51-60 százaléka, népzenei együttesek, népdalkörök kapták a támogatás 7-12 százalékát, a zeneoktatás területére a támogatási forrás 9-13 százaléka került, a tárgyalkotók a támogatások 12-16 százalékát kapták. Jelentősebb változás a táncházak támogatásának arányában mutatkozott: 6-ról 16 százalékra emelkedett 2023-ra.

5. ábra

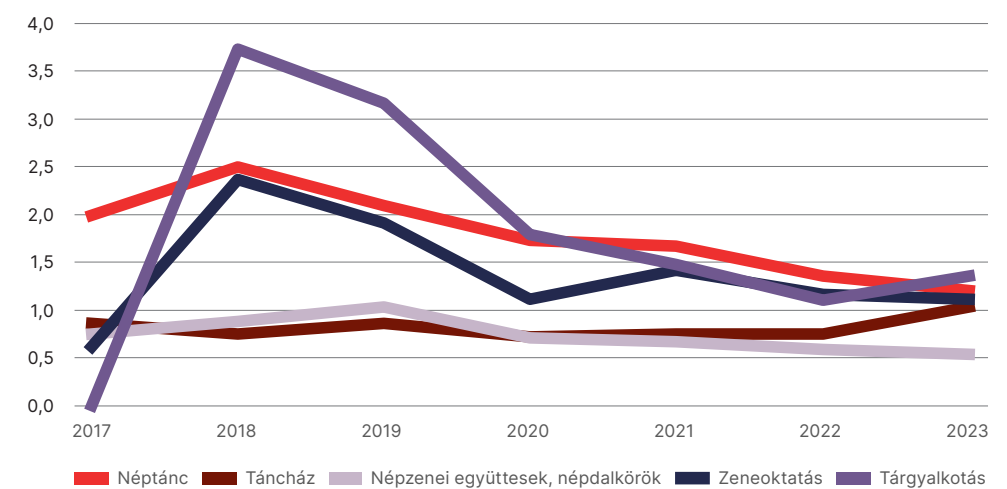
Megítelt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között évente (%)

A nyílt pályázatok esetében az egy pályázatra eső átlagos támogatási összegek az alábbiak szerint alakultak szakterületi és éves bontásban.

6. ábra

Egy pályázatra eső támogatások alakulása a nyílt pályázati kategóriában (millió Ft)

Az ábráról leolvasható, hogy a tárgyalkotók esetében az átlagos támogatás összege 2018–2019. évben meghaladta a 3 millió forintot, majd innen 1,4 millió forint alá csökkent. A néptáncgyűttek átlagos támogatása a 2018-as 2,5 millió forintról 1,2 millió alá esett. Hasonló csökkenő trendet figyelhetünk meg a zeneoktatás esetében is: az átlagos támogatási összeg 2,4 millió forintról 1,1 millió forintra zsugorodott a vizsgált időszak alatt. A népzenei együttesek és népdalkörök átlagos támogatása 1 millió forintról 0,5 millióra mérséklődött. A táncházak esetében a támogatás kiegyensúlyozottan 0,8–1 millió forint között alakult.

3.3.

A TÁMOGATÁSOK VIZSGÁLATA FÖLDRAJZI ELOSZLÁS SZERINT

A CSSP hét éve alatt összesen mintegy 16 országba²⁵ került támogatási forrás, a Kárpát-medencén kívül működő szervezetek azonban jelentősebb összeget csak 2018-ban kaptak. Mind a hét évben jutott pályázati támogatás Magyarországon, Romániában, Horvátországban, Szerbiában, Szlovákiában, Szlovéniában és Ukrajnában működő szervezeteknek, míg Ausztriába egyedül 2018-ban nem érkezett támogatás. A diaszpórában (Észak- és Dél-Amerika, valamint Ausztrália területén) működő magyar szervezetek (elsősorban táncgyűttek és zenekarok) csak 2018-ban kaptak egyedi döntéssel pályázati támogatást. 2019-ben egy pályázat erejéig egy Németország területén működő szervezet is részesült támogatásban.

A pályázatok földrajzi vizsgálata során megállapítható, hogy a támogatásoknak egy viszonylag stabil 66–70 százalékos aránya jutott Magyarországra, 30–34 százaléka pedig határon túli területekre (ideértve a diaszpórában élők 2018-as pályázatait is). 2018-tól az arányok a pályázatok esetében is hasonlóak: 65–68 százalék érkezett Magyarországról és 32–36 százalék határon túlról, 2017-ben a hazai pályázatok aránya 56,5 százalék volt.

Meghívásos pályázatok földrajzi eloszlás szerinti vizsgálata

A meghívásos pályázatokon keresztül a legtöbb évben az alábbi országok szervezetei részesültek támogatásban: Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna. Ez alól kivételt jelent a 2018-as év, amikor csak magyarországi szervezetek kerültek a meghívásos kategóriába, ebben az évben a határon túli szervezetek egyedi döntéssel kaptak támogatást (7. táblázat). A megítélt támogatási összegek évről évre változtak, nem lehet növekvő vagy csökkenő trendeket megfigyelni.

²⁵ A 2018-as diaszpóra támogatásokat a kinti szervezetek ernyőszervezeten keresztül kapták, a döntési lista szerint az észak-amerikai támogatások az American Hungarian Folklore Centrum, a dél-amerikai, több országot is érintő támogatások az Uruguayi Magyar Otthon, míg az ausztráliai támogatások 3 szervezeten keresztül jutottak el a csoportokhoz. Miután azt a döntési listából nem látjuk, hogy egyes táncgyűttek, zenekarok ebből a támogatásból mennyit kaptak, ezért információink szerint jutott támogatás az ernyőszervezetek országain kívül Argentínába, Brazíliába, Chilébe és Kanadába is.

A magyarországi éves támogatási összegek tág keretben, 190,6 és 521,8 millió között változtak. A Románia területéről érkező pályázatok számára megítélt támogatások 56,9 és 87 millió között, a Szerbia területéről érkező pályázatokra megítélt támogatások 11 és 20 millió forint között változtak a különböző években. A Szlovákia területéről érkező pályázatokra 15,6 és 24 millió forint közötti, az Ukrajna területéről érkező pályázatok támogatására pedig 7 és 13 millió forint közötti összeg jutott.

A Magyarországról érkezett meghívásos pályázatok száma 2018-ban és 2019-ben 40 felett volt, azóta a legtöbb évben 30 és 38 között változott. A határon túli meghívásos pályázatok sokkal stabilabb képet mutatnak: Románia területéről évente 9–10, Szerbia területéről 3, Szlovákia területéről 3, Ukrajna területéről pedig évente 1 pályázat érkezett.

7. táblázat

Meghívásos pályázatokon megítélt támogatás és nyertes pályázatok számának alakulása évente országonként

Megítélt támogatás összege (millió Ft)					
Év	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna
2017	239,2	34	20	20	–
2018	521,8	–	–	–	–
2019	313,1	74,6	17	20	13
2020	190,6	56,9	13,6	15,6	10
2021	250	60,8	11	16,3	8
2022	243,5	63	13	19	7
2023	206,5	87	20	24	9
Összesen	1964,6	376,3	94,6	114,9	47

Támogatott pályázatok száma (db)					
Év	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna
2017	9	2	2	1	–
2018	48	–	–	–	–
2019	43	10	3	3	1
2020	30	9	3	3	1
2021	33	10	3	3	1
2022	38	9	2	3	1
2023	50	10	3	3	1
Összesen	251	50	16	16	5

Nyílt pályázatok földrajzi eloszlás szerinti vizsgálata

Nyílt pályázatokon összesen 11,19 milliárd forintot ítéltek oda magyarországi szervezeteknek, 3,37 milliárd forint támogatást kaptak a Románia területén működő szervezetek, 1,13 milliárd forint Szerbiába, míg Szlovákiába 0,62 milliárd és Ukrajnába 0,46 milliárd forint támogatás jutott. Szlovéniában 73,9, Horvátországban 116,9, Ausztriában pedig 17,5 millió forintot kaptak összesen a szervezetek, végül Németországba egyetlen pályázat eredményeként jutott 1 millió forint.

8. táblázat

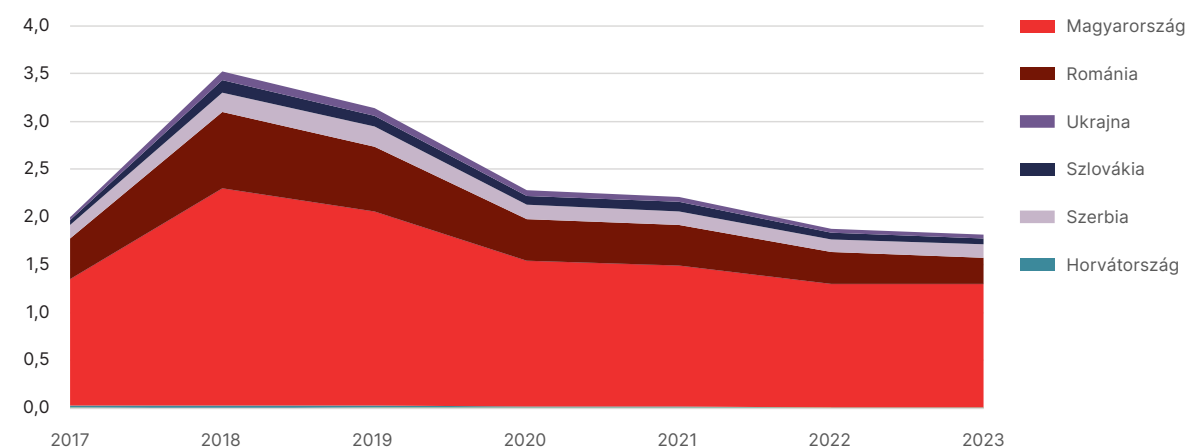
Nyílt pályázatokon megítélt támogatás országonként (millió Ft)

Év	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna	Ausztria	Németország	Horvátország	Szlovénia
2017	1 316,8	428,2	141,0	51,0	37,0	4,7	0,0	24,8	11,3
2018	2 266,4	797,9	208,5	131,6	92,5	0,0	0,0	30,0	14,1
2019	2 026,9	673,6	217,8	111,1	77,9	2,9	1,0	26,4	16,5
2020	1 526,9	430,4	156,6	92,5	71,9	2,5	0,0	12,1	10,2
2021	1 472,8	428,0	138,5	100,5	69,0	3,3	0,0	10,2	8,5
2022	1 286,0	339,1	130,1	72,1	55,0	1,4	0,0	7,1	6,2
2023	1 290,4	270,6	140,0	63,2	57,8	2,7	0,0	6,3	7,1
Összesen	11 186,2	3 367,8	1 132,5	622,0	461,1	17,5	1,0	116,9	73,9

A támogatási összegek időbeli lefutása ugyanazt a mintát mutatja, amit már korábban is megfigyelhettünk: a 2018-as, 2019-es magasabb összegek után minden országban alacsonyabb támogatási keretösszeg állt rendelkezésre (7. ábra). A 2023. évben a Romániába és Szlovákiába jutó támogatások összegének jelentősebb csökkenését a hivatásos néptánc-együttesek támogatási rendszerből való kikerülése indokolja (8. táblázat).

Az országok közötti arányok kis mértékben változtak: viszonylag stabilan Magyarországra jutott a támogatások éves összegének 64–70,2 százaléka, a Romániába jutó támogatások aránya 2018-as 22,5 százalékról 14,7 százalékra csökkent a 7 év alatt, Szerbia részaránya 6,2–7,6 százalék között változott, a Szlovákiába és Ukrajnába jutó támogatás aránya 3 és 4 százalék körül alakult az évek során. Ausztria, Németország, Horvátország és Szlovénia részaránya minden évben 1 százalék alatt volt.

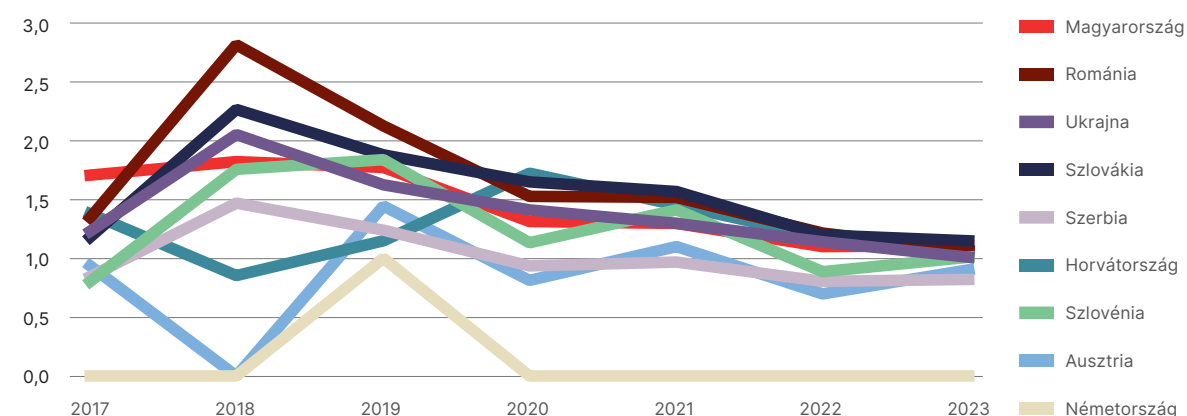
7. ábra
Nyílt pályázatok összegeinek évenkénti változásai országonként (millió Ft)

Megjegyzés: Az áttekinthetőség miatt az 1% alatti részarányú országokat (Ausztria, Németország, Szlovénia) az ábrán nem mutatjuk

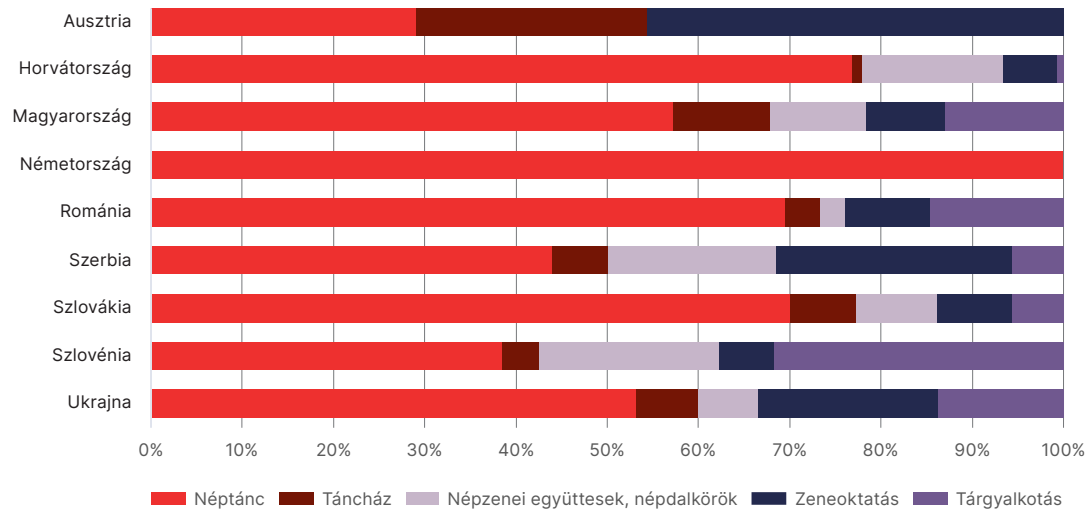
A Program kezdeti éveiben a földrajzi területek szerinti támogatások átlagos eloszlásában tapasztalható szélsőségek 2023-ra összetartó mintázatot vettek fel: az egy pályázatra eső összegek 0,8 és 1,15 millió forint között alakultak országonként a Kárpát-medencében.

8. ábra
Egy pályázatra eső támogatási összeg nyílt pályázatok esetén országonként (millió Ft)

A különböző országokba jutott támogatások nagyon eltérően oszlanak el a támogatási szakterületek között, ez a különböző tevékenységek egyenlőtlen eloszlásával magyarázható (9. ábra). A kapott támogatás több mint 70 százaléka került a néptánc területére Romániában, Szlovákiában, Horvátországban (és Németország egyetlen pályázata is néptánc-hoz kapcsolódott). A támogatás több mint 18 százaléka jutott népzenei együttesekhez Ausztriában és Szerbiában, de a romániai támogatásoknak ez csak kevesebb mint 3 százalékát teszi ki. Szlovéniában a tárgyalgató szervezetek kapták a támogatások 32 százalékát, ami messze meghaladja a tárgyalgatói terület Programon belüli átlagos 12–16 százalékos támogatási arányát. A zeneoktatás nagy arányban volt jelen a Szerbiába, az Ukrajnába és az Ausztriába jutott támogatásokban. Magyarországot tekintve közel 60%-ot tesz ki a néptánc terület támogatása, míg a másik négy szakterület eloszlása: népzene 10,1%, tánc 10,9%, tárgyalgatók 12,8%, zeneoktatás 8,6%.

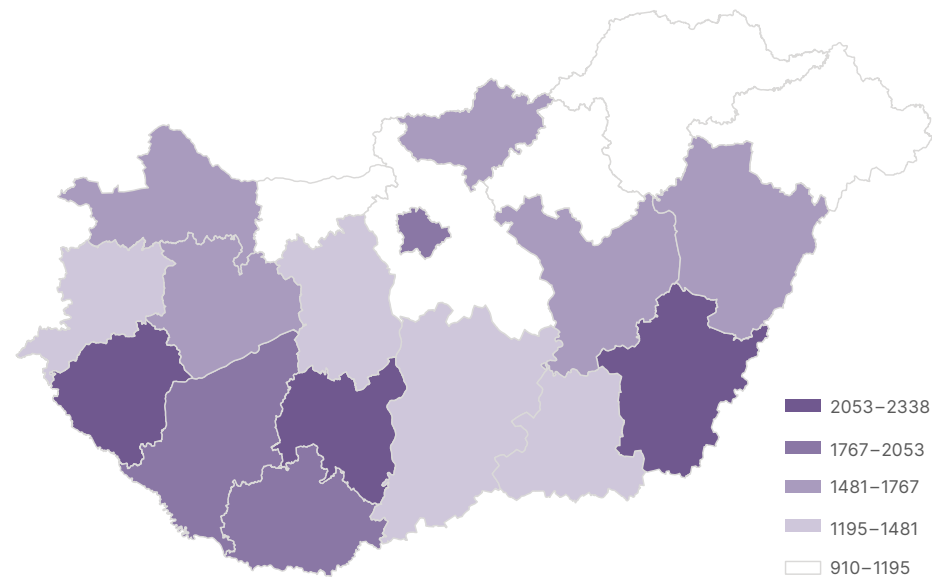
9. ábra
Megítélt támogatások eloszlása nyílt pályázat kategóriái között országonként (%)

A támogatások Magyarországon belüli, egy lakosra jutó megoszlásának vizsgálata

Magyarországon belül megvizsgáltuk a támogatások területi eloszlását az összes pályázat között. Lakosságárányosan az egy főre eső átlagos támogatási összegek vármegyénként 900 és 2340 forint között alakultak. Ahogy az alábbi térképen (10. ábra) látszik, az alsó ötödbe tartozó, alacsonyabb mértékű, egy lakosra jutó támogatást kapó vármegyék inkább az ország északi részén találhatóak. Budapest és Békés vármegye mellett a nagyobb egy főre eső összegű területek a Dunántúl déli részére esnek.

10. ábra
Egy főre eső átlagos támogatási összegek vármegyénként 2017 és 2023 között (Ft)

Megjegyzés: A vármegyébe került összes támogatás a vármegyék 2017–2023 közötti átlagos lakónépességének számával osztva (KSH 22.1.2.1. A lakónépesség nem, vármegye és régió szerint, január 1.)

Ha az egy lakosra jutó támogatás évenkénti változását vizsgáljuk (9. táblázat) akkor a már több helyen látott tendenciát mutatják az időbeli lefutások: a 2018-as és 2019-es magasabb összegek után 2020 és 2023 között enyhén csökken a támogatások egy főre jutó összege.

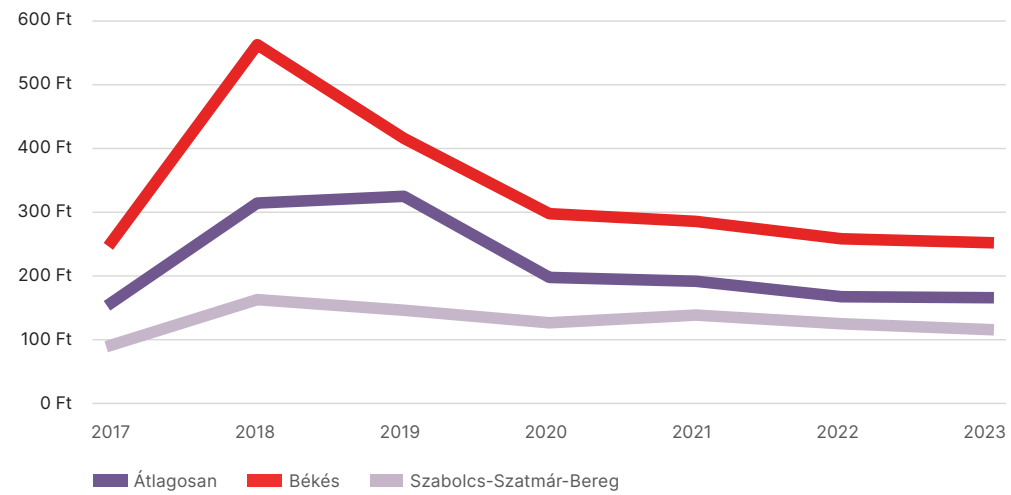
9. táblázat
Egy lakosra jutó támogatás vármegyei bontásban (Ft)

Vármegye	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bács-Kiskun	128,0	272,9	265,4	195,9	203,0	188,8	164,7
Baranya	165,8	433,9	357,7	248,2	231,2	211,3	193,3
Békés	254,4	563,3	416,5	298,3	285,6	259,0	252,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	92,6	216,6	196,1	128,3	121,4	101,6	114,9
Budapest	174,3	370,2	637,3	197,9	180,8	153,6	160,4
Csongrád-Csanád	153,3	296,7	232,7	171,1	203,2	197,6	183,8
Fejér	135,1	314,2	250,6	176,9	175,6	148,4	150,3
Győr-Moson-Sopron	203,4	300,8	281,9	196,3	206,9	173,3	160,5
Hajdú-Bihar	177,7	357,5	312,5	197,1	211,4	175,4	160,8
Heves	118,3	243,2	206,1	141,7	141,7	101,2	129,9
Jász-Nagykun-Szolnok	118,4	359,0	252,6	215,9	187,8	176,9	169,6
Komárom-Esztergom	137,0	254,7	181,8	148,5	139,3	114,9	121,6
Nógrád	154,7	369,6	289,2	162,7	189,0	176,7	138,4
Pest	86,1	212,4	167,1	213,1	172,3	149,1	164,4
Somogy	190,6	275,6	342,5	249,4	277,4	232,3	256,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	91,5	163,0	146,9	126,9	139,7	125,1	116,4
Tolna	358,2	496,8	417,7	268,5	281,0	262,5	229,1
Vas	172,5	321,6	277,0	195,7	186,8	182,0	140,1
Veszprém	131,7	394,1	309,9	200,5	213,4	183,7	181,8
Zala	212,6	405,6	451,6	326,5	336,9	302,5	269,3
Országos átlag	158,4	315,0	325,5	197,8	192,2	168,3	165,9

Megjegyzés: az adott évben kapott támogatás és az adott év lakónépességének hányadosa (KSH 22.1.2.1. A lakónépesség nem, vármegye és régió szerint, január 1.) A kiemelt cellák az adott év átlagánál magasabb értékeket jelölik

Annak érdekében, hogy a 11. ábra értelmezhető maradjon, az egy főre eső támogatások időbeli alakulásának bemutatásához két vármegyét választottunk ki: Békést, ahol a legmagasabb volt az átlagos egy főre jutó támogatás, és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyét, ahol a legalacsonyabb. Közöttük szerepel az ábrán az átlagos vármegyei támogatottság időbeli lefutása is.

11. ábra:
Egy főre eső támogatási összeg időbeli alakulása vármegyénként
2017 és 2023 között (Ft)

Megjegyzés: az adott évben kapott támogatás és az adott év lakónépességének hányadosa (KSH 22.1.2.1. A lakónépesség nem, vármegye és régió szerint, január 1.)

4

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSAINAK ÖSSZEFOGLALÓ ÉRTÉKELÉSE

KÉSZÍTETTE: Süveges Antal Pál

A Csoóri Sándor Program pályázati felhívásai a támogatás célját abban jelölték meg, hogy elősegítsék a különböző népművészeti alkotóközösségek tudásátadását, fejlesszék szakmai tevékenységüket, és támogassák a közösségek megerősödését.²⁶

Jelen fejezet a korábbiakban bemutatott kutatások eredményeinek tükrében és a hármas célkijelölés szerint vizsgálja a Program hatásait:

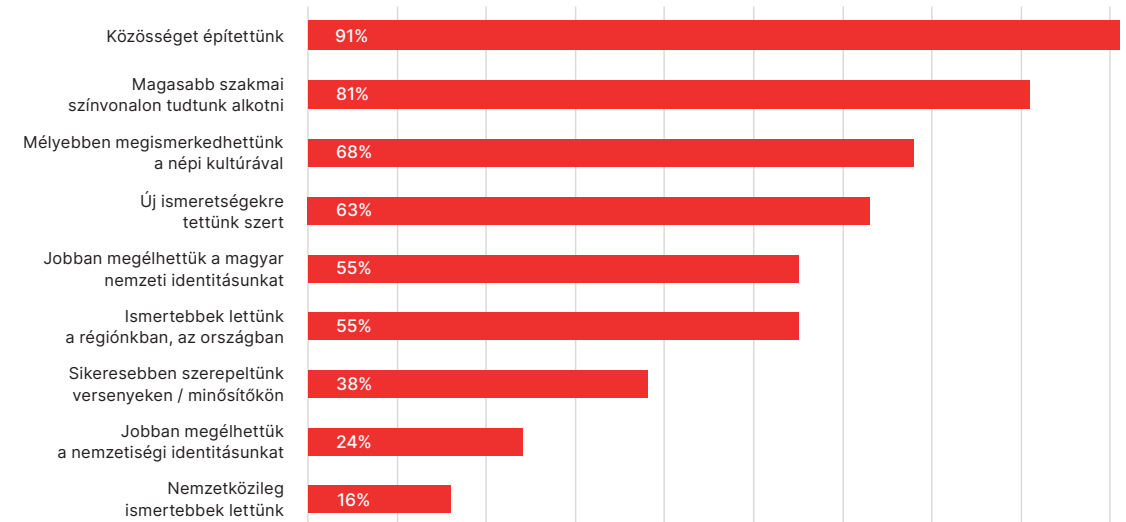
1. Közösségek erősítése
2. Tudásátadás ösztönzése
3. Népművészeti tevékenységek fejlesztése

E három pillér szorosan összefonódik és egymást erősíti. A népművészeti tevékenység nem csupán közösségeket hoz létre, hanem egyúttal hozzájárul a hagyományok megőrzéséhez és továbbadásához. Ugyanakkor a közösségi lét is támogatja a hagyományőrzést, valamint elősegíti a népművészeti aktivitások fennmaradását.

²⁶ A CSSP pályázati felhívásai az alábbiak szerint tartalmazzák a célt: „A Program célja a hazai magyar és nemzetiségi, valamint a határon túli magyar néptánc-, népzenei együttesek és népdalkörök, tárgykötő népművészeti alkotóközösségek tudásátadásának elősegítése, szakmai munkájának fejlesztése, a közösségek megerősítése.”

Az online kérdőíves kutatás eredményei szerint a Program a közösségépítés (91%) és a magasabb szakmai színvonal (81%) elérése mellett hozzájárult a népi kultúra mélyebb megértéséhez (68%), a nemzeti identitás megéléséhez (55%), és egyes esetekben a nemzetiségi identitás megerősítéséhez is (24%). Mindezek alapján kijelenthető, hogy a népművészeti tevékenységek támogatása nemcsak a hagyományőrzésben, hanem a közösségek identitásának tudatosításában és megerősítésében is kulcsszerepet tölt be.²⁷

12. ábra
A támogatás legnagyobb hozzáadott értékei nem materiális értelemben

Jelen fejezet a 2. fejezetben leírt kvantitatív és kvalitatív kutatási folyamatok eredményeit, kutatói megállapításait és interjúrészteit foglalja össze szerkesztett formában. Eredményei és a kapcsolódó idézetek a Csoóri Sándor Program alábbi területeken megmutatkozó hatásainak megalapozottságát támasztják alá.

²⁷ Online kérdőív 13. kérdésére adott válaszok alapján: „Mik voltak a pályázati támogatás legnagyobb hozzáadott értékei az Ön SZERVEZETÉNEK életéhez nem materiális értelemben? (Több választ is megjelölhet.)”

4.1. KÖZÖSSÉGEK ERŐSÍTÉSE

A népi kultúra és hagyományok ápolásával foglalkozó közösségek körében – az első hét évre vonatkozó vizsgálatok szerint – számos területen tapasztalható növekedés. Ez egyrészt számszerű bővülésben, másrészt minőségi fejlődésben, harmadrészt a szakmai hálózatosodás erősödésében érhető tetten.

4.1.1. Többen lettünk

A Csoóri Sándor Program jelentős eredménye, hogy sikeresen növelte a népművészet iránti érdeklődést, és széles körben támogatta a kulturális identitás megőrzésére irányuló törekvéseket. A Program támogatásával megnőtt a népzenei és néptáncos programokon résztvevők száma, és számos új szakkör indult el.

Az online kérdőíves felmérés válaszai alapján – megfelelő módszertani becslések révén²⁸ – következtethető, hogy évről évre, így a 2023-as vizsgálati esztendőben is, a Program által finanszírozott tevékenységek igen széles kört értek el:

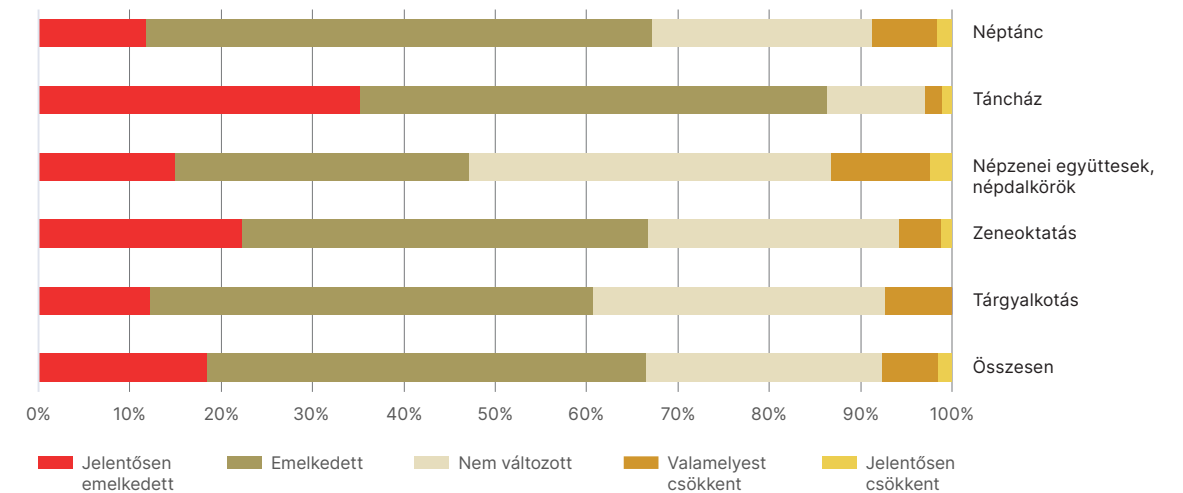
- A támogatott szervezetek **2023-ban több mint 2500 táncházat szerveztek**, amelyek közel 80%-a díjmentesen látogatható volt. Ezeknek a táncházaknak mintegy 60%-a elsődlegesen a gyermek- és ifjúsági korosztályt célozta meg.
- A támogatott néptáncgyűttesek körülbelül **2400 csoportot tartanak fenn**, összesen több mint 77 ezer táncossal. Több mint **3100 saját rendezvényük volt**, és összesen **10 ezernél is több fellépést** bonyolítottak le, amelyek 11,5%-a más országban valósult meg.
- **A népzeneoktatásban résztvevők száma meghaladta a 11,5 ezer főt**, s közülük **68% 18 év alatti**. Több mint 4500-an tanultak népi éneket, 3000-nél többen népi vonós hangszereken, és 2500 fő fölött volt a pengetős hangszereken tanulók száma. A zeneoktatást végző szervezetek 1400 saját rendezvényt szerveztek, a népzenei együttesek és népdalkörök pedig megközelítőleg ugyanennyit, utóbbiak taglétszáma meghaladja az 5200 főt.
- A Programban támogatott **tárgyalkotó szervezetek mintegy 5000 kézművessel álltak kapcsolatban**, és éves szinten **több mint 3000 saját rendezvényt bonyolítottak le**.
- A CSSP által **elért szervezetek tevékenységében közvetlenül résztvevők száma** – vagyis akik aktívan részt vettek a népművészeti szervezet pályázott tevékenységében – **közel 230 ezer fő**.

²⁸ Becslés: Az online kérdőív mintájából kapott átlagos eredmények alapján becsljük a teljes sokaságra (összes pályázó) a tevékenységek/események/résztvevők számát. A magas kitöltési arány jó mintavételnek számít a becslés kiindulási pontjaként. A becslésre az adott pályázati kategória 2023-as nyertes pályázatait, valamint a 2024 nyarán felvett online kérdőív adatai alapján került sor.

A kérdőív eredményei szerint a résztvevők száma népművészeti áganként egyaránt bővült.

Az online kérdőívben szereplő Likert-skálás²⁹ kérdésre adott válaszok (13. ábra) megmutatják, hogy átlagosan a szervezetek 18%-a észlelt jelentős létszámnövekedést, további 49%-uk pedig mérsékelt emelkedést. Csökkenésről mindössze 7%, jelentős csökkenésről pedig csupán 1% számolt be.

13. ábra
Hogyan változott az elmúlt öt évben a szervezethez kapcsolódó létszám (%)³⁰

A különböző területek válaszai természetesen eltérnek ettől az átlagos értéktől. A legnagyobb mértékben a táncházak érzékelték a résztvevők létszámának növekedését. Az ezen a területen (is) működő szervezetek 87 százaléka érzékelt létszámnövekedést (35% jelentős emelkedés és 52% emelkedés). Átlag körüli változást érzékeltek a néptáncgyűttesek és a zeneoktató szervezetek. A néptánc területén a válaszadók többsége úgy véli, hogy az elmúlt öt évben növekedett a tevékenységeikbe bevontak száma.³¹ A válaszadók 56%-a szerint emelkedett, további 12%-uk szerint pedig jelentősen emelkedett a résztvevők száma.

A népzenei együttesek és népdalkörök értékelték a legkevésbé kedvezően a megelőző öt év létszámváltozását, de még ezeken a területeken is a válaszadók 47 százaléka (15% jelentős emelkedés és 32% emelkedés) érzékelt emelkedést és csak 13 százaléka (11% csökkenés és 2% jelentős csökkenés) tudósított csökkenésről, a maradék 40% szerint nem változott a létszám.

²⁹ A Likert-skála két szélsőséges érték közötti mérési skála, amely az attitűd mérésére szolgál. Gyakran használják kvantitatív kutatások során adott fogalommal, tevékenységgel kapcsolatos attitűdök mérésére, piackutatások vagy személyiség tesztek során. Általában 1-5-ig, 1-7-ig vagy 1-10-ig terjed. A leggyakoribb az 1-5-ig terjedő egyetértési skála, ahol az 1-es érték az „egyáltalán nem ért egyet” és az 5 a „teljes mértékben egyetért”, vagy fordítva. A 3 pedig semleges, „igen is, meg nem is” vagy „nem tudom eldönteni”.

³⁰ Az ábra az online kérdőív 27. (néptánc), 30. (táncház), 39. (zeneoktatás), 46. (népzenei együttes, népdalkör) és 55. (tárgyalkotás) kérdéseire adott válaszok összesítését tartalmazza.

³¹ Online kérdőív 27. kérdése „Hogyan változott az elmúlt 5 évben a szervezet tevékenységeiben résztvevők létszáma?”

Egy szakértői interjúból származó konkrét idézet is alátámasztja az online felmérés statisztikai adatait:

„2012-ben elindítottuk a népzeneoktatást 38 diákkal, 2017-ben valahol 40-50 között tartottunk, és ahogy a Csoóri Program elindult, egyből robbantottunk, azaz már 100 fölött vagyunk, közel 130-nál. És nem egyedüli ez az eredmény, tehát nehogy azt hidd, hogy csak mi tudtuk ezt megtenni.”

A kérdőív nyitott kérdésére adott válaszok pedig azt is megerősítik, hogy a másodlagos célcsoport (társadalmi érdeklődés) bevonásának sikeressége is érzékelhető.

„Rendezvényeinkre egyre nagyobb az érdeklődés, műsoraink, programjaink teltházások, a támogatásnak köszönhetően jobb szakmai színvonalat tudunk képviselni.”

„Számokban kifejezhető, hogy több érdeklődés van a rendezvények iránt, csoportok bővítése iránt, tanulni vágyók száma növekszik.”

„A szakmai rendezvények és képzések szervezése láthatóan fontos szerepet játszott a támogatás közvetlen hasznosulásában. A hasonló rendezvények nemcsak a szakmabeliek fejlődését és a szakmai kapcsolatok erősítését segítették, hanem az ingyenesség révén széles körben elérhetővé tették őket.”³²

„Tehát, ez nagyon fontos, hogy minden rendezvényen, amit odavisszünk, nemcsak az egyesületi tagjaink vehetnek részt, hanem teljesen nyitottak és jellemzően ingyenesek ezek a rendezvények.”³³

4.1.2. Közösségeink megmaradtak és fejlődtek

Nemcsak a népművészet területére bevont személyek számának növekedése támasztható alá az online kérdőíves felmérés eredményei alapján, hanem a közösségek fejlődése is.

A kérdőív megválaszolóinak kimagasló aránya (91%) egyetértett azzal, hogy a támogatás segítette a közösségépítő munkájukat.³⁴

Az online kérdőív nyitott kérdéseinek válaszai³⁵ gyakran hangsúlyozták a közösségépítés kapcsán érzékelhető fejlődést:

„Erősebbé és összetartóbbá váltak a népi hagyományokat ápoló közösségeink a biztosabb, kiszámítható működési keretek között.”

„A Csoóri Sándor Program támogatása tette lehetővé a népzenei együttesünk fokozatos szakmai fejlődését és közösségépítését.”

32 Apjok, Kohut-Ferki, Korom, Székely & Varga, 2024, Esettanulmányok és összefoglaló munkajelentés a Csoóri Sándor Alap monitoring rendszeréhez végzett kutatómunkáról a Hagyományok Háza megbízásából, 7. oldal

33 2024.06.19. KA, online, tárgyaló, interjúalany1, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet.

34 Ez a kérdőív 13. kérdésére hivatkozik: „Mik voltak a pályázati támogatás legnagyobb hozzáadott értékei az Ön SZERVEZETÉNEK életéhez nem materiális értelemben? (Több választ is megjelölhet.)”

35 A kérdőív több nyitott kérdéséből lettek a válaszok összeválogatva: 12. kérdés materiális hozzáadott érték „Egyéb és pedig: ...” 13. kérdés nem materiális hozzáadott érték „Egyéb, és pedig: ...” 14. kérdés „Hogyan foglalná össze a pályázati támogatás legnagyobb értékét vagy hatását az Ön szervezete számára?” és 17. kérdés A területet hogyan érintette a támogatás „Az előző kérdésre adott válasza kapcsán, kérjük fejtse ki, miért.”

„A helyi közösséget tudtuk kialakítani és a helyi hagyományok megőrzését tudtuk elősegíteni.”

Külön kiemelendő, hogy a CSSP egyik legjelentősebb sikere a kisebb szervezetek életben tartása, illetve új közösségek elindítása.

„Ami más, hogy sok picike helyen lettek ilyen picike kis foglalkozások, és annak örülni kell. Én is csinállok, pici falvakba elmegyek. És akkor csak egy zenész, egy táncos, vagy két zenész, egy táncos, és csak egy.” „Mert a pici helyeken több esélye lett [pályázni]. Most a nagyok, a nagy táncosok azok megmaradtak, meg is maradnának. Valószínűleg a picik tűnnének el, hogyha nem lenne [pályázati lehetőség, CSSP].”³⁶

További közösségépítéssel kapcsolatos eredményként definiálták a kedvezményezettek, hogy a Csoóri Sándor Program hatására új közösségek jöttek létre. Ez a folyamat leginkább a hátrányos helyzetű települések esetében volt számottevő, ahol a kultúrához való hozzáférés akadályokba ütközik. Megjegyzendő, hogy a CSSP első két évében új szervezetek nem voltak támogathatók. Az azóta eltelt 5 évben viszont valóban sok olyan szervezet kapott támogatást, akik 2017 után alakultak, és általuk új közösségek jöttek létre.

Egy kedvezményezett szervezet képviselője az online kérdőív nyitott kérdésére a következő választ adta:

„A Csoóri Sándor Alapból nyújtott támogatások kiszámíthatósága számunkra azért nagy érték, mert településünk a komplex programmal fejlesztendő (...) járásban fekszik. Az itt élők közül sokan hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek, amelynek kompenzálásában a támogatások rengeteget segítenek. Stabil közösségek jöttek létre ott, ahol ez korábban egyáltalán nem volt jellemző.”

A Programnak köszönhetően sikerült olyan csoportokat is bevonni a tevékenységekbe, akik korábban nem értek hozzá ezekhez az értékekhez. A támogatás nemcsak a hátrányos helyzetű gyermekek elérését tette lehetővé, hanem hozzájárult ahhoz is, hogy a népművészeti tudás és értékrend szélesebb körben váljon hozzáférhetővé és átadhatóvá.

A kedvezményezettek a kérdőív nyitott kérdéseire adott válaszaikban az alábbiak szerint fogalmaztak:³⁷

„A támogatásból befolyt összegekből tudjuk finanszírozni a dolgokat, így a családoknak nem kerül extra költségbe.”

„Egyre több kulturális értéket megőrző és formáló egyesület részesült támogatásban, amely a hagyományos értékek képviselését erősíti.”

„A kultúrához való egyenlő hozzáférés elve a korábbiakhoz képest sokkal jobban érvényesül.”

Bár a Covid19 vírusjárvány és az energiaárak emelkedése miatti általános inflációs környezet nagyban nehezítette a közösségek működését, a pályázati hajlandóság mutatószámai is azt mutatják, hogy a pályázó közösségek száma nem esett vissza, ahogy ezt az előző fejezet is bemutatta.³⁸

36 2024.06.26. KFJ, online, népzene, néptánc, táncos, Pest, nagy szervezet.

37 Online kérdőív 17. (nyílt) kérdésére adott válasz Hogyan hatott az adott szakmai területre a CSSP

38 3. fejezet 4. táblázata alapján: alapján:
2019. év 2120 db
2020. év 2187 db
2021. év 2088 db
2022. év 2181 db
2023. év 2202 db

4.1.3. Közösségben jobban élünk

A közösséghez való kötődés és a kultúra hozzáférhetősége jelentősen javítja az egyének életminőségét.

A kutatás rámutatott arra, hogy a közösséghez való kötődés és a kulturális lehetőségek elérhetősége érzékelhetően javítja az egyének életminőségét, függetlenül vagyoni helyzetüktől vagy iskolázottságuktól. Ez a Csoóri Sándor Program keretében különösen a hátrányos helyzetű településeken bizonyult relevánsnak, hosszú távon ugyanis hozzájárulhat a lakosság szubjektív jóllétéhez, és enyhítheti az elmagányosodás kockázatát.

A közösségi programok elérhetőségéből való kiszorulás leginkább a nyugdíjas korosztályt érinti, ám a CSSP támogatott szervezetei a teljes települési kör számára nyitottak, beleértve az idősebb generációt is. A Program integratív jellegének köszönhetően különböző életkorú és hátterű emberek találhatják meg együtt a helyüket: a tánc, a zene és a kézművesség egyaránt vonzó és hozzáférhető minden korosztály számára, így erősíti a közösségi részvételt és az összetartozás érzését.

Több szakértői és kedvezményezett vélemény is megerősítette ezt. Szakértői interjúrészletek:

„És az történt, most már '72-ben volt az első táncház, tehát eltelt azóta 50 év, hogy az első táncházasok nem hagyták abba, hanem öregszenek a tánc házzal együtt, tehát sokkal szélesebb az életkori metszet (...) már nem lehet egyértelműen kimondani azt, hogy ez egy ifjúsági szórakozási forma lenne.”

„Mindenkinek van ott helye, és meg tudja találni.”

Az online kérdőív eredményei egyaránt alátámasztották, hogy a támogatott szervezetek szinte minden korosztályt elérnek: a kérdőív válaszadóinak háromnegyede vegyes korcsoporttal foglalkozik, anélkül, hogy túlnyomó többségben egy korosztályra összpontosítaná tevékenységeit.

Az online kérdőív 7. kérdése arra kérdezett rá, hogy a válaszadók adják meg a tevékenységükben rendszeresen résztvevők életkori csoportok szerinti megoszlását (gyerekek: 0-18 évesek, fiatalok: 18-30 évesek, felnőttek: 30-65 évesek és idősek: 65 évnél idősebbek). A 10. táblázat azoknak a válaszait külön mutatja be, akik 80 százaléknál magasabb arányban fókuszálnak egy-egy korcsoportra. A 832 válaszadó szervezet közül 103 (12,4 százalék) szervezet foglalkozott elsősorban gyerekekkel, fiatalokkal 17 szervezet (2 százalék), 48 szervezet fókuszált kimondottan felnőttekre (5,8 százalék) és 30 szervezet elsősorban idősekre koncentrált szervezetként válaszolt (3,6 százalék). A maradék 634 szervezet esetében, a teljes minta 76,2 százalékában, kiegyenlítettebb a korcsoportok összetétele, lehetőséget teremtve a különböző korcsoportok találkozására.

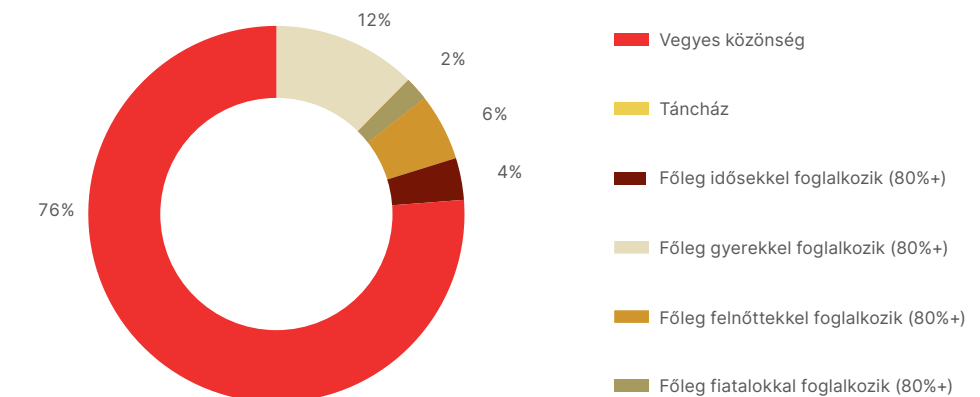
10. táblázat

A szűkebb korcsoportokra és vegyes közönségre fókuszáló szervezetek száma és aránya az online kérdőív válaszadói között³⁹

	Gyakoriság	Százalékos eloszlás
Főleg gyerekekkel foglalkozik (80%+)	103	12,4
Főleg fiatalokkal foglalkozik (80%+)	17	2,0
Főleg felnőttekkel foglalkozik (80%+)	48	5,8
Főleg idősekkel foglalkozik (80%+)	30	3,6
Vegyes közönség	634	76,2
Összes válaszadó	832	100,0

14. ábra

A szűkebb korcsoportokra fókuszáló szervezetek aránya az online kérdőív válaszadói között

Megjegyzés: a kérdőív 7. kérdése alapján, N = 832

39 Az online kérdőív 7. kérdésére adott válaszok alapján

4.1.4. Együtt többet érhetünk el

A kutatások eredményei egyértelműen rámutatnak arra, hogy a Program a népművészet szereplőinek ismertségét és kapcsolatépítési lehetőségeit is bővítette, ami erősítette hálózatos működésüket, és kedvezően hatott pályázati sikerükre, valamint érdekérvényesítő potenciáljukra.

A hagyományörzés területén is tapasztalható, hogy a jól működő szövetségek javítják egy-egy szakterület szereplőinek együttműködését és az információ áramlását, valamint lendületet adnak a hagyományok megőrzésében és továbbadásában.

Egy szakértői interjú szerint:

„Az alapba ötvenöt kézműves szervezet pályázott az elmúlt években Erdélyből. Az egy nagyon nagy szám, ugrásszerűen megjöttek Erdélyben a kézműves egyesületek, és most húsz egyesülettel létre is hoztunk ott is egy szövetséget.”

A kedvezményezettek⁴⁰ is rámutattak, hogy az együttműködés hozzájárul a kulturális tudás és tapasztalatok megosztásához, valamint a közösségi hálózatok kiépítéséhez, amelyek hosszú távon erősítik a népművészeti közösségeket.

„A támogatásnak köszönhetően kinyíltak előttünk kapuk, amik eddig zárva voltak. [...] Eljutottunk távolabbi fesztiválokra is, ahova korábban nem volt anyagi lehetőségünk eljutni (Felvidék, Erdély, Vajdaság).”

⁴⁰ Az online kérdőív 14. és 17. nyitott kérdéseire adott válaszok alapján.

A kapcsolati rendszer és ismertség kiterjedtségére utalhat, hogy miként alakul a megyén kívüli vagy országhatáron kívüli fellépések száma. Az online kérdőív válaszaiból kimutatható vendégfellépések átlagából arra lehet következtetni, hogy a szervezetek a meghívásos programkínálatba beágyazottak, azaz általánosan ismertek, kapcsolati hálójával rendelkeznek.

11. táblázat

Kedvezményezett szervezetek saját szervezésű programjainak és meghívott közreműködőként való részvételükkel megvalósult egyéb programok átlagos száma szakterületenként 2023-ban⁴¹

	Saját szervezésű programok száma (átlag db szám/év)	Programrészvétel meghívottként összesen (átlag db szám/év)	Ebből vármegyén kívüli program-részvétel (átlag db szám/év)	Ebből országhatáron kívüli program-részvétel (átlag db szám/év)
Néptánc	4	13	4	1,5
Népzenei együttesek / népdalkörök	5	9	4	1
Zeneoktatás	7	11	5	1
Tárgyalás	20	10	3	1

Árnyalja a képet, hogy több megkérdezett szervezet mégsem érzi, hogy képviselje, információs bázisa biztosított lenne.

„Én azt gondolom, hogy mint mindenhol, itt is fontosak a szakmai kapcsolatok és kötődések. Fontos, hogy valaki helyben jól végezze a munkáját, de az is lényeges, hogy feljebb is kapcsolódjunk, tehát szakmai szervezetekhez, nagyobb közös projektekben vegyünk részt, átlássuk egymás tevékenységét, és tudjunk segíteni egymásnak. Szerintem nagyon fontos a kapcsolati tőke, valamint a jó kapcsolati viszony fenntartása.”⁴²

A szakértők szerint a kapcsolati tőke valóban fontos szerepet játszik, mert nemcsak érdekérvényesítési képességet jelent, hanem a tevékenységek láthatóságának biztosítását is. Minden válaszadó hangsúlyozta, hogy elsősorban a szakmailag felkészült pályázók kerülnek ki nyertesként. Jelezték, hogy néphagyományokat ápoló szervezetek jelentős része ismeri egymást, így nem gondolják, hogy emiatt bármelyik pályázó is kiszorulna a lehetőségéből.

⁴¹ Az online kérdőív 24) 36) 43) és 53)-as kérdésére adott válaszok alapján. Az elmúlt évben (2023) hány rendezvényen vettek részt/ léptek fel az alábbi kategóriákban?

⁴² 2024.06.25, 07.01. AV, online, tárgyalás, tárgyalás-MI, tárgyalás-meghívásos, Észak-Alföld, nagy szervezet.

4.2. A TUDÁSÁTADÁS ÖSZTÖNZÉSE

A Program egyik legfontosabb célja a tudásátadás, amely az élő és aktív közösségeknek segít a hagyományos kultúra értékeinek tudatosításában és hozzáférhetővé tételében. A szakértők szerint az elmúlt évszázadokban felhalmozott tudás napjainkban a hagyományos ismeretek élővé tétele hiányában könnyen elhalványulhat. A kiszámítható és fenntartható támogatási rendszer a tudásátadás egyik fontos alapköve.

A szakértő ezt a következőképpen fogalmazta meg:⁴³

„Tudás, amit más évtizedeken keresztül összeszedett vagy felszedett, tehát így egy kicsit talán lehetne menteni azokat a kihalófélben lévő mesterségeket, amelyek most veszélyben vannak.”

„És én ezt egy nagy veszélynek látom, hogy azok a helyi sajátosságok el fognak tűnni, amelyekre mondjuk emblematikusan azt mondtuk, hogy Sárköz, akár matyó vagy Kalocsa.”

„Tehát azoknak annyira természetes sokszor, hogy van, és közben meg nem is gondolnak arra, hogy egy pár év, és el fog tűnni. Tehát, hogyha meghalnak azok az idősek, akik még azt a tudást birtokolták, akkor el fog szállni.”

Ebben a folyamatban Magyarországon hiánypótló a Csoóri Sándor Program, nincs ugyanis másik olyan támogatási forma, amely ennyire átfogó módon őrizné meg a népművészeti értékeket, beleértve a tárgyi és nem tárgyi jellegűeket is.

4.2.1. Közösségi élmény és tudásátadás

Az értékteremtés, a tudásátadás, valamint a hagyományőrzés három összefonódó fogalomként jelenik meg az interjúalanyok szóhasználatában, és központi szerepet tölt be a népművészettel foglalkozók gondolkodásában. A közös élményeknek nagy szerepe van a tudás átörökítésében.

„A közösség fogalmának értelmezése során a revival mozgalomhoz tartozó interjúalanyok kifejtették, hogy a szervezett programokban, az ezeken keresztül (is) megszerzett közösségi élményben kulcsfontosságú az értékteremtés, -átadás, a minőségi szórakozás, többnyire a kortárs értékváltság narratívájában értelmezve. A revival mozgalom közösségei számára tehát a közösség fogalmáról alkotott viszonyulásoktól függetlenül kiemelkedő az együtt töltött idő és tevékenységeken túl azok minősége és tartalma, amelyek többnyire az érték-többlettel felruházott hagyományőrzés, illetve a magyar (népi) kultúra védelme.”⁴⁴

43 HÉTFA Kutatóintézet által készített szakértői interjú

44 Apjok és mtsai, 2024 A népi kultúra és a közösség fogalmainak sokrétű jelentésváltozatai a revival mozgalom jelenében, 15. oldal

„Szerintem azzal [is] érdemes [...] foglalkozni, hogy mennyit fejlesztünk az emberi hozzáálláson, mennyire minőségibb közösségeket tudunk felmutatni a hagyományőrzésben, mint az, ami csak a színpadi népi tánc, vagy azt mondjuk, hogy na, akkor ez egy magyar kulturális öntudatként működik már bennünk, egy érdeklődési területet nyitott meg egy fiatalra, és azt mondja, hogy akkor most én nemcsak néptáncos akarok lenni, hanem az egész hagyományvilágot jobban ismerni, és ilyesmit. Ez szerintem fontosabb, hogy ezt ki tudjuk mutatni, mert ez egy emberből többet csinál.”⁴⁵

„Egy másik értelmezésben a közösség fogalmát az egyik interjúalany olyan társadalmi térként határozza meg, amelyben az emberek közötti szakmai interakciók, a tudásátadás és az egymás támogatása alapvető szerepet játszanak. A közösség működésének lényege, hogy az különböző korosztályok és generációk együttműködésén alapuljon, mivel így biztosítható a leghatékonyabban a tapasztalatok és ismeretek hosszú távú átadása.”⁴⁶

„Tudok ilyen fogalmakat mondani, hogy egy szakmai interakció az emberek között, hogy tudásátadás, hogy egymásnak az erősítése, hogy igen, minden szempontból egyfajta mentális fejlődést kell hogy eredményezzen egy jó közösségnek a működése... és, hogy a különböző korosztályok legyenek együtt, vagy annak az egységét is nyilvánítja számomra a közösség. Tehát, hogy minden korosztály, minden generáció legyen együtt jelen, hiszen ez a tudásátadás legfőképp, legeredményesebben és hosszú távon így valósulhat meg. Itt, hogy a közös cél, ami összetartja a közösséget, hogy legyen meg az a közös cél, és az az aktivitás és tenni akarás a civil érdekében.”⁴⁷

„A közösség az, hogy a gyerekek meg felnőttek egyszer elköteleződtek az iránt a tevékenység iránt. A származása teljesen mindegy, ha elköteleződik a cél iránt. Fontos az is, hogy valakihez tartozzanak.”⁴⁸

45 2024.06.25. JA, személyes, néptánc, népzene, zeneoktatás, tárgyaló, táncház, meghívásos, Közép-Dunántúl, nagy szervezet. Ez az idézet a 6.1.4. Érték és minőség fejezetben is szerepel, amely részletesen foglalkozik a közösség fogalmával.

46 Apjok és mtsai, 2024 A népi kultúra és a közösség fogalmainak sokrétű jelentésváltozatai a revival mozgalom jelenében, 14-15. oldal

47 2024.06.19. KA, online, tárgyaló, interjúalany2, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet. Ez és a következő idézet a 6.1.3. Funkciók alapján meghatározott közösség fejezetben is szerepel, amely részletesen foglalkozik a közösség fogalmával.

48 2024.06.27. AV, online, néptánc, Dél-Dunántúl, kis méretű szervezet

A CSSP által támogatott tevékenységekhez kapcsolódóan a tudásátadás fontossága az online kérdőív eredményeire támaszkodva is megerősíthető.

Az online kérdőív vizsgálta, hogy jellemzően mire fordították a támogatásokat a kedvezményezettek. A kérdésfeltevés során azt kellett a válaszadóknak megbecsülnie, hogy a támogatási összeg mekkora részét költötték az egyes előre definiált költség típusokra.

A támogatás felhasználásának arányaiban nagy változatosságot figyelhetünk meg. Voltak, akik egyenletesebben és több területen használták fel a forrást, mások koncentráltabban egy-egy területet finanszíroztak a kapott támogatásból. A válaszok átlagát vizsgálva az rajzolódik ki, hogy a legnagyobb arányban az oktatók, szakmai közreműködők tiszteletdíjára költötték a támogatást, a forrás közel 40%-át tudásátadás biztosításának céljára használták fel.

4.2.2. Nemzedékről nemzedékre

Az utánpótlás elérése kiemelt pillére a hagyományörzésnek és a hagyományok átadásának. De nem tudjuk, hogyan néz ki pontosan a korfa az életfa⁴⁹ mellett, ennek megismeréséhez további kutatásokra van szükség.

Maga a népművészetre fókuszáló tevékenységforma kiemelkedik a teljes kulturális életből azáltal, hogy a hagyomány átadásának folyamataira, azaz dedikáltan a generációk közötti interakció fenntartására fókuszál.

„A CSSP a szervezetként létezését az utánpótlás támogatásával is elősegíti. A pályázati Programból megvalósult rendezvények nem csak a szervezet működésének fontos feltételei, de nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy az utánpótlás megszólításra kerüljön. A megszervezett programokat igyekeznek minél komplexebben megvalósítani – tehát ismeretterjesztés, zenekarok, táncház, kézműves-foglalkozás. Ezáltal a tevékenységük minél szélesebben, minél több emberhez jut el, biztosítva a működést és folyamatos tevékenységet.”⁵⁰

A gyerekek elérése nem jelent akadályt, azonban a fiatal korosztály (14-19 évesek) elérése néhány esetben nehézséget okoz. Legfőbb megoldásként a szervezetek részt vesznek fesztiválokon, ahol a fiatalok is megfordulnak – így a szervezetek megtalálják azt a teret, ahol egyszerűbbé válik a figyelemfelhívás, a fiatalok megszólítása, ami a későbbi tudásátadás alapja.

A kedvezményezettek szerint a kis és a nagy szervezetek támogatása egyaránt sarkalatos a hagyományörzésben. Mindkét csoportnak megvan a szerepe a hagyományörzésben, és mindkét típus képes a meglévő tudás továbbadására azoknak, akik korábban nem rendelkeztek ismeretekkel:

49 Értsd: Szimbolikus kapcsolatba állítása a szociológiai korfa kifejezésnek a népművészetben használt életfa motívummal.

50 Apjok, Kohut-Ferki, Korom, Székely & Varga, 2024, Esettanulmányok és összefoglaló munkajelentés a Csoóri Sándor Alap monitoring rendszeréhez végzett kutatómunkáról a Hagyományok Háza megbízásából, 14. oldal

Az online kérdőív nyitott kérdéseire adott válaszok szerint:⁵¹

„A gyerekek megismerhetik hagyományainkat és el is sajátíthatják azokat.”

„A gyerekek több településről érkeztek, és kialakult egy baráti / népzenei kapcsolat közöttük, amit a későbbiekben kamatoztathatnak, valamint visszatérnek a táborba, hogy erőt merítsenek annak ellenére, hogy az infrastruktúránk nem minden esetben felel meg az elvárásoknak, de az oktatás remek a gyerekek elmondása szerint.”

„»Divattá« tudtuk Baján tenni a népzeneét és a néptáncot.”

„A Csoóri Sándor Program segítségével értékes programokon, színvonalasabb fellépéseken vehettünk részt, ami sokkal vonzóbbá tette a hagyományörzést a fiatalok körében.”

„A Csoóri támogatás nélkül nem tudnánk sok emberhez eljuttatni a népi kézművesség tudását, ami szerintünk nagyon fontos a hagyományok átörökítése céljából, és az utánpótlás nevelése miatt.”

A fenntarthatóság nemcsak gazdasági, hanem közösségi és tudásalapú kérdés is. Ha a pályázott programok – legyenek néptánc csoportok, zeneoktatási műhelyek vagy kézműves műhelyek – csak rövid távú, alkalmi szerveződések, akkor hosszabb távon nem lesz utánpótlás. Az állandó jelenlét olyan helyi és regionális közösségeket hív életre, amelyek nemcsak a mindenkori pályázati ciklusban működnek, hanem valódi „szellemi műhelyként” adják tovább a népművészeti örökséget a jövő generációinak.

51 A kérdőív 14. (nyílt) kérdésére adott válaszok: A támogatás legnagyobb hatása a válaszadó szervezetre?

4.2.3. Szemlélet- és identitásformáló tevékenység

A kutatás során készült interjúk elemzése rámutatott, hogy a közös értékek, nyelv, hagyományok és szokások fenntartása alapvető szerepet játszik az egyéni és közösségi önazonosság megerősítésében, ami a közösségek összetartozását is erősíti.

„Az interjúalanyok válaszai alapján a népi kultúra egy adott nemzet szokásait és életmódját meghatározó, az »ősöktől örökölt hagyományokban« mélyen gyökerező jelenség, amelyet különböző kulturális ágazatokra lehet bontani. A népi kultúra ebben az értelmezésben nem egységes, hanem sokrétű, és hatással van a közösség tagjainak gondolkodásmódjára, életformájára és preferenciáira, beleértve például az ételek és ízek iránti vonalmat is, és mélyen gyökerezik a családi és közösségi identításban, valamint a történelmi és kulturális örökség továbbadásában. A válaszadók számára a népi kultúra nem pusztán elméleti fogalom, hanem az életük szerves része, amely meghatározza önazonosságukat és a közösséghez való tartozást.”⁵²

A támogatott projektek sikeresen növelték a népművészeti tevékenységek iránti érdeklődést, és segítettek megerősíteni a résztvevők kulturális önazonosságát. Ez különösen fontos volt a vidéki és hátrányos helyzetű közösségek számára, ahol a Program által támogatott események és tevékenységek hozzájárultak a helyi identitás megőrzéséhez.

Az online kérdőív válaszainak tanúsága szerint a CSSP hozzájárult, hogy a támogatott szervezetek mélyebben megértsék a népi kultúrát (68%), megélik nemzeti identitásukat (55%), illetve erősödjön a nemzeti identitásuk (24%).⁵³

A kérdőívek nyitott kérdéseire adott válaszokból kiderült, hogy az identitás- és szemléletformálás nemcsak az adott településre korlátozódott, hanem más településekre is kiterjedt.

Két válasz az online kérdőív 14. kérdésére érkezett közül:⁵⁴

„Szervezetünk működési és tevékenységi területéből adódóan olyan programokkal és tevékenységekkel tudtuk fellendíteni régióinkat, melynek következménye a közösségformálás, identitás megőrzése és erősítése.”

„Felvidéken egyre több meghívásnak teszünk eleget, ahol a Kárpát-medence táncaival színesítjük a helyi programokat, erősítve ezzel a magyarság identitását.”

⁵² Apjok és mtsai, 2024 A népi kultúra és a közösség fogalmainak sokrétű jelentésváltozatai a revival mozgalom jelenében, 18. oldal

⁵³ Online kérdőív 13. kérdésére adott válaszok alapján: „Mik voltak a pályázati támogatás legnagyobb hozzáadott értékei az ÖN SZERVEZETÉNEK életéhez nem materiális értelemben? (Több választ is megjelölhet.)”

⁵⁴ Az online kérdőív 14. (nyílt) kérdésére adott válaszok: A támogatás legnagyobb hatása a válaszadó szervezetre?

4.3. NÉPMŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGEK FEJLESZTÉSE

A Program célkitűzése, hogy segítse a népművészeti közösségek szakmai fejlődését, amellyel ösztönzi a hagyományok hiteles átörökítését és a kulturális identitás megőrzését.

4.3.1. Általános a szakmai fejlődés

Az online kérdőív válaszainak tanúsága szerint a válaszadók 81%-a nyilatkozott úgy, hogy a támogatásnak köszönhetően magasabb szakmai színvonalon tudtak alkotni.⁵⁵

A kedvezményezettek válaszai szerint⁵⁶ a támogatás lehetővé tette az amatőr alkotók és a profi művészek számára, hogy magasabb szakmai színvonalon végezzék tevékenységüket, ezáltal gazdagítva a magyar kulturális örökséget és növelve annak láthatóságát:

⁵⁵ Online kérdőív 13. kérdésére adott válaszok alapján: „Mik voltak a pályázati támogatás legnagyobb hozzáadott értékei az ÖN SZERVEZETÉNEK életéhez nem materiális értelemben? (Több választ is megjelölhet.)”

⁵⁶ Az online kérdőív 17. (nyílt) kérdésére adott válaszok alapján: Hogyan hatott az adott szakmai területre a CSSP?

„Gyönyörű népviseleteket tudunk varratni, színvonalas oktatókkal tudunk dolgozni.”

„Felvidéken a néptáncmozgalom a Programnak köszönhetően óriási minőségi fejlődésen ment át.”

„A citeraoktatás egész Erdély területén jelentős pozitív fejlődésen megy keresztül.”

A válaszadók véleménye szerint a „kezdő” kedvezményezettek számára a támogatás elindította az utat a közösségépítés és hagyományörzés felé, míg a tapasztalt pályázókat tovább erősítette:

„Úgy gondolom, ha most kicsit távlatokban nézem a helyzetet, akkor nagyon érezhető és látható a szakmai fejlődés. Tehát, magyarul, a muzsikások igenis jobban játszanak, mint tíz évvel ezelőtt. A táncosok esetében is ugyanez a helyzet; itt a nagy átlagot mondom. Nyilván tíz évvel ezelőtt is voltak brilliáns muzsikások a népzenei területen, de most úgy gondolom, hogy többen vannak. A táncosoknál ugyanez. Tehát az átlagos tudásszint vagy az átlagos minőség látványosan emelkedett.”⁵⁷

A támogatások révén nemcsak a szervezet tagjai részesültek előnyökben, hanem szélesebb közösségi hatást is kifejtettek. Emellett a CSSP egyfajta minőségbiztosítási védjeggyé is vált.

„Én szoktam legjobban meglepődni, amikor tele van a [anonimizálás miatt ház neve törölve] -ház udvara, és egyszerűen jó azt élni, átélni velük, hogy érdeklő az embereket, és úgy jut el hozzájuk, hogy mondjuk Csoóris keretből plakátot csinálunk, ott van rajta a Csoóri logó, látják, eljönnek, az már egy ilyen minőségi dolog. Szerintem a Csoórinak van egy ilyen minőségbiztosítási funkciója.”⁵⁸

4.3.2.

Folytonosság és megújulás

„A kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának. Csak az a mienk igazán, amiért megdolgoztunk, esetleg megszenvedtünk.”⁵⁹ (Kodály Zoltán)

Az ismétlés az ismeretek megszilárdulásának kulcsa, a stabil támogatási rendszer pedig a hatékony tudásátadás és szakmai fejlődés egyik alapja.

A szakértők és a kedvezményezettek egyetértettek abban, hogy a Program nagy segítséget nyújtott a népi hagyományok népszerűsítésében és az egyesületek, táncházak, zenekarok fennmaradásában. A szakértők a következőképpen fogalmaztak a Program hagyományörzésre vonatkozó eredményeivel kapcsolatban:⁶⁰

„A Program megmentette Kárpátalján a népművészetet.”

„Tehát a pályázatoknak a megnyerése hangsúlyozottan fontos, mert ilyen alapokból tudjuk fenntartani ezt a rendszert.”

57 Szakértői interjú

58 2024.07.09. KA, online, Pest megye, néptánc, nemzetiségi, nagy szervezet.

59 Kodály Zoltán, 1944. Visszatekintés I. 156. o.

60 Szakértői interjú 2024. június

A kedvezményezettek (az online kérdőívben)⁶¹ kitértek arra, hogy azok a kisebb szervezetek, amelyek kulcsszerepet játszanak a hagyományörzésben, valamint a kultúra és tudás átadásában, finanszírozással kapcsolatos nehézségekkel küzdöttek. A Csoóri Sándor Alap ezeket az anyagi nehézségeket enyhíteni tudta:

„Gyakorlatilag megmentette dalkörünket és az egyesületünket az összeomlástól.”

„Ma a működésünk egyik pillére a Csoóri pályázat.”

„A legfontosabb tényező a folytonosság, a kiszámíthatóság – hogy a CSSP-ből bevételre tehetnek szert. A CSSP által biztosított összeg a szervezetek éves költségvetésének egy közel tervezhető alapjává vált. A szervezetek viszonya a CSSP támogatásához rendkívül változatos, lehet a fennmaradás feltétele, a programszervezés motorja, a folytonosság biztosítója és a megújulás segítője. Emellett az elismertséget is jelezheti.”⁶²

„Az igazi az lenne, ha éveken keresztül látnám, hogy mit tudunk megalkotni. Mindig olyan jó valamibe belekezdeni, de ha jövőre nem kapunk, akkor megáll. [Pedig] mindig pályázunk, ha lehet. Tehát nekünk a Csoóri egy úgymond jól fekvő pályázat lehetne vagy lenne. ...”⁶³

„Úgy gondolom, hogy ez az állandóság ez fontos. Nem azért fontos, hogy nekem mint vezetőnek jövedelmem legyen belőle, mert mondtam előzőleg is, hogyha úgy alakul, és kell egy zenész, hogy akkor kell ott az útiköltségre, akkor én nem kapok. Tehát, hogy ez egyértelmű, hogy nem erre megy ki a játék, de azt adja, hogy én ragaszkodjak ehhez a tevékenységemhez, hiszen van azért egy elvárás, megírtam egy éves programot és azt elvállaltam, hogy ezt végig fogom vinni. Ez az én állandóságomat támogatja.”⁶⁴

61 A kérdőív 14. (nyílt) kérdésére adott válaszok: A támogatás legnagyobb hatása a válaszadó szervezetre?

62 Apjok, Kohut-Ferki, Korom, Székely & Varga, 2024, Esettanulmányok és összefoglaló munkajelentés a Csoóri Sándor Alap monitoring rendszeréhez végzett kutatómunkáról a Hagyományok Háza megbízásából, 13. oldal

63 2024.06.26. AV, online, tárgyaló, Észak-Alföld, kis szervezet.

64 2024.06.20. KFJ, személyes, népzene, Dél-Alföld, kis szervezet.

A vizsgálatokban résztvevő válaszadók rámutattak, hogy a támogatási időszak (értsd: a vizsgált 7 éves időszak) második felében csökkent a pénzügyi támogatás mértéke. A csökkent összegű támogatás ugyan továbbra is segítséget nyújtott, de a kedvezményezetteknek alkalmazkodniuk kellett az új körülményekhez, és eltérő megoldásokat kellett találniuk.

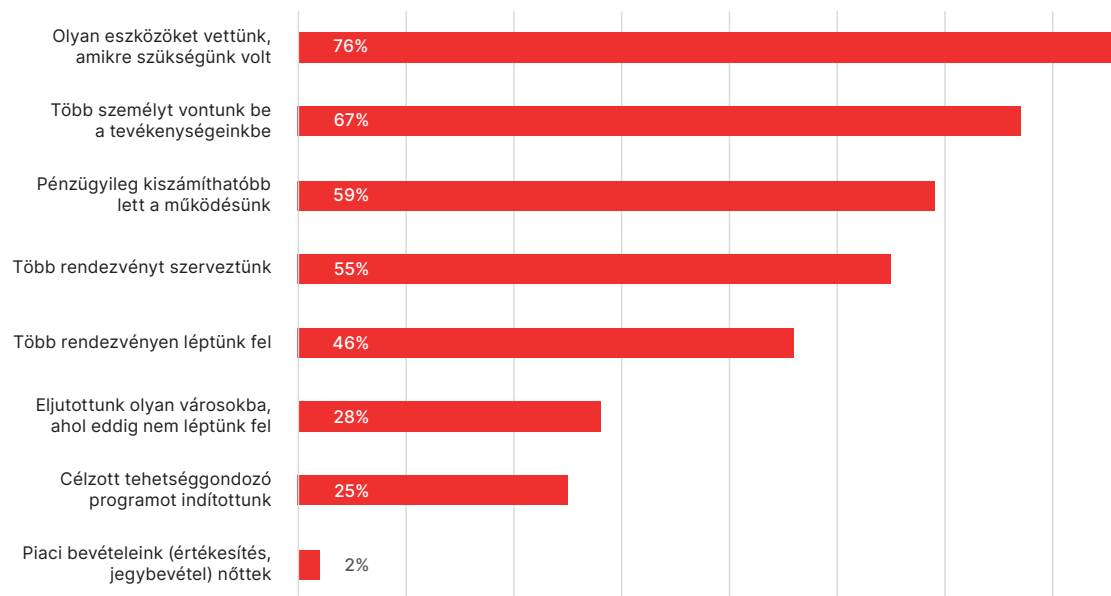
A válaszadói vélemények⁶⁵ szerint a szervezetek sikeresen alkalmazkodtak és reziliensnek bizonyultak a helyzethez. Az anyagi támogatás biztosítása során fontos volt, hogy elkerüljék a „függőségi viszony” kialakulását. A támogatás inkább egyfajta védőhálót jelentett, amely elősegítette a kedvezményezettek fenntarthatóságát és az önállóságra való törekvésüket.

„Mi beadtuk, mindig magasabb költségvetést készítettünk, mert tudjuk, hogy úgymint lefaragják, akkor ahhoz alkalmazkodunk. Tehát ha kevesebbet kapunk, akkor kevesebb pénzből gazdálkodtunk, de nem vette el a kedvünket, hogy most akkor emiatt abbahagyjuk, vagy valami, hanem ugyanúgy csináltuk tovább.”⁶⁶

Az online kérdőíves kutatás során a 12. kérdés vizsgálta a támogatott szervezeteknél, hogy mi volt a támogatás legnagyobb hozzáadott értéke materiális értelemben a szervezet életéhez. A válaszolók több lehetőséget is választhattak. 76 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy olyan eszközöket tudtak beszerezni, amelyekre szükségük volt; 67 százalékuk tudott több személyt bevonni a tevékenységébe, 59 százalékuk számára pedig pénzügyileg kiszámíthatóbb lett a működés. A szervezetek 55 százaléka több rendezvényt tudott szervezni, 46 százaléka pedig több rendezvényen tudott fellépni. A szervezetek alig 2 százaléka választotta hozzáadott értéként, hogy nőttek a piaci bevételeik.

15. ábra

Mik voltak a pályázati támogatás legnagyobb hozzáadott értékei materiális értelemben?

Megjegyzés: kérdőív 12. kérdés alapján, szervezetek több választ is bejelölhettek, N = 832.

⁶⁵ Ezeknek a forrása a kérdőív 14. és 17. (nyílt) kérdésére adott válaszok

⁶⁶ 2024.06.27. AV, online, néptánc, Dél-Dunántúl, kis szervezet.

Emellett a válaszadók elsöprő többsége arra a kérdésre, hogy a CSSP milyen irányba mozdította a terület helyzetét, úgy válaszolt, hogy jelentősen javította (58%) vagy javította (40%). 2 százalék szerint nem változott és senki nem válaszolta azt, hogy rontotta volna a terület működését.

4.3.3.

A szakmai fejlődés közvetett hatásai

A magasabb minőség nagyobb költségekkel járhat. A kereslet növekedése a szolgáltatónak kedvez, aki a feltételek, különösen az árazás kialakításában domináns pozícióban van. Ez a helyzet általános árfelhajtó hatású. Ezzel párhuzamosan a kialakított gazdag programkínálat fenntartása szűkülő támogatási környezetben idővel csak különös elhivatottsággal, egyre növekvő önkéntes munkával, illetve a helyi adottságok jobb kihasználásával lehetséges.

A CSSP során általános követelményként elvárt élő népzenei szolgáltatás (táncházak esetében) a zenészek foglalkoztatását pozitív módon befolyásolta, ami azonban általános árfelhajtó hatással is járt.

A táncházak módszertani alapja, hogy a jelenlévők élő zenére szórakoznak, és mivel a zenekar tagjainak száma nagyobb, mint a táncoktatóké, ezért többre is kerülnek. A táncházszorozatra elnyert alacsonyabb összegbe azonban gyakran csak úgy férnek bele a pályázók, hogy csak pár alkalomra hívnak ismertebb, drágább táncházzenekart, és több alkalommal helyi vagy fiatalabb zenészekkel, olcsóbban oldanak meg.

A táncegyütteseknél más a helyzet: esetükben a koreográfusok, a táncoktatók, illetve a viseletkészítők megbízási díjai meghaladhatják az alkalmanként foglalkoztatott zenekar tiszteletdíját.

A CSSP támogatási rendszere a népművészeti tárgyak fokozódó keresletével hozzájárult a tárgyalkotó művészek közül főként a viselet- és lábbelikészítők munkájának fellendüléséhez is.

„Szerintem ilyen hatása biztos, hogy van, meg érződik azon is, hogy az ezt kiszolgáló szolgáltatók is nagyon sok munkát kaptak, és fellendítette a tárgyalkotókat is. Tárgyalkotó mesterségeket is, mert egyszerűen szükség lett a forrásviselésnek a megteremtése, a rendes varratás megkeresése, a cipésmesterség megkeresése, de akár a kiegészítők és azoknak az elkészítése. Minden, tehát gondolom, hogy nagyon beindította, amivel nagy tömegek keresték meg ezt a forrást.”⁶⁷

„A költségekkel, az árak emelkedésével és a támogatási összeg stagnálásával vagy csökkenésével kapcsolatos leggyakoribb megküzdési stratégiák a csoportok részéről a megnövelt társadalmi munka (leginkább kis szervezetek esetében), a más forrásokkal való kiegészítés (más pályázat vagy támogatás, intézményi költségvetés átcsoportosítása – nagyobb szervezetek, saját pénz »befektetése« a finanszírozásba – kisebb szervezetek), regionális vagy lokális léptékben való gondolkodás (pl. helyi zenekarok, szakemberek meghívása).”⁶⁸

Ezeket a közvetett hatásokat az online kérdőív azon kérdésére adott válaszok is visszaigazolták, amelyben a válaszadók azt becsülték meg, hogy a támogatási összeg mekkora részét költötték az egyes előre definiált költség típusokra. Az oktatás, az előadói tiszteletdíjak mögött a második legnagyobb szeletet a népviselet, a fellépőruha és a hangszerek beszerzése és javítása tette ki (átlagosan 24%), majd ezt követte az élő népzenei szolgáltatás igénybevétele (átlagosan 20%)

67 2024.06.20. KFJ, személyes, népzene, Dél-Alföld, kis szervezet.

68 Apjok, Kohut-Ferki, Korom, Székely & Varga, 2024, Esettanulmányok és összefoglaló munkajelentés a Csoóri Sándor Alap monitoring rendszeréhez végzett kutatómunkáról a Hagyományok Háza megbízásából, 12. oldal

5

A MAGYAR REVIVAL MOZGALOM TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE ÉS A NÉPI KULTÚRA FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSEI

KÉSZÍTETTE: Apjok Vivien
Janku Anna
Kohut-Ferki Julianna
Korom Alexandra
Varga Sándor

BEVEZETÉS

A rendszerváltás utáni Magyarországon az állam a kultúratermelés folyamatában aktív, beavatkozó szerepet tölt be.⁶⁹ Mivel a kultúratermelés folyamata erőteljesen kitett a politikai érdekeknek, úgy gondoljuk, hogy a CSSP eredményeinek, közvetett és közvetlen hatásainak feltárása a népzene, a néptánc és a tárgyalkotó népművészetben belül az antropológiai, etnográfiai módszerek segítségével a kultúrpolitika kontextusában a nagyon különböző motivációk és stratégiák megértésével ragadható meg. Mindennek első lépcsőfoka lehet a CSSP pályázati kiírásában olvasható, sokszor mereven értelmezett, szűk keretek közé szorított közösség és népi kultúra fogalmainak használata és összevetése azzal, mit jelent ma Magyarországon a revival mozgalomban aktív szerepet vállaló szakmabeliek és a magukat laikusként definiálók számára e két fogalom. Hogyan igazodik a CSSP támogatási rendszere ezen többdimenziós kérdésekhez?

A népi kultúra az empirikus kultúratudományok számára folyamatosan újraértelmezést igénylő terminus. A CSSP monitoringrendszere kidolgozásának folyamatában az interjúkészítés során kíváncsiak voltunk arra, hogy a népzene, néptánc, tárgyalkotó csoportokban aktív szerepet vállaló szervezetek vezetői, oszlopos tagjai hogyan gondolkodnak a népi kultúra és közösség fogalmairól, mert meglátásunk szerint szükség van a sokféle jelentéstartalmat figyelembe vevő, árnyalt értelmezések beemelésére ahhoz, hogy közelebb kerülhessünk a vizsgált csoportok látásmódjának megismeréséhez. A népi kultúra és közösség fogalmával kapcsolatos vizsgálatunk bemutatása előtt rövid áttekintést adunk a magyar revival mozgalom történetéről és jelenlegi helyzetéről, mindez segítheti a vizsgált közeg jobb megértését.⁷⁰

69 Kristóf Luca szociológus Polányi-díjas könyve remek kiindulópont lehet a hazai makrotársadalmi folyamatok és a kulturális elit kortárs működési mechanizmusainak megértéséhez. A szerző, a Kultúrdsaták című könyvében sok más szerzővel együtt (Vestheim 2012: 530–544), arra a következtetésre jut, hogy a kultúrpolitika beavatkozása a kultúratermelő folyamatba eltérő, tehát pl. a facilitátor rendszerű piaciorientált finanszírozástól kezdve a mérnöktípusú, antidemokratikus rendszerekig terjedhet. (Kristóf 2021: 14–15).

70 A revival mozgalom történetét áttekintő alfejezet Janku Anna doktori disszertációjában olvasható részeknek a szerző által átdolgozott és kiegészített változata (vö. Székely 2024a).

5.1. A MAGYAR REVIVAL MOZGALOM TÖRTÉNETE ÉS JELENE

5.1.1. Előzmények

A 20. század történelmi eseményei és a magyar társadalomban bekövetkezett változások miatt a hagyományos életforma és a paraszti kultúra felbomlásnak indult. Ennek hatására több, a népművészet irányába fordult mozgalom bontakozott ki,⁷¹ melyek a folklór revitalizációját tűzték ki célul.⁷² A néphagyományokhoz való visszatérés, odafordulás nem volt egyenletes a történelem során.⁷³ Mögötte meghúzódó speciális indítékok és visszatérő motívumok figyelhetők meg, úgy mint a nemzeti kultúra gazdagítására való törekvés vagy a terjedő modern civilizációban az „új szellemi erőforrások” megtalálása.⁷⁴ A 20. századon belül három érdeklődési hullámot különböztethetünk meg. Az 1930-as években a Gyöngyösbokréta mozgalom, majd az 1950-es évek elején indult szovjet mintára épült színpadi néptáncmozgalom (amelynek hatására több hivatásos és amatőr együttes is alakult),⁷⁵ s végül pedig az 1970-es években kibontakozó népművészeti mozgalom,⁷⁶ mely magába foglalja a néptáncot, népzene és kézművességet is.⁷⁷ A tánc háza nemcsak közösségi táncalkalmakat teremtett, hanem hatással volt a színpadi néptáncra, a hangszeres népzene és a kézműves hagyományok városi interpretációjára is.⁷⁸

A Gyöngyösbokrétában kiemelt szerepet kapott a néphagyomány, a tradicionális kultúra jelenségeinek, vagyis a népzene, néptánc, népszokásoknak színpadon, városi közegben, turisztikai és politikai céllal való bemutatása.⁷⁹ Az ötvenes években megindult a szocialista iparosodás, a politikai és társadalmi változások pedig magukkal hozták az uniformizálódást.⁸⁰ A vidéki emberek városokban és ipartelepeken kényszerültek munkát vállalni, életformát váltani.⁸¹ A média használata (TV, magazinok) és a szabadidő gondolata is ebben az időszakban jelent meg a modern városi környezetben.⁸² A néptánc eredeti társadalmi környezetében kezdett elhalványulni, az amatőr néptáncmozgalomnak köszönhetően azonban színpadi bemutatók formájában kezdett fennmaradni.⁸³

71 Ronstör 1998: 39.

72 Keszeg 2018: 33.

73 Kósa 1974: 38.

74 Kósa 1974: 38.

75 Kóvágyó Zsuzsa és Kóvágyó Sarolta A magyar amatőr néptáncmozgalom története – A kezdetektől 1948-ig című kötetében az amatőr néptáncmozgalom történetét mutatja be, lásd: Kóvágyó–Kóvágyó 2015.

76 Körtvélyes 1980: 67–69; Martin 1981; Fülemile 2018.

77 Fülemile–Gombosi 2015.

78 Sándor 2006: 37.

79 Dóka 2011. A 20. század eleji népművészeti bemutatókról bővebben lásd: Dóka 2011.

80 Balogh–Fülemile 2008.

81 Kósa 1974: 40.

82 Balogh–Fülemile 2008.

83 Balogh–Fülemile 2008: 44–45.

Az ötvenes-hatvanas években a népművészet intézményesített gyakorlása különböző ifjúsági szervezetek és a párt által támogatott néptánc-csoportokban folyt.⁸⁴ Mindeközben a néptáncok tudományos gyűjtése és feldolgozása is zajlott. A Népművelési Intézet munkatársai (élükön Martin Györggyel) frissen gyűjtött zenei- és táncanyagokkal „szolgálták ki” a mozgalmat, a koreográfusokat. Martin tanfolyamok keretében néptáncokat is tanított (1958–1965 között) a koreográfusok számára, akik kis idő elteltével színpadra adaptálták az így elsajátított táncanyagokat.⁸⁵ A néptáncok bemutatása egy-egy tánc vagy szokáselem alapján készült tematikus koreográfiákra szorítkozott, melyeket színpadi kereteken belül, különféle ünnepélyeken, politikai és „mozgalmi” rendezvényeken adtak elő.⁸⁶ A hatvanas években indult „Röpülj Páva!” televíziós vetélkedőnek (ahol több népdalénekes, népzenező is feltűnt, pl. Budai Ilona, Sebő Ferenc és Halmos Béla), valamint a Dunamenti Folklórfesztiválnak köszönhetően újraindult az érdeklődés a népművészet iránt nemcsak vidéken, hanem a nagyobb városokban is, aminek következtében több vidéki amatőr, hagyományőrző együttes is megalakult.⁸⁷ Martin György szerint a táncok iránt korábban mutatott felületes, általa „figuravadászként” említett megközelítéssel szemben a hetvenes évek városi fiataljai őszinte és intenzív érdeklődést, elkötelezettséget mutattak a népi kultúra hiteles, teljes megismerésére és elsajátítására.⁸⁸

5.1.2.

A táncmozgalom történeti korszakai: terjedés és intézményesülés

Az első városi táncházat 1972. május 6-án tartották meg a Liszt Ferenc téri Könyvklubban.⁸⁹ Ennek közvetlenül két előzménye volt. Egyrészt a Bihar János Táncgyűttes (akkori művészeti vezetője Novák Ferenc „Tata”) tagjai által 1964-ben szervezett Néptáncosok Klubja, ahová néprajzos szakembereket hívtak meg előadást tartani gyűjtéseikről, néptáncról és a népművészetről, és amelynek célja a táncgyűttesi tagok közös szórakozása volt.⁹⁰ Másrészt az együttes Széken (Sic, Románia) tett látogatása 1971-ben, ahol megtapasztaltak egy organikus módon zajló táncházat. Az ott szerzett élmények hatására szervezték meg Budapesten az első városi táncházat a nagyobb táncgyűttesek számára.⁹¹ Az alkalmat a széki táncház mintájára szervezték meg, ahogyan az a meghívó szövegében is olvasható volt: „zene és tánc, úgy mint Széken”.⁹²

84 Körtvélyes 1980: 67.

85 Martin 1981: 43.

86 Körtvélyes 1980: 67; Kővágó–Kővágó 2014: 20; Barta 2014: 157–158.

87 Körtvélyes 1980: 68; Martin 1981:44; Kővágó–Kővágó 2014: 22.

88 Martin 1981: 43–45; Székely 2024a: 63. A néprajzkutatók és a mozgalom szoros és együttműködő kapcsolatának volt köszönhető a népművészet fellendülése. A szakemberek néprajzi gyűjtéseikkel, tudásukkal tudtak szakmailag segítséget nyújtani és útmutatást adni (erről bővebben lásd: Juhász 2020; Székely 2024a).

89 Az első revival táncház előkészületeinek körülményeiről lásd: Székely 2024b.

90 Hagymányok Háza 2024; Székely 2024a: 46.

91 A rendezvényen a HDVSZ Bihar János Táncgyűttes, a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete Bartók Béla Táncgyűttes, a Vasas Művészegyüttes, valamint az Építők Vadrózsák Néptáncgyűttes tagjai vettek részt.

92 Siklós 2006: 11.

Ez az alkalom lehetőséget adott a néptánc „eredeti társastánc” jellegének gyakorlására és a színpadon kívüli tánccra.⁹³ Az első sikeres zártkörű rendezvényt másik két – szintén csak a táncosoknak szervezett – alkalom követte, először júniusban, majd október 23-án.⁹⁴ A táncház kezdetben a különböző néptáncgyűttesek tagjainak nyújtott szórakozási lehetőséget.⁹⁵ Az esemény sikerességét látván a szervezők később feloldották a zártkörűséget, így a táncház a tágabb közönség és az amatőr érdeklődők számára is elérhetővé vált. 1973 februárjában a budapesti Fővárosi Művelődési Ház (FMH) körtermében szervezték meg a mindenki számára nyitott, táncitanítással egybekötött táncházat, ahol Timár Sándor (koreográfus, táncpedagógus, folklorista) és a Bartók Táncgyűttes táncosai tanítottak.⁹⁶ Majd szintén 1973-ban nyílt meg a Sebő Ferenc és együttese által vezetett Sebő-klub a budapesti, 14. kerületi Kassák Lajos Művelődési Házban (ismertebb nevén Kassák- vagy Sebő-klub), mely a táncmozgalom fő kiindulópontjának számított. A fiatalok szórakozási-művelődési tevékenységébe a közös tánc és a népzene került.⁹⁷ A heti rendszerességű klubestek nemcsak tánc- és énektanulásból, szabad táncból, hanem egyéb ismeretterjesztő és művelődési programokból, például dokumentumfilm-vetítésekből és koncertekből is álltak.⁹⁸ A táncház-jelenség elterjedt számos vidéki nagyvárosban is.⁹⁹ Az 1972-től 1981-ig tartó intervallum történeti szempontból az ún. mozgalmi periódusként, az alulról jövő kezdeményezés korszakaként értelmezhető.¹⁰⁰

93 Sándor 2006: 25; Jávorszky 2013: 38; Székely 2024a: 67.

94 Székely 2024a: 67.

95 Sági 1977: 108, 1978: 74.; Székely 2024a: 68.

96 Halmos 2006: 15; Jávorszky 2013: 74.

97 Sági 1978: 69.

98 Jávorszky 2013: 81, 88–91.; Székely 2024a: 68–69.

99 Jávorszky 2013: 104.

100 Csonka-Takács-Havay 2011: 13. A táncmozgalom történeti szempontból három korszakra osztható: 1) 1972–1981, mozgalmi periódus; 2) 1981–2000, intézményesülés; valamint 3) 2001–napjaink időszaka (Csonka-Takács-Havay 2011: 13–15).

A táncház-jelenség kiemelkedése annak köszönhető, hogy a korábbi Gyöngyösbokrétás, színpadi néptáncbemutatókon tapasztalható passzív nézői szerepből a táncházban résztvevők gyakorlati úton csatlakozhatnak a mozgalom tevékenységeihez. Sándor Ildikó néprajzkutató szerint a szó-rakozás mellett a táncház „értéket közvetít, aktív, cselekvő magatartást igényel a résztvevőktől, ugyanakkor általuk az önkifejezési, művészeti formák kiemelkedő tehetség és különösebb iskolázottság nélkül is elsajátíthatók olyan szinten, hogy élményt adjon, örömet okozzon végzőjének.”¹⁰¹ A táncház hozzájárult ahhoz is, hogy a hagyományról és a paraszti kultúráról megváltozzon a köztudatban élő kép. A 19. századi nemzeti romantikával szemben – ami a folklór reprezentáns jelenségeit (tánc, zene, ünnepi viselet, szokások) emelte ki – a 20. század második felében jelentkezett folklorizmus új hulláma ugyanezen jelenségek mellett „a teljes életmód, a paraszti hagyományok hétköznapi vonatkozásait is bemutatta.”¹⁰²

A táncházmozgalom következő szakasza, az intézményesülés időszaka az 1981–2000 közötti periódusra tehető.¹⁰³ Ekkor indultak meg a tánc-táborok, megalakult a Néptáncosok Szakmai Háza (a mai Hagymányok Háza egyik elődintézménye), 1982-től szervezik meg az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásárt, létrejön a Táncvárosi Kamara (mai Táncvárosi Egyesület), amely a mai napig több, a mozgalomhoz kapcsolódó rendezvény lebonyolításáért felel (pl. a Táncvárosi Éjszakája, korábbi nevén: Országos Szezonnyitó Táncváros, Táncvárosi Akadémia stb.), valamint az egyesület kiadásában jelenik meg kéthavonta a folkMAGazin című folyóirat.¹⁰⁴ Az 1990-es évektől kezdve a táncváros országsszerte elterjedt, repertoárja pedig kibővült: a magyar mellett ír-kelta, balkáni, cigány, görög, skót, klezmer és német táncokkal és zenével. A táncvárosok a művelődési házakból új szó-rakozóhelyekre, például a fiatalokat vonzó folkocsmákba költöztek.¹⁰⁵ A kilencvenes években vált a néptánc a közoktatás részévé óvodai, általános-, középiskolai, egyetemi, valamint művészetoktatási intézményekben.¹⁰⁶

A táncvárosmozgalom nem csupán Magyarországon és a határon túli magyar közösségek körében terjedt el, hanem a diaszpóra különböző régióiban (például Észak- és Dél-Amerikában) is meghonosodott.¹⁰⁷ Emellett más népek hagyományos kultúrájának megőrzésére és revitalizálására is hatást gyakorolt.¹⁰⁸ A táncváros intézménye több európai országban is megjelent a magyar mintához hasonló gyakorlattal és elnevezéssel: Lengyelországban például 1994 óta *domy tańca*, Szlovéniában 2001 óta *plesna hiša*, Szlovákiában 2002 óta *tanečný dom*, míg Németországban *tanzhaus* néven.¹⁰⁹

101 Sándor 2006: 37–38.

102 Sándor 2006: 37–38.

103 Csonka-Takács-Havay 2011: 14.

104 Székely 2024b: 70.

105 Jávorszky 2013: 144. Érdemes lenne a további kutatásokban megvizsgálni a vidéki nagyvárosok táncvárosának történetét, kezdeteit, programjait, repertoárját és közönségét.

106 Érdemesnek tartunk további kutatásokat végezni a gyermekeknek szóló táncvárosok (Aprók tánca táncvárosok) történetéről, pedagógiai módszereiről, valamint szerepéről a táncváros, néptáncos közösségek kialakulásában.

107 Csonka-Takács-Havay 2011:18–19. A külföldi táncvárosmozgalomról szóló írásokat – a teljesség igénye nélkül – lásd: Magyar K. 1978a, 1978b; Magyar J. 1978; Quigley 1998; Dreisziger 2011; Kísímré 2011; Richtarcsik 2011; Könczei 2014, 2022; vö. Brum Kagyerjék 2023.

108 Csonka-Takács-Havay 2011: 19.

109 Csonka-Takács-Havay 2011: 19; Pettan 2010: 131; Kunej 2023: 48.

5.1.3.

A „nomád nemzedék”

A hetvenes években nemcsak a tánc és a zene, hanem a kézművesség hagyománya is a népművészeti mozgalom részévé vált. Az intenzív érdeklődés a még élő kézműves alkotók és menthető alkotások felé irányult, a korszakra jellemző silány minőségű, giccses tömegtermékké és turistaipari cikké vált népművészeti tárgyak ellen.¹¹⁰ 1973-ban, Csoóri Sándor támogatásával alakult meg a Fiatalok Népművészeti Stúdiója (FNS), ami „a népi hagyományokra épülő művészeti és kulturális tevékenységgel foglalkozó fiatalok összefogó, szakmai-ideológiai továbbképző és érdekvédő szerve.”¹¹¹ Feladataik között szerepelt a népművészeti alkotótevékenység ösztönzése, tanulmányutak szervezése, műhelyek létesítése, valamint kiállítások, bemutatók szervezése és lebonyolítása.¹¹² A fiatal értelmiségiekből álló csoportot Csoóri hetvenes évek végén megjelent Nomád naplója ihlette, hogy magukat nomád nemzedéknek nevezzék el.¹¹³ A mozgalom a népművészet iránt érdeklődő aktív, tárgyakat készítő, természetes anyagokat és a hagyományos kézműves technikákat (meg)ismerő embereket fogott össze. A tevékenység által nemcsak a korszak fiatalságának a várostól való eltávolodása, a természetközeli életmódhoz való közelítése, hanem a szabadságvágya is megfigyelhető.¹¹⁴ A tárgyalatás közösségi élménye, a hagyományos technológiák, díszítésmódok megismerése, alkalmazása a különféle népművészeti nyári táborokban, műhelyekben valósulhatott meg.¹¹⁵ Az FNS-ből 1982-ben nőtt ki a Népművészeti Egyesület, amely 1987-től minden évben az augusztus 20-ai ünnepségek keretén belül szervezi meg a Mesterségek Ünnepét a Budai Várban, ahol az érdeklődők megismerkedhetnek a különféle mesterségekkel, tárgyak, eszközök készítésének technikájával, kézműves-foglalkozásokon vehetnek részt.¹¹⁶ Ma a népi tárgyalatás iránt érdeklődőknek lehetőségük van részt venni különféle kézműves műhelyek foglalkozásain, intézmények képzéseiben a fővárosban és vidéken egyaránt. Egyes esetekben, főképp a gyermekeknek szóló táncvárosokban és vidéki színtereken, népművészeti fesztiválokon próbálhatók ki a mesterségek egy-egy csoportos foglalkozás, workshop keretén belül.¹¹⁷

110 Jávorszky 2013: 135; Pásztor 2019: 57–58; Cseh 2021: 37.

111 Zelnik 1973: 74–75. Kiemelés a szerzőtől.

112 Zelnik 1973: 75; Székely 2024a: 70.

113 Zelnik 2012: 21.

114 Cseh 2021: 38.

115 Cseh 2021: 38.

116 Jávorszky 2013: 136–137.

117 Tanulmányunkban nincs lehetőségünk kitérni a tárgyalatás közösségek történetének, intézményesülésének, szabadidős tevékenységgé fejlődésének és jelenlegi helyzetének részletes ismertetésére, azonban fontosnak tartjuk a közeljövőben az erre vonatkozó szakirodalom (pl. Cseh Fruzsina, Sándor Ildikó, Ament-Kovács Bence tanulmányainak, további összefoglalók) áttekintését, további archívumi és etnográfiai kutatások elvégzését. Emellett fontosnak tartjuk az előszavas mesemondók közösségeinek, a csoport történetének és működésének vizsgálatát is a jövőben.

5.1.4.

A revival mozgalom mai helyzete

A rövid áttekintésünkben nincs lehetőségünk a teljes revival népművészeti terület bemutatására, azonban kutatásaink és tereptapasztalataink, valamint a hivatkozott szakirodalom alapján elmondható, hogy a néptánc, népzene, népi kézművesség több szintén (közoktatásban, szabadidős tevékenységként, hivatásszerűen) elérhető, s a társadalom egy bizonyos rétegét érinti. A csoport tagjai érdeklődnek a hagyományos magyar néptánc, népzene, kézművesség, hagyományos életmód és a népi kultúra iránt. Szabadidejüket szívesen töltik az előzőek elsajátításával, mélyebb megismerésével, s általában mindennapjaik részévé teszik azt valamilyen tevékenység formájában.¹¹⁸ Az ún. táncművészeti szezonban (ősztől nyár elejéig) a fővárosban számos táncművészeti klubot tartanak a nagyobb intézményektől kezdve a kisebb klubokig (pl. Fonó Budai Zeneház vagy a Zsír nevű szórakozóhely), amelyeket nemcsak az amatőr érdeklődők, hanem (főleg) az aktív, néptáncgyűjtési tagokból álló néptáncosok, népzeneészek is látogatnak. Vidéken más a helyzet. Az egyes táncgyűjtések, tánc csoportok, szórakozóhelyek ritkábban rendeznek táncművészeti esteket. Ebben az esetben nemcsak a helyi, hanem a környékbeli együttesek tagjai, szimpatizánsok is részt vesznek az eseményen, mely találkozási lehetőséget nyújt a táncosok számára. A táncművészeti napjainkban is jellemző, Budapesten például több helyszínen is tartanak heti rendszerességgel, tanfolyamszerű táncművészeti esteket, amelyekben egy-egy táncdialektus vagy falu táncanyagát sajátíthatják el az érdeklődők (ilyen pl. a Fonó Szerda vagy a Hagymányok Háza szombatoként tartott táncművészeti estje). Az együttesek, néptáncosok szempontjából a nagyobb megyei vagy országos rendezvények fontos találkozási pontokként értelmezhetők, melyek alkalmat adnak más néptánc csoportok, zenészek, a mozgalom kiemelkedő személyiségeinek megismerésére. Ilyen például a már emlegetett Országos Táncművészeti Találkozó és Kirakodóvásár vagy épp a nyári néptánc-, népzenei- vagy kézműves táborok. A népművészettel való foglalkozás ma hivatásszerűen, pénzkeresési lehetőségként, valamint szabadidős tevékenység keretében zajlik. A néptáncosok esetében a „néptáncolás”, egy együtteshez, csoporthoz való tartozás és a táncművészeti látogatása a szabadidő eltöltésének hasznos tevékenysége mellett testmozgásként és szórakozásként szerepel. Nem annyira hivatásként, sokkal inkább hagyományörzéseként, -ápolásként, közösségi élményként, önkifejezési és szórakozási módként tekintenek rá. Az egyének motivációja különféle lehet: tudatos érdeklődés a népi kultúra iránt, a mozgás és a tánc pozitív érzésekkel tölti fel az egyéneket, vagy csak városi kikapcsolódás.¹²⁰

¹¹⁸ Székely 2021: 2, 2024a: 8.

¹¹⁹ A folkkocsmák a kilencvenes évek második felétől terjedtek el, addig a táncművészeti esteket alapvetően közművelődési intézményekben tartották. Az inkább fiatalokat vonzó folkkocsmákat bizonyos szórakozóhelyeken szervezik, ahol a táncművészet és az ismeretterjesztés háttérbe szorult, helyette inkább a táncművészeti „buli” jellege domináns (Jávorszky 2013: 154). A folkkocsmák egy olyan városi szórakozási formát jelent, ahol a már táncművészettel rendelkező résztvevők népzenei mulatnak, táncolnak, s ami lehetőséget ad a csoporttagok közötti kötetlen beszélgetésre, találkozásra (Szabó 2024: 35; Székely 2024a: 8). A mozgalmon belül a táncművészeti és a folkkocsmák fogalma gyakran összemosódik, illetve mindkét kifejezést általánosan táncművészeti estekre használják. A folkkocsmák résztvevői látogatói a táncművészeti esteknek is (Szabó 2024: 36).

¹²⁰ Takács 2016: 217; Székely 2024a: 77.

A néptánc csoportok és -együttesek legtöbbször valamilyen civil szervezetként vagy más intézmények részeként működnek. A néptáncgyűjtések tevékenysége helyenként az alapfokú művészetoktatás intézményrendszerével is összefonódik. A színpadi munka és koreográfiák, táncszínházi előadások készítése és előadása a legtöbb esetben előtérbe kerül, amelyeket versenyeken (pl. ún. „minősítőkon”), az adott településhez köthető rendezvényeken, nemzeti ünnepeken adnak elő. A néptánc csoportok a városok mellett kisebb községekben, egy iskola vagy művelődési ház keretében is alakulhatnak, hasonlóan a táncgyűjtések tevékenységéhez a színpadi reprezentáció náluk is megjelenik. Azonban léteznek olyan (főleg felnőttekből álló) csoportok is, amelyeknek nem célja az elsajátított tánc hagyomány közönség előtti színpadi bemutatása, hanem egy adott tánc megtanulása, majd közösségi gyakorlatként való alkalmazása a táncművészeti estekben adja a motivációt.¹²¹ Civil szervezetekként finanszírozásukban nagy szerepet kapnak a különféle állami (NKA, Csoóri Sándor Alap stb.),¹²² magán (tagdíjakból, mecénásoktól származó) és önkormányzati támogatások.¹²³ A népművészeti tevékenység napjainkban szabadidőhöz kötődik, a tagok hobbiként, „életformaként” művelik. A népi hangszeres és énekes zene, valamint a néptánc elsajátítható közművelődési, intézményi szinten, alap-, közép-, felsőfokon és különféle szakközépiskolákban.¹²⁴ A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen 2007-ben indult népzenei oktatás,¹²⁵ jelenleg népzene-művészeti tanárképzés és előadóművészet BA képzés zajlik. A Magyar Táncművészeti Egyetemen néptáncművészképzés és néptáncpedagógus-képzés is több évtizede működik.¹²⁶ Ezek a képzési intézmények fontos szerepet játszanak a népzeneészek és a néptáncpedagógusok utánpótlásának biztosításában.¹²⁷ A Hagymányok Háza alkalmazott etnográfiai intézményként továbbképzéseket nyújt óvoda- és iskolai pedagógusok számára.¹²⁸ Mindeközben a táncművészeti közönsége és közönsége nőtt, erősödött, s a táncművészeti megőrizték „társastánc” jellegüket, valamint szórakozási és szocializációs funkciójukat.¹²⁹

¹²¹ Székely 2024a: 8.

¹²² A 20. századi folklórmozgalmak és a politika kapcsolatára számos szerző felhívta a figyelmet. A témakörben megjelent írások – a teljesség igénye nélkül – a következők: Pálfi 1970; Körtvélyes 1980; Kovács D. 2002; Dóka 2011; Barta 2014; Diószegi 2014; Kóvágyó-Kóvágyó 2015. Jelen írásban nincs lehetőség e téma részletes tárgyalására és a mai helyzet bemutatására, azonban fontosnak tartjuk annak további tanulmányozását.

¹²³ vö. Énekes-Szabó 2023: 112.

¹²⁴ Fülemile 2018: 57. A mozgalom intézményesülésének időszaka 1981–2000 közé tehető (Csonka-Takács-Havay 2011: 14), ekkor indultak különféle táncos, zenész képzések, hivatalos oktatási kereteken kívül eső tanfolyamok, melyek a néptánc- és népzene kutatás eredményeire, valamint a táncművészeti gyakorlati tapasztalataira támaszkodtak (Csonka-Takács-Havay 2011: 14; Richter 2017: 4).

¹²⁵ Csonka-Takács-Havay 2011: 15. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzeneészi képzésének történetéről bővebben lásd: Richter 2017.

¹²⁶ A hazai néptáncművészeti és -pedagógusképzés nagy múltra tekint vissza, kezdete az 1945-ben fejlődésnek indult néptáncmozgalomhoz köthető (Bolvári-Takács 2022). 1950 szeptemberében nyílt meg az Állami Balettintézet (ÁBI) középfokú iskolaként, az Operaház Balettiskolája (1937) és a Táncművészeti Iskola (1949) egységesítésével. Az ÁBI 1975-től vált felsőoktatási intézménnyé, ekkor már engedélyezték a néptáncművészeti szak elindítását (Bolvári-Takács 2011). Korábban, 1971-ben, Rábai Miklós vezetésével négyéves, nappali képzés formájában néptánc tagozat indult (Bolvári-Takács 2020: 199). Az intézet 1983-tól főiskola, 1990-től a Magyar Táncművészeti Főiskola (MTF), 2017-től pedig a Magyar Táncművészeti Egyetem (MTE) nevet viseli (Bolvári-Takács 2011). Napjainkban az MTE-en művészeti és pedagógusképzés egyaránt folyik alap- és mesterképzésben. A második világháború utáni néptáncpedagógus-képzés részletes történetéről lásd: Bolvári-Takács 2022.

¹²⁷ Csonka-Takács-Havay 2011: 15; Székely 2024a: 68.

¹²⁸ Halmos 2006: 20; vö. Sándor 2023.

¹²⁹ Székely 2024a: 71.

5.2. A NÉPI KULTÚRA ÉRTELMEZÉSEI A VIZSGÁLT CSOPORTOK KÖRÉBEN

A népi kultúra a népművészeti revival mozgalom általunk megkérdezett tagjainak olvasatában többnyire nehezen meghatározható és szűkíthető, összetett jelentéstartalommal bíró fogalom. Definíciós kísérleteikben közös pont, hogy azokban a múlt és jelen viszonyának különféle megközelítései jelennek meg, de ezek dinamikája már sokféleképpen ölt testet: a gyökerek, szokásrendszer, múlt szelete, ismeretátadás csakúgy megjelenik a megfogalmazásokban, mint a hétköznapi, használat, élő, tudatos kifejezések.

A fogalommal kapcsolatban többnyire olyan meghatározások hangzottak el, amelyek az interjúalanyok saját szemléletmódjába illeszkedve nyernek értelmet. Előfordult, amikor a beszélgetőpartner reflexív vagy éppen kritikai módon viszonyult a kérdéshez,¹³⁰ ez a néprajzos szakemberek esetében gyakoribb. A *nép* és a *paraszt* terminusok több szempontból tudománytörténeti nehézségekbe ütköznek, az általunk megkérdezett, néprajzi végzettséggel rendelkező egyik beszélgetőtárs ennek tudatában volt. A népi kultúra terminusát nem fogadja el, ehelyett a paraszti kultúra fogalmát érzi szerencsésnek. A vélekedés jól szemlélteti, hogy a nyelv és a különböző terminológia gyakran a hatalom és az ideológiai befolyás eszközévé válhat. Miközben a beszélgetőpartner elutasítja a „népi kultúra” kifejezést, és ehelyett a „paraszti kultúra” fogalmát részesíti előnyben, egy olyan kritikát fogalmaz meg, ami a „népi” terminust egy idealizált, városias szempontból alkotott fogalomnak tartja, amely szépíti vagy eltorzítja a valóságot. Ezzel szemben a „paraszti kultúra” kifejezést pontosabbnak, őszintébbnek és a valósághoz húbbnak gondolja.

„[...] (a népi kultúra) ez egy elhibázott terminus, egészen városi. Tehát, hogy nem kell! Nem kell szépíteni a dolgokat, ez egy paraszti kultúra. Ezek parasztemberek, mezővárosi polgárok, satöbbi, satöbbi. Nem akarom magyarázni...”¹³¹

A paraszti kultúra terminusa a társadalmi rétegződés kérdéseit is felveti. Az „elhibázott” terminus kritizálása mögött az a szándék állhat, hogy a paraszti közösségeket ne a „népi” szóval finomítva, hanem a valós társadalmi és gazdasági helyzetüknek megfelelően nevezzük meg. „Ez egy zsigeri kérdés, azt mondom, hogy marhapörkölt, aztán összefut a számba a nyál, az meg Big Mac akkor nem. Megváltozott ez is! Minden hozzátartozik! Minden hozzátartozik (a népi kultúrához)”¹³²

130 Itt tartjuk fontosnak megjegyezni, hogy beszélgetőpartnereink előzetesen nem kapták meg az interjúkérdéseket, a népi kultúra vagy a közösség fogalmáról alkotott elképzeléseiket az interjú beszélgetés során fejtették ki. Ez azért is fontos, mert ezeknek a valóban nehezen körülhatárolható, sok ideológiai töltettel, terminus technikusként használt fogalmaknak a definiálása, körülírása nem a mindennapokban történik. Módszertani szempontból azért is hasznos az interjúalanyokkal több ülésen történő beszélgetés, visszatérés alkalmazása, mert egy-egy ilyen komplexebb kérdés esetében árnyaltabb válaszokat eredményezhet.

131 2024.06.24. KFJ, online, népzene, zeneoktatás, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet

132 2024.06.24. KFJ, online, népzene, zeneoktatás, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet

A beszélgetőpartner a népi kultúrát, annak jelenségeit a tipikusan magyar ételként említett marhapörkölttel és a beszélőtől ízlésben idegen, távoli, amerikai gyorséttermi étel példájával igyekszik szemléltetni. Amikor a beszélő a marhapörköltre és a Big Mac-re utal, kifejezi, hogy a magyar étel számára sokkal inkább kötődik az identitásához és érzelmi világához, mint az amerikai gyorséttermi étel. Az étel kiválasztása ebben az esetben a saját kulturális identitásának megnyilvánulása.

5.2.1. Komplexitás

A népi kultúra komplex jelenségként való értelmezése több esetben a definíció alapjául szolgált, gondolkodás közben a „nagyon széles fogalom”, „nagyon-nagyon tág fogalom, nem lehet leszűkíteni”, „maga a kultúra egy nagyon összetett dolog” gondolatok gyakran hangzottak el. Az egyik interjúalany a következőképpen fogalmazott erről: „Számomra a népi kultúrába beletartozhat ugyanannyira a népi gasztronómia, az előadóművészeti ágak, táncok, zene és a tárgyalkotó népművészet, a mesemondás és a minden. És én azt is gondolom, ami szó nem hangzott ma el, hogy az élő népművészet azért lesz élő népművészet, mert a napjaink elvárásaihoz és igényeihez is alkalmazkodik, és lehet, hogy a népi kultúrát és egy tágabb értelmezésben már így kell tekintenünk, hogy azokat a dolgokat is bele kell értenünk, ami egy mai báli ruhán rajta van, hímzés minta és egyéb, és lehet, hogy annak régen egy egészen más jelentése volt.”¹³³

Más az alábbiakban fogalmazta meg: „Ez nagyon összetett, a népi kultúra, mert ugye benne vannak az ünnepeink, a hagyományos ünnepeink, és az mind valahogy kapcsolódik. Hát ugye, ahogy elkezdtek régen a munkákat, mondják, hogy Szent Györgytől Szent Mihályig, és akkor mindig ehhez fűződött valami kis ünnepség, vagy a Márton-nap, tehát nekünk mindenhez van kézműves foglalkozásunk, történetünk. Szerintem nagyon fontos, hogy a mai fiatalok megismerjék a népi kultúrát, bár nagyon el vannak szerintem szakadva már ettől a világtól. Összekapcsoljuk a népzene, a néptáncot, ugye táncot is oktatunk ilyen rendezvényeken, rábaközit főleg, tehát mi nagyon figyelünk arra, hogy mindig a helyi kultúrát adjuk tovább. Tehát a helyi hagyományainkat őrizzük meg, van belőle, nagy a merités. Szóval ilyenkor van népmese, néphagyomány, néptánc, kézműveskedés, tehát így komplex az egész.”¹³⁴

Az interjúalanyok válaszai alapján a népi kultúra egy adott nemzet szokásait és életmódját meghatározó, az „ősöktől örökölt hagyományokban” mélyen gyökerező jelenség, amit különböző kulturális ágazatokra lehet bontani. A népi kultúra ebben az értelmezésben nem egységes, hanem sokrétű, és hatással van a közösség tagjainak gondolkodásmódjára, életformájára és preferenciáira, beleértve például az ételek és ízek iránti vonzalmat is, és mélyen gyökerezik a családi és közösségi identitásban, valamint a történelmi és kulturális örökség továbbadásában. A válaszadók számára a népi kultúra nem pusztán elméleti fogalom, hanem az életük szerves része, amely meghatározza önazonosságukat és a közösséghez tartozást.

133 2024.06.19. JA, online, tárgyalkotó, interjúalany2, Dél-Alföld, nagy szervezet

134 2024.07.04. JA, online, tárgyalkotó, Nyugat-Dunántúl, kis szervezet

A népi kultúra a válaszadók fogalmi értelmezése alapján tehát nem kívülről és felülről érkező, tanult és/vagy irányított mintázat, hanem belülről és alulról érkező, (kulturális) igény, jelenség:

„A népi kultúra az az, amit az emberek még nem úgy hívtak, hogy népi kultúra. [...] A népi kultúrába beletartozik a zene, a tánc, a kézművésesség, ilyen-olyan költő, népi iparművészetek, tulajdonképpen bármi beletartozik, ami népi kultúra, aminek bizonyíthatóan olyan gyökerei vannak, ami tényleg úgymond a nép kitalációja, nem műhelyekben találták ki.”¹³⁵

5.2.2. Megörökölt múlt

A népi kultúra fogalmának meghatározása során, annak értelmezésében megjelenik az ember tevékenységétől függetleníthető, transzcendentális, emocionális erő, megörökölt többlettudás. A népi kultúra ennél az értelmezésnél nem általános érvényű, tehát csak kevesek, a kiváltsággal rendelkezők sajátja. „Népi kultúra. Hát. Valami olyan erő. Lehet, hogy hülyeséget fogok mondani, de van ez a sejt szintes, transzgenerációs elmélet, amit most az Orvos-Tóth Noémi [írt], és hogy biztos, hogy vannak ilyen, ilyen, ilyen sejt szinten öröklődő dolgok, amiket megőriz a társadalom, amit megőriz a nép. És biztos vagyok benne, hogy ezek a dolgok is, mert hogy nem véletlenül kezdett el énekelni, nem véletlenül kezdett el faragni, nem véletlenül kezdett el szólni. Ennek nagy tudója a Harangozó Imre bácsi, aki szerencsére a Facebookon az ismerősöm is, olyan jó mindig hallani vagy látni ezeket a posztokat, amiket ő megoszt, hogy milyen üzenetek vannak egy hímezésben, egy tányérnak a mintájában, egy faragásban, egy borotvatartó dobozon. És ezeket érti és valószínűleg ő tudja, hogy mit lát. A tudatlanabb, mint én, azt pedig csak érzi, hogy ebben valami nagyon nagy erő van.”¹³⁶

A fenti interjúrészlet arra utal, hogy az egyén viselkedését, döntéseit nagyban meghatározza a kultúrája. Az, hogy valaki énekelni, faragni vagy szólni kezd, nem csupán egyéni választás kérdése, hanem kulturális előírások, normák és elvárások következménye. Ez az elképzelés összhangban áll a kulturális determinizmussal, amely szerint az emberi viselkedést nagymértékben a kulturális környezet határozza meg.¹³⁷ Az idézet arra is utal, hogy az egyének cselekedetei – mint az éneklés, faragás, szövés – nem elszigetelt, véletlenszerű döntések, hanem mélyen gyökereznek a közösség kulturális hagyományaiban és normáiban. Ezek a tevékenységek szimbolikus jelentéssel bírnak, és fontos szerepet játszanak a közösségi identitás fenntartásában, valamint az egyéni identitás kialakításában. Az idézet ezen tevékenységek kulturális meghatározottságát és jelentőségét emeli ki.

135 2024.06.21. KA, online, tárgyaló, Észak-Magyarország, nagy szervezet.

136 2024.06.26. KFJ, online, népzene, Dél-Alföld, kis szervezet

137 Benedict 1934.

A magyar revival mozgalom tagjai elsősorban a 20. századi agrárközségek hagyományos ének-, zene-, tánc-, tárgyi kultúráját elevenítik fel és teszik a mindennapjaik, ünnepeik részévé. A népi kultúra elemeinek fenntartását, továbbélését elsődleges feladatuknak tekintik: „A népi kultúra ugye, amit öröktől kaptunk, és ami most már sajnos kicsit háttérbe szorul, nagyon sokrétű ez az egész, tehát nemcsak a népzene, a népdal, a néptánc, népmese, a tárgyi alkotók, hanem ez az egész szemlélet, hogy próbáljuk meg a ránk hagyott örökséget megőrizni és továbbadni. [Ezt igyekszünk a] mai életünkbe mindenképpen belecsempészni.”¹³⁸

Más hasonlóan fogalmazott:

„Szerintem azokat a hagyományos értékeket, amit megörököltünk, és fennmaradtak archív filmekben, viseletekben, szokáshagyományon vagy társadalmi hagyományban, azoknak az összessége szerintem ez a népi kultúra, amit mi próbálunk továbbadni. (...) Tehát amit rád hagyományoztak az elődeink, a hazánk, a nemzeti kultúrát, annak megélése és továbbörökítése a közösségeken keresztül.”¹³⁹

A népi kultúra egyes elemei tehát nemcsak a hagyományörző tevékenységekben vannak jelen, hanem a mindennapi élet részei is. Egy interjúalany a használati tárgyak kapcsán említette, hogy a lakásberendezésben helyet kapnak a népművészeti tárgyak is: „nyilván, hogy modern környezetben élünk azért, de megvannak azok a dolgok, amik szerintem a régmúltat [idézik, például egy] gyönyörű tulipános ládát kaptam most a születésnapomra, tehát igen, megjelenjenek ezek is, szerintem fontosak.”¹⁴⁰ A kézműves tevékenység kapcsán az egyik interjúalany elmondása szerint „élővé tettük a népi kézművészetet, mert kihoztuk a vitrinből.”¹⁴¹ A népi kultúrára nem egy lezárt időszak termékeként, hanem a mindennapi élet szerves részeként is tekintenek, amely többlettértéket is hordoz, de ma is érvényes: „A kultúrának az a része, amit az idő megszürt, és értékévé vált közben.”¹⁴²

138 2024.06.28. JA, telefonos, népzene, Dél-Dunántúl, kis szervezet

139 2024.06.25. JA, személyes, néptánc, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet

140 2024.07.08. JA, online, néptánc, táncház, Közép-Dunántúl, kis szervezet

141 2024.06.27. JA, online, tárgyaló, meghívásos, Dél-Dunántúl, nagy szervezet

142 2024.06.24. AV, telefonos, zeneoktatás, táncház, Pest, nagyméretű szervezet

5.2.3.

Veszteségolvasat

„Hát a népi kultúra, amit a népek táncolnak, régen a kocsmában különb táncokat táncoltak szinte, mint most. Sajnos a népi kultúra az úgy, ahogy van, veszendőben van. Ezt ki kell mondani. És ha mi ilyen vén marhák nem csináljuk meg a gyerekeket, akiket fölkarolunk, vége is lesz. Mindent meg is tesz a média, hogy azt el is ássák.”¹⁴³ A beszélgetőpartner nosztalgijája a „kocsmában táncolt táncok” iránt a múlt idealizált képét mutatja. Figyelmén kívül hagyja, hogy a kultúra dinamikus, folyton változó és sokszor hibrid jelenség, amely a különböző történelmi, társadalmi és politikai körülmények hatására alakul. A népi kultúra fennmaradását egy bizonyos, korban hozzá hasonló, aktív szerepet vállaló „vén” korosztálytól teszi függővé.

Megjelenik azonban a népi kultúráról formált árnyalt, sokrétű vélekedés is, mely kiemeli annak relatív természetét. Rámutat arra, hogy a különböző szereplők – zenészek, táncosok, néprajzkutatók, mesemondók – eltérő módon értelmezik és tapasztalják meg a népi kultúrát.

„(Hogyan fogalmaznátok meg, hogy mi a népi kultúra?) Egy zenész meg egy táncos alaptól másra fog, egy néprajzos is másra fog, egy mesemondó is másra fog, és ez mind, ez is benne van.”¹⁴⁴

Az idézet rámutat a kulturális relativizmus elvére, amely szerint a kulturális jelenségeket mindig a saját kontextusukban és az adott közösség perspektívájából érdemes értelmezni. Mivel a népi kultúra sokrétű, összetett fogalom, különböző emberek – saját tapasztalataik, szakértelmük és érdeklődési körük alapján – más és más aspektusaira fognak fókuszálni.

„Mi azt a részét használjuk (a népi kultúrának), amit ők szórakozási formának használtak. De abban benne volt igazából az egész életük. Nekem népi kultúra az is, hogy egy disznóvágás, vagy akármilyen, annak a lebonyolítása, vagy ez, az, amaz, tehát egy városinak. Kimenni kapálni. Igen, tehát nem a skanzenből nézem meg, hogy hogy sütik a töpörtöt...”¹⁴⁵

A válaszokban megfogalmazódik az is, hogy a népi kultúra nem csupán szórakozási formákat, mint például táncot és zenét foglal magában, hanem az emberek mindennapi életének minden területét átszövi. A disznóvágás, a kapálás vagy a tepertő sütése csak néhány kiemelt példa, melyek arra utalnak, hogy a népi kultúra a különböző munkafolyamatok része lehet. Ezzel szemben a modern, városi szemlélet hajlamos lehet a népi kultúrát egyfajta „skanzeni” egzotikumként látni, amelyet kívülről szemlélnek és esztétizálnak, anélkül, hogy részt vennének annak gyakorlati megélésében.

„Itt azért ebből a kultúrából adódóan evvel találkozok, hogy a pesti, hogy ő mit gondol a népi kultúráról, vagy én mit gondolok, én benne vagyok, vagy a mindennapjaink része.”¹⁴⁶

A beszélő különbséget tesz a városiak („a pesti”) és saját, vidéki élményei között, hangsúlyozva, hogy ő maga „benne van” a népi kultúrában, míg a városi emberek sokszor csak kívülről szemlélnek azt.

143 2024.06.24. KFJ, online, tárgyaló, zeneoktatás, néptánc, Közép-Dunántúl, kis szervezet

144 2024.06.19. KFJ, személyes, zeneoktatás, Dél-Alföld, kis szervezet

145 2024.06.19. KFJ, személyes, zeneoktatás, Dél-Alföld, kis szervezet

146 2024.06.19. KFJ, személyes, zeneoktatás, Dél-Alföld, kis szervezet

5.2.4.

A folyamatjelleg hangsúlyozása

A népi kultúra művelése az interjúalanyok válasza alapján olyan élő tevékenység, amely hidat képez a múlt és a jelen között.

„A különböző népművészeti ágakon keresztül tudunk mi kapcsolódni a régi néphagyományhoz. Egy olyan gondolkodásmódot és egy olyan érzelmi életet, a dolgokhoz való érzelmi, etikai kapcsolódást hordoz, hogy ha egy dallamot megtanulsz énekelni, akkor ugyanazt éled át, mint amit megélt az a régi ember, aki azt korábban elénekelte. Egy olyanfajta világlátást, kapcsolódást jelent a világhoz ennek a megismerése, ami szerintem nagyon-nagyon fontos az embereknek egyénenként is az életben, és abban, hogy ezek a közösségek ténylegesen tudjanak működni. A Csoóri pályázat szerintem arra való, hogy a néphagyományt ápolja, mert ez a folytonosságot tudja jelenteni az embereknek. Ugyanazt érzi, mint egy ezer éve élő ember. Mert az ember nem változik, azt gondolom. Csak ezek a csatornák.”¹⁴⁷

Az egyik interjúalany válasza alapján a népi kultúra állandósult, időtálló értéket képvisel, amely csak akkor élhet tovább, hogyha a mindennapokban „élővé”, ezáltal a jelen társadalom részévé válik, és nem a múlt megkövesedett üzenetét hordozza:

147 2024.07.02. AV, online, zeneoktatás, táncház, Dél-Dunántúl, kisméretű szervezet

Fotó: Dusa Gábor | Dusa Gábor | Hont Angéla

„Én a népi kultúrát semmiképpen nem zárnám le a múlt időben, hogy ez valami régen megtörtént kultúra. [...] Hát, ami azt gondolom, hogy egy kicsit időtálló értékeket képviselő dolog, tehát hogy nincs kitéve a pillanatnyi divathullámoknak, és nem ezek a két, három és négy év alatt fel-futó és aztán gyorsan elfelejtett, úgymond kulturális elemek, amit látunk, hanem egyrészt, hogy nagyon széles rétege a társadalomnak ismeri és elismeri, a másik meg az, hogy tartósan hosszú időn keresztül. [...] És még egy nagyon fontos kritérium szerintem ez, hogy élővé tenni és élőként meg kell tartani a kultúrát. Tehát, hogy ez nem lehet egyenlő a múzeumok csilivili vitrinjeiben lévő dolgokkal, meg az ilyen-olyan szakirodalomban, hogy valamikor hogy éltünk, hát most is élünk, és ezt száz év múlva nem is úgy fogják tekinteni, mint az őseket.”¹⁴⁸

A népi kultúra a mindennapi élet számos területén megjelenhet, beleértve az öltözködést, a tárgyak használatát és a hagyományos gyakorlatok fenntartását. Az aktív használat és a tudatos választások révén az egyének és közösségek megőrizhetik és újraértelmezhetik kulturális örökségüket, különösen a globalizáció kihívásai közepette. A népi kultúra így módon egy élő, folyamatosan változó és az egyéni és közösségi identitásba mélyen beágyazódó jelenség.

„(A népi kultúra) Nagyon szerteágazó fogalom. A nem népi kultúra, az lenne a jó kérdés, hogy az akkor micsoda? Ha erről az oldalról közlitem meg, az az, ami az emberi erőfeszítésből létrehozott érték. Tehát, hogy az embernek a képességei, erőfeszítése benne van, és értéket próbál megőrizni, létrehozni, azzal bánni, azt ápolni vagy gyakorolni, egyáltalán használni ezt az értéket, ez a népi kultúra. Tehát a kultúra szó, az ugye nagyon sokféle dolog lehet. [...] De azt gondolom, hogy egy aktív használatot jelent.”¹⁴⁹

148 2024.06.21. KA, online, tárgyaló, Észak-Magyarország, nagy szervezet

149 2024.06.20., KFJ, személyes, népzene, Dél-Alföld, kisméretű szervezet

A népi kultúra nemcsak rituálékban, néptáncokban vagy dalokban fejeződik ki, hanem a mindennapi élet olyan alapvető részeiben is, mint az öltözködés. Az egyén ruházata, a kiegészítők használata tudatos döntés lehet, amely az egyén kulturális identitását és kötődését tükrözi. A választás, hogy valaki „ne New York-os feliratú pólót” viseljen, hanem esetleg olyan ruhadarabot, amely kapcsolódik a helyi vagy nemzeti hagyományokhoz,¹⁵⁰ azt mutatja, hogy a beszélő a globalizáció kihívásai közepette is ragaszkodik kulturális gyökereihez. Ez egyben egyfajta kulturális ellenállásként is értelmezhető, amely a globalizált, uniformizált fogyasztói kultúra ellenében a helyi hagyományokat és értékeket helyezi előtérbe.

„Minden népi kultúra végül is, ami ma van, az is népi kultúra. Mondjuk hát minden, nem? Mi ezt tudjuk, nemcsak a múlt, a mostani is az lenne. Én azt gondolom, hogy egy hatalmas tudás van benne, egy hatalmas tudás van benne, amiből lehet építkeznünk. Azért valljuk be, van a paraszti társadalomnak olyan része a szabályoknak meg mindennek, amit mai fejjel már én sem tartok igazán jónak. Nyilván, de egy faluközösség működésére gondolok itt, tehát azért ott rengeteg olyan dolog volt, akár a házasodásokban, vagy bármiben, amit a mai fejjel én sem tartok feltétlen jónak, de biztos, hogy volt egy rend, meg egy szabály, meg minden is, de van egy nagy tudás.”¹⁵¹

A revival, hagyományőrző mozgalmak kapcsán fontos azt is tisztázni, hogy melyik korszak kulturális jelenségeinek felelevenítéséről, éltezéséről van szó. Az egyik interjúalany megjegyzése szerint *„még az is kérdés, hogy egyáltalán hagyományos kultúráról akarunk-e beszélni, ha népi kultúráról beszélünk. Mert ez már egy korszakos kérdés. A népi kultúra lehet mondjuk a Záray-Vámosinak a slágerei is, nem? Csak az később volt, mint a Neti Sanyinak a muzsikája.”¹⁵²*

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a népi kultúráról alkotott vélekedéseknél egyszerre van jelen a determinisztikus szemlélet, a sokszínű és többes jelentést figyelembe vevő gondolkodás. A népi kultúra fogalmába a 20. századi hagyományos műveltség elemei mellett beszélgetőpartnereink megfogalmazásában számos jelenség beletartozik időbeli megkötés nélkül (tehát nem csak az a népi kultúra, ami „rég”), ugyanakkor tapintható a múlthoz való viszonyulás megjelenése, kifejezése a definíciós kísérletekben (akár a múlt megöröklése, akár annak „romlása” miatt, amelyet a tanulmányban veszteségolvasat néven fejtettünk ki).

150 Továbbiakban vizsgálendő kérdés, melyet e tanulmány nem tárgyal, hogy a „nemzeti”, illetve a „népi” fogalmak milyen relációban állnak egymással a revival mozgalom tagjainak értelmezésében.

151 2024.06.21. KFJ, online, néptánc, Észak-Alföld, nagy szervezet

152 2024.06.25. JA, személyes, néptánc, népzene, zeneoktatás, tárgyaló, táncház, meghívásos, Közép-Dunántúl, nagy szervezet. Vámosi János és felesége, Záray Márta a magyar táncdal, tánczene jelentős előadói voltak a 20. század második felében (Wikipédia 2024). Fodor Sándor „Neti” kalotaszegi prímás volt.

6

A KÖZÖSSÉG FOGALMÁNAK JELENTÉSVÁLTOZATAI A REVIVAL MOZGALOM JELENÉBEN

KÉSZÍTETTE: Apjok Vivien
Janku Anna
Kohut-Ferki Julianna
Korom Alexandra
Varga Sándor

BEVEZETÉS

A kortárs kulturális antropológiai megközelítések nagy hangsúlyt fektetnek a közösségek dinamikus, hibrid és globális folyamatoktól nem mentes vizsgálatára. A közösség homogén értelmezésével ellentétben figyelembe veszik a globalizációt,¹⁵³ a technológiai fejlődést,¹⁵⁴ a posztkoloniális és posztmodern hatásokat is.¹⁵⁵ Ezen többszempontú és sokrétű megközelítések a helyhez kötött, hagyományos, homogén értelmezésekkel szemben a közösségek sokféleségét, összetettségét és folyamatos átalakulását hangsúlyozzák.¹⁵⁶

153 Appadurai 1996.

154 Miller–Slater 2000.

155 Bhabha 1994.

156 Varga 2023.

6.1. KÖZÖSSÉG A REVIVAL MOZGALOM TAGJAINAK ÉRTELMEZÉSEIBEN

A tudományos diskurzusokban a revival mozgalmakat közösségként, külön társadalmi réteggként értelmezik.¹⁵⁷ A CSSP pályázóinak a közösségről formált sokrétű értelmezéseinek figyelembevételét azért is tartjuk fontosnak, mert a közösség terminusa a pályázati kiírásban többször előfordul,¹⁵⁸ azonban egyszer sem definiált.¹⁵⁹ A pályázati kiírásban a közösségek megerősítése, építése, az utánpótlás biztosítása, tevékenységeik támogatása, hálózatépítésük elősegítése szerepel, ahhoz azonban, hogy a pályázat valós módon reagálhasson valódi igényekre, a „közösség” fogalmába besorolt csoportok viszonyulásának megismerése kulcskérdés. Célunk tehát e kérdés vizsgálatával kettős: egyrészt bekapcsolódni abba a tudományos diskurzusba, amely számára érvényes válaszokat kínálhatunk a népművészeti revival mozgalom megismerésén keresztül; illetve olyan alkalmazható tudásbázist építeni, amellyel a CSSP pályázati kiírása közelebb kerülhet a megszólított csoportok látásmódjához és ezáltal szükségleteihez.

6.1.1. A valós – nem valós közösség kérdései

A CSSP támogatás igénybevételének feltétele a közösség megléte, ez a kiírásban a következőképpen szerepel: „A hazai magyar és nemzetiségi, valamint a határon túli magyar néptánc-, népzene együttesek és népdalkörök, tárgyalkotó népművészeti alkotóközösségek tudásátadásának elősegítése, szakmai munkájának fejlesztése, a közösségek megerősítése.”¹⁶⁰ Az interjúk során több esetben felmerült a kérdés, hogy a pályázó csoport valódi „közösség”, vagy csupán a pályázati lehetőség miatt életre hívott szervezet. A közösség építésének, megtartásának, bővítésének szándéka így sok esetben a CSSP pályázati kiírásával összhangban fogalmazódott meg, vagy épp ellenkezőleg, vita tárgyát képezte, esetleg öngazolássá vált, hogy mely közösségek tekinthetők valósnak. A szervezetek létezéséről és működéséről szóló elbeszélésekben visszatérő motívum a szembenállás az olyan „nem valós” szervezetekkel, amelyeket a CSSP támogatási rendszer teremt(het)ett meg.

„Tehát nem azért lettünk [...], mert valami miatt szükség volt rá, hanem mert tényleg egy közösség létre akart hozni egy hivatalt, hogy legyen egy hivatalos része.”¹⁶¹

A narratívákban egy „valós”-ként megélt, tehát létezőként értelmezett közösség egy ezen mércének nem megfelelő, hamisnak gondolt közösséggel szállt tehát vitába.

157 A teljesség igénye nélkül lásd: Marót 1945; Balogh–Fülemile 2008; Stavělová–Buckland 2018: 8–10; Kovács H. 2021.; Szabó 2024.; Székely 2024a.

158 A pályázati kiírásban a „közösség” szó 23 alkalommal fordul elő (ebből egyszer számunkra jelenleg nem releváns közösségi média szófordulatban).

159 Csoóri Sándor Alap pályázati kiírás 2024.

160 Csoóri Sándor Alap pályázati kiírás 2024: 2.

161 2024.06.26. KFJ, online, népzene, néptánc, táncház, Pest, nagy szervezet

6.1.2.

A közösség emberi dimenziói: kapcsolatok és normák szerepe

Ennél a közösségértelmezésnél nagy hangsúlyt kap a közösségen belüli emberi kapcsolatok jelentősége, amelyek túllépnek a pusztán szakmai kötelekeken. Ez a megközelítés a közösségi normák fontosságára utal, amelyek meghatározzák, ki tekinthető a közösség teljes jogú tagjának. Több megszólaló különbséget tesz a szakmai és emberi kapcsolatok között. A közösség értelmezésében az emberi tényezők ugyanolyan súlyúak, ha nem fontosabbak, mint a szakmai kompetencia. Ezen közösségek szerveződésénél a szakmai tudáson túl az érzelmi, morális és szociális kötődések is alapvető szerepet játszanak.

Ennek a megközelítésnek egyik altípusa a lokálitáson alapuló közösségértelmezés. A lokális közösség szintjén a tagok egymás mindennapi életének a részesei, baráti kapcsolatokat ápolnak. A táncosok esetében például nemcsak a néptáncokhoz köthető rendezvényeken, hanem az egyéni életseményeken (esküvő, temetés), kalákaszerű munkákban, valamint további egyesületi programokon segítőként, önkéntesen és aktívan vesznek részt. Az egyik interjúalany szerint a közösség az, ahol az „emberek egymás társaságában jól érzik magukat, és egymást segítik. Tehát nálunk is többször előfordult, hogy valaki olyan élethelyzetbe kerül, és akkor a többiek nem kérdés, hogy mellé állnak, segítik. Tehát a közösség, ami régen természetes volt, most városban már nem annyira.”¹⁶² A lokális táncos, zenész, kézműves kisközösségek azok, amelyek a helyi hagyományok, szokások életben tartásáért, felelevenítéséért felelnek, mely tevékenységükben egyúttal a település erősítését, fejlesztését is látják. A hagyományörző csoportok a településen belül külön csoportként, közösségként, valamint a faluközösség részeként is tekintenek magukra:

„Egyrészt a hagyományörző csoport mint közösség, ez is egy fontos dolog, mert van egy olyan kis klubszerű valami, ahová el lehet járni, akit érdekel a dolog, és ez ilyen hobbiszinten működhet, hogy heti rendszerességgel eljár oda valaki, és ott egy baráti társaság kovácsolódik, akik mondjuk, hogy elmennek egy fellépésre, az is egy közös élmény számukra, ez is egy közösség. De az is közösségteremtő dolog, ahogyan csinálunk egy rendezvényt [...] vagy egy rendezvényen a népviseletben végigvonulnak a csoportok, az utcán énekelnek, és akkor esetleg mások ismerik az éneket, bekapcsolódnak, vagy odagyűlnek megnézni, vagy elmennek a civil közösségek házába az egyik adventi rendezvényre, és ott részt vesznek a programon, ez is a falu közösségét kicsit formálja, és élénkíti.”¹⁶³

A közösséggé válás egyik feltétele, ismérve lehet, hogy a „kötelező programokon”, fellépéseken, próbákon túl van-e igénye a tagoknak a találkozásra, avagy sem.

162 2024.07.04. JA, online, tárgyaló, Nyugat-Dunántúl, kis szervezet

163 2024.07.03. JA, online, néptánc, népzene, interjúalany1, Dél-Dunántúl, kis szervezet

„Olyan emberek, akik vágnak arra, hogy újra találkozzanak. Vágnak egymással találkozni. Ez közösség. Akik azt figyelik, hogy mikor lehet újra találkozni a többi oda tartozó emberrel. Tehát valahogy összeköti őket az, hogy ők szívesen találkoznak egymással. (...) Úgy gondolják, hogy ha nagyon kiterjesztem, akkor úgy gondolják, hogy hát akkor hívjuk meg a születésnapra, és akkor nem tudom én. Tehát, hogy beengedik egymást a családi életükbe, kisérik egymást, meg lehet keresni a közösség tagjait azzal, hogy van ügyes-bajos dolgom, vagy bármi, hogy el kéne jutni valahova, és most kell egy autó, akkor szállj már be te is. Habár mondjuk neki, hogy senkije nincsen, de megkérem, mert a közösségemből való, hogy segítsen, mert tudom, hogy ő tudna szívesen elkísérni...”¹⁶⁴

A gondolat, mely szerint a közösség határai túllépik a kötelező alkalom kereteit, más interjúalanyoknál is megfogalmazódott:

„A közösség valójában egy közös tudattal rendelkező társaság, akik valamiért az összetartozás érzését generálják vagy érzik, rendszeresen összejárnak az adott cél érdekében, és még azon felül is esetlegesen kapcsolatot tartanak, amikor nem a közös tevékenységet művelik.”¹⁶⁵

„Nálunk a közösséget tekintve tulajdonképpen nemcsak a néptánc a fő, hanem az, hogy együtt vagyunk, és nagyon sokszor. Tehát vannak összejövetelek, közös szokások, programok, a lányok összejönnek húsvéti tojást festeni. Van olyan, hogy csak bemegyünk és társasjátékozunk, de ilyen közösségépítő programjaink is vannak, ezt igénylik a gyerekek és a szülők is. Mert ilyen esetekben nemcsak a táncosok vannak ott, hanem a szülők is, barátok is. Tehát nálunk nyitott a kapu, bárki jöhet bármikor.”¹⁶⁶

164 2024.06.26. KFJ, online, népzene, Dél-Alföld, kis szervezet

165 2024.06.25, 07.01. AV, online, tárgyaló, tárgyaló-MI, tárgyaló-meghívásos Észak-Alföld, nagyméretű szervezet

166 2024.07.05. AV, online, néptánc, Közép-Dunántúl, kisméretű szervezet

A közösség definiálását a külső perspektíva, a „külsős ember” tekintete is meghatározhatja, a csoportot önreflexióra készítheti.

„Ezért jó egy egyesületi dolog, mert ténylegesen igazi jó beszélgetések, szakmai, és ezeket emberi alapon is nézzük, az az igazság. Mert ha elhívjuk hozzánk három napra, akkor iszonyú fontos lett az emberi része, mert ott fog velünk lenni, ott fog enni velünk, ott együtt lesz velünk az az ember. Nálunk már megtörtént az, természetesen nem fogok nevet mondani, hogy nem hívtuk vissza, emberi, nem szakmai dolog, hanem emberi dolog [miatt]. Érdekes módon ez nem nálam volt fontos, aki ismertem, mint szakmáját, mert az az ember vette észre, aki nem volt benne ebben a szakmában, hogy ez nem olyan típusú, neki nem fér bele. És akkor megértettem az ő szempontját, és elkezdtem azt figyelni, hogy egy külső ember hogy néz ránk. És iszonyú fontos lett számomra most már egy külső embernek a véleménye.”¹⁶⁷

A „külső” és „belső” nézőpontok közötti dinamika a közösség önmagáról alkotott képét és a kívülről érkező észleléseket egyezteti. Ebben az esetben a kívülálló személy visszajelzése segít a közösségnek ön magát új fényben látni és értelmezni.

A család mint párhuzam számos beszélgetésben a közösség definíciójának alapjául szolgált. A megkérdezettek ebben az értelmezésben a család fogalmát nem szűkítették le valós rokonsági kapcsolatra, hanem felruházták a szervezetek tagjait rokonsági identitással, ezáltal megalakítva a szimbolikus szervezeti családmódellet. Az így felállított modellel ezáltal a Magyar Néprajzi Lexikonban tárgyalt háromféle értelmezési keret¹⁶⁸ kohéziójaként is értelmezhető: a szervezet tagjai egy egységbe tartoznak (pl.: egyesület) azonos feltételekkel (pl.: egyesület tagjai mint családtagok), maguk közül választva a vezetőt, például elnök vagy csoportvezető, aki megfeleltethető a családfő szerepének. Az így választott „családfő” pedig koordinálja a működést, szervezi és egyengeti a szervezet útját, és kijelöli a családtagok (szervezeti tagok) számára a meghatározott feladatokat (pl.: fellépés, utazás, pályázat stb). A közösség tagjai között kialakult szociális interakció nem csak pusztán kommunális jelleggel történik, tehát nem kizárólag „munkavégzésre” irányul, hanem a közös élmények, elvégzett feladatok által kialakul az érzelmi kötődés is, ezáltal alátámasztva a közösség fogalmának hagyományos értelemben vett családként való kiterjesztését.

„Úgy szoktuk emlegetni, hogy mi egy család vagyunk. Nekünk az [...] nemcsak úgy működik, hogy te ezt csinálsz, én ezt csinálom, mi egymás magánéleti dolgaiba is betekintést kapunk egymástól. Mindenféle kényszer nélkül.”¹⁶⁹

167 24.06.26. KFJ, online, népzene, néptánc, táncház, Pest, nagy szervezet

168 A Magyar Néprajzi Lexikon szócikkében a család fogalom alatt egyrészt egy olyan emberek társadalmilag elismert csoportját értjük, akik vérrokonságon vagy házassági köteléken alapuló kapcsolatban állnak egymással, másrészt tágabb értelemben a családhoz hozzátartozhat a háznál lakó távolabbi rokon, barát, szolga, harmadrészt a család a paraszti életformában egyúttal munkaszervezeti csoportot is jelöl, amelyben a család tagjai nemük és életkoruk szerint meghatározott feladatokat végeztek, mindezt a családfő irányítása alatt. A fogalom alapvető értelmezése szerint a család olyan emberek mikroközössége, akik között feltételezhetően rokonsági kapcsolat áll fenn. (Morvay 1982).

169 2024. 06. 21. KA, online, tárgyaló, Észak-Magyarország, nagy szervezet

6.1.3. Funkciók alapján meghatározott közösség

Interjú vizsgáldásaink során azt tapasztaltuk, hogy a közösséghez tartozás nem csupán társadalmi interakciókat jelent, hanem íratlan, kimondatlan kötelezettségeket is magába foglal. A közösség tagjainak egymás iránti felelősségvállalása a közösség fennmaradásának záloga, másrészt az egyén kulturális identitásának és szociális beágyazottságának is meghatározó eleme.

„[...] nagyon fontos szerintem, hogy megtanulja egy közösség tagja, hogy felelősséggel vagyunk egymás iránt. Tehát nemcsak én létezek, én, én, én, hanem ha én hiányzok, akkor az mondjuk az egész közösségre ki fog vetülni. Vagy ha én valamit nem jól csinállok, akkor az egész közösséget fogják az alapján megítélni, de ugyanígy, ha jót, azt is, tehát hozzá tudok tenni.”¹⁷⁰

Megfogalmazódik, hogy az individualizált világban a közösséghez tartozás felértékelődik, az összetartozás tudata kölcsönös érdek, emellett felelősség is. A felelősségvállalás kiemelése a fenti idézetben a közösségi kapcsolatok fenntartásának és megerősítésének egy alapvető elemére, a reciprocitásra utal. Az egyének kölcsönös aktivitása a közösségi kohézió és a közösség fennmaradása érdekében létfontosságú.

170 2024.06.21. KFJ, online, néptánc, Észak-Alföld, nagy szervezet

A közösség tagjainak ezen tevékenysége és, ha úgy tetszik, kötelezettsége, íratlan szabályok mentén, dinamikusan rendeződik. Az idézetben megjelenik egy implicit etikai dimenzió is: a közösségi életben a felelősségvállalás nemcsak praktikus szükséglet, hanem morális elvárás is. Ez úgy is értelmezhető, mint a közösség tagjai közötti kötelességek és jogok kölcsönös elismerése, amely hozzájárul a közösségi élet stabilitásához és harmóniájához.

„A közösség ereje az arra is jó, hogy megtanítsa őket, hogy közösségben dolgozni teljesen más, mint magánként. És nagyon sokan például tudtak ebből meríteni, hogy éppen vállalkozást nyissanak, mert népi ruhakészítő lett az egyik ismerősöm. Ez is egy nagyon pozitív dolog.”¹⁷¹

Az egyesületi szinten értelmezett közösségek a közös programok során (pl. fesztivál) mutatkoznak meg. Ezt több tényező erősítheti pl. az egyesületi emblémával ellátott, a szervezet nevét tartalmazó feliratos póló mint „egyenruha”, ami egyúttal az összetartozást és a (vala)hovatartozást is jelöli, de ugyanígy megjelenhet a közösség tagjainak támogatása, bevonása a közös munkába az utánpótlás felemelésével:

„A helyi csapatokat, zenészeket próbáljuk támogatni, próbálunk úgy csinálni, hogy előtérbe kerüljenek a helyi zenekarok. Nagyon fontos ezeknél a zenészeknél, hogy nem annyira anyagias a hozzáállásuk, hanem fontos nekik az, amiről szerintem a Csoórinak kéne, hogy szóljon, hogy közösség szerveződjön. Mert ha közösség szerveződik, és együtt tudunk gondolkodni és dolgozni, akkor sokkal jobban lehetne felhasználni azokat a pénzeket, amiket kiosztanak.”¹⁷²

Egy másik értelmezésben a közösség fogalmát az egyik interjúalanyunk olyan társadalmi térként határozza meg, amelyben az emberek közötti szakmai interakciók, a tudásátadás és az egymás támogatása alapvető szerepet játszanak. A közösség működésének lényege, hogy az különböző korosztályok együttműködésén alapuljon, mivel így biztosítható a leghatékonyabban a tapasztalatok és ismeretek hosszú távú átadása. Az ideálisnak vélt közösséget összetartja egy közös cél, amely köré az aktivitás és a tenni akarás szerveződik, mindez a civil érdekek szolgálatában:

„Tudok ilyen fogalmakat mondani, hogy egy szakmai interakció az emberek között, hogy tudásátadás, hogy egymásnak az erősítése, hogy igen, minden szempontból egyfajta mentális fejlődést kell hogy eredményezzen egy jó közösségnek a működése... és, hogy a különböző korosztályok legyenek együtt, vagy annak az egységét is nyilvánítja számomra a közösség. Tehát, hogy minden korosztály, minden generáció legyen együtt jelen, hiszen ez a tudásátadás legfőképp, legeredményesebben és hosszú távon így valósulhat meg. Itt, hogy a közös cél, ami összetartja a közösséget, hogy legyen meg az a közös cél és az aktivitás és tenni akarás a civil érdekében.”¹⁷³

„A közösség az, hogy a gyerekek meg felnőttek egyszer elköteleződtek az iránt a tevékenység iránt. A származása teljesen mindegy, ha elköteleződik a cél iránt. Fontos az is, hogy valakihez tartozzanak.”¹⁷⁴

171 2024.06.21. KFJ, online, néptánc, Észak-Alföld, nagy szervezet

172 2024.06.23. AV, személyes, néptánc, táncház, Dél-Alföld, kisméretű szervezet

173 2024.06.19. KA, online, tárgyaló, interjúalany2, Nyugat-Dunántúl, nagy szervezet

174 2024.06.27. AV, online, néptánc, Dél-Dunántúl, kisméretű szervezet

6.1.4. Érték és minőség

A revival mozgalom tagjai számára az érdeklődési terület óhatatlanul is magában hordoz olyan tartalmakat, amelyek az érték és minőség normatív keretein belül fogalmazhatók meg. A szervezett programokban, az ezeken keresztül (is) megszerzett közösségi élményben kulcstényező az értékteremtés és -átadás, a minőségi szórakozás, többnyire a kortárs értékviselés narratívájában értelmezve. A revival mozgalom közösségei számára tehát a közösség fogalmáról alkotott viszonyulásoktól függetlenül kiemelkedő az együtt töltött időn és tevékenységeken túl azok minősége és tartalma, ezek esetünkben többnyire az érték-többlettel felruházott hagyományőrzést, illetve a magyar (népi) kultúra védelmét jelentik. Ez a hozzáadott érték pedig egyszersmind felruházta a közösséget is azzal a minőséggel, amelyet a jelenkori tömegkultúra ellenében fogalmaznak meg (vagy akár a hagyományőrzést a revival mozgalom alapvetően színpadorientált világán belüli ellenpontként):

„Szerintem azzal [is] érdemes [...] foglalkozni, hogy mennyit fejlesztünk az emberi hozzáálláson, mennyire minőségibb közösségeket tudunk felmutatni a hagyományőrzésben, mint az, ami csak a színpadi népi tánc, vagy azt mondjuk, hogy na, akkor ez egy magyar kulturális öntudatként működik már bennünk, egy érdeklődési területet nyitott meg egy fiatalra, és azt mondja, hogy akkor most én nemcsak néptáncos akarok lenni, hanem az egész hagyományvilágot jobban ismerni, és ilyesmit. Ez szerintem fontosabb, hogy ezt ki tudjuk mutatni, mert ez egy emberből többet csinál.”¹⁷⁵

A csoportokban résztvevők nemcsak a magyar hagyományokkal ismerkedhetnek meg, hanem sok más értéket is kapnak. Az egyik interjúalany kiemelte, hogy a néptánc gyakorlása, a helyi táncos szokások megismerése és a különféle közösségi tevékenységek által, a színpadi kiállítás mellett a kommunikációs képesség, a nyitottság, a türelem, az együttérzés, a kitartás és a tolerancia is a csoportban való részvétel pozitív hozadékai közé tartozik.

Az interjúk azzal az általános tapasztalattal szolgáltak, hogy a közösségről való gondolkodás a revival mozgalom tagjai számára sokszínű, amelyben azonban kitapinthatóak jól körülhatárolható igazodási pontok.

175 2024.06.25. JA, személyes, néptánc, népzene, zeneoktatás, tárgyaló, táncház, meghívásos, Közép-Dunántúl, nagy szervezet

A megkérdezettek az alábbi kategóriákra osztották a közösség fogalmát: család, helyi, faluközösség, tánc csoport vagy egyesületi szintű baráti közösség, regionális, vagyis egy régióba tartozó táncosok, zenészek, kézművesek közössége, valamint a tárgyalkotók esetében a különféle alkotóközösségek. Szűkebb és tágabb értelemben is többen nyilatkoztak a közösség fogalmáról. Szűk közösség alatt a helyi szinten szerveződő csoportokat (pl. néptánc csoportokat), egyesületi szinten a tagságot, ezen felül a faluközösséget, valamint az egyházi ünnepekhez kötődő hagyományörzés kapcsán a településen működő vallási közösséget értették, míg a tágabb kifejezés alatt magát a népművészeti, táncmozgalmat, valamint a nemzetet, „nemzetközösség”-et említették. Táncosok esetében a tágabban értelmezett néptáncosok közösségét „táncos berkek”-ként vagy szakmaként emlegetik. Ezt a kettős viszonyrendszert támasztják alá a következő interjúalanyoktól származó idézetek: *„Minden csoport maga egy közösség, ami egy összetartó dolog, tehát nem csak az, hogy énekelünk, amikor összejövünk próbára, hanem a rengeteg közös élmény meg a közös cél, a tanulás, a kirándulás, a problémák megbeszélése, részt venni a település életében, ez mindenképpen egyfajta közösséget jelent, és akkor a nagy, tágabb közösség meg a (...) sok népdalkör együtt, amikor egy versenyen együtt vagyunk, megnézzük egymást, meghallgatjuk egymást, meghívjuk egymást egy-egy találkozóra, ott megismerkedünk és egymáshoz kölcsönösen elmegyünk fellépni, programokat szervezünk. Hát ezt gondolom, hogy ez a legfontosabb.”*¹⁷⁶ A két, szűkebb és tágabb kategória nem válik el élesen egymástól: *„Valahol van egy nagy kör, de abból nagyon sok összekapcsolódás van, meg kisebb körök, amik vagy kapcsolódnak egymáshoz, vagy van közös metszet, de előbb-utóbb mindenhol lesz egy közös metszet, mert azt látjuk.”*¹⁷⁷

A kulturális antropológia gyakran foglalkozik azzal a kihívással, hogyan lehet megragadni és értelmezni olyan összetett társadalmi jelenségeket, mint a közösség, amely többértelmű, dinamikus és kontextusfüggő. A közösség és a népi kultúra fogalmainak eltérő értelmezései azok komplexitását tükrözik. Mindez rámutat arra, hogy a közösség, valamint a népi kultúra nem egyszerűen definiálható, mivel jelentései és értelmezései nagymértékben függenek az adott kulturális és társadalmi kontextustól. A CSSP kutatása során vizsgált közösség fogalmának használata a hasonló érdeklődési körrel rendelkezők folyamatosan átalakuló szövetségét jelenti, amelytől elválaszthatatlan a szabadidős találkozások alkalmá, ahol az egyazon közösséghez tartozók köre újra és újra „megmérettetik”, és eldől, tagja marad, illetve lesz-e a közösségnek. Az íratlan szabályok szerint rendeződő szempontrendszerek dinamikusan változnak, formálódnak, a magukat közösségként értelmezett csoportok tagjai és a kívülállók egyaránt alakítják azt.

További vizsgálendő területnek tartjuk a revival népzene, tárgyalkotó kézművesek kis- és nagyközösségeit, valamint a helyi hagyományörző csoportokat. A közösségek felépítésének, esetleges hierarchiarendszerének, működésének, intézményi, szórakozási színtereinek feltárásával egységesebb képet kapnánk a kortárs népművészeti revival mozgalomról.

176 2024.06.28. JA, telefonos, népzene, Dél-Dunántúl, kis szervezet

177 2024.06.27. JA, online, tárgyalkotó, meghívásos, Dél-Dunántúl, nagy szervezet

7

A népművészet társadalmi és nemzetközi hozzáférhetőségének javítása

KÉSZÍTETTE: Bognár Gergely
Both Miklós
Hont Angéla
Süveges Antal Pál

A jó bornak nem kell cégér – tartja a közmondás. Nem kell cégér, mert a jó minőségű szolgáltatásra vagy termékre maguktól is rátalálnak a vevők. A cégér mint jelképes ábrázolás jelezte korábban azt a kereskedelmi vagy ipari tevékenységet, amelyet egy bolt végzett. Erre elsősorban az írástudatlanság miatt volt szükség, hogy mindenki megtalálja a keresett üzletet, de előnyös volt azért is, hogy már messziről látni lehessen, mit kínál az adott cég. A cégek visszaszorultak, de a termékek és a szolgáltatások érthetővé és elérhetővé tételére ma is nagy szükség van. A népművészet társadalmi hozzáférhetőségének javításához járul hozzá a tevékenységek adatalapú feldolgozhatóvá tétele, eredményeinek digitális archívumba gyűjtése és nemzetközi kapcsolrendszerének kiterjesztése.

7.1.

A MONITORINGRENDSZER

A Csoóri Sándor Program támogatásával megvalósított tevékenységek eredményeinek és hatásainak mérhetővé tétele kulcsfontosságú mérőszám a szakmai terület elemzésében, a hagyományos kultúra értékeinek széleskörű társadalmi hozzáférhetővé tételében.

A mérés és értékelés egy egységes szerkezetű, az érintett szakmai terület képviselői által validált és elfogadott, adatalapú beszámolási rendszer segítségével lehet hatékony, továbbá a rendszer adatbázisa így válhat érvényes és kutatható forrássá. A monitoringrendszernek képesnek kell lennie arra, hogy az adatok gyűjtése és elemzése által pontos és áttekinthető képet nyújtson a pályázati tevékenységek megvalósításáról, eredményeiről és fenntarthatóságáról, strukturált adatbázisként segítve az adatalapú elemzéseket, kiegészítve a gazdag, pótolhatatlan, leíró információkkal teli, szöveges szakmai beszámolókat.

A monitoringrendszer és az online kérdőívek kapcsolata

A monitoringrendszer alapvető előnye, hogy kiválthatja mind a kvantitatív, mind a kvalitatív online kérdőívek és felmérések bizonyos skáláit, tételeit, hiszen képes akár valós idejű adatokat – például résztvevői létszámok, események időpontjai, visszajelzések – is gyűjteni a pályázat megvalósítási szakaszáról, a projekt állapotáról az optimális adatrögzítési időszakban. Az online kérdőívekkel összevetve a monitoringrendszer nagyobb rugalmasságot biztosít, hiszen nem csupán statikus adatok gyűjtésére képes, hanem dinamikus képet tud adni a projektek állásáról, ami egy kölcsönös párbeszéd alapját teremtheti meg a kedvezményezett, a célcsoport, a támogató és a terület kutatói között.

Adatalapú szakmai beszámoló

Szintén kulcsfontosságú elem a szakmai beszámoló kiegészítése adatalapú megközelítéssel. Egy informatikai rendszeren keresztül bevitt adatok lehetővé teszik, hogy a pályázók áttekinthető képet nyújtsanak a megvalósított célokról és eredményekről. Így érvényesülhet az összemérés elve is, továbbá strukturált jelentések formájában elemezhetőkké válnak az adatok földrajzi fekvés és szakterület szerint. A digitális rendszer csökkenti a hibalehetőségeket, hiszen a manuális rögzítésnél előforduló pontatlanságok kiküszöbölhetők, valamint a jól strukturált adatforrás lehetőséget ad a trendek és minták felismerésére, amelyek a hosszú távú stratégiai tervezést támogatják.

Fejlesztési folyamat és tapasztalatok

A Hagyományok Háza a rendszerspecifikáció előkészítése során alapvetően a HÉTFA Kutatóintézet által végzett kérdőíves felmérések tapasztalataiból indult ki, majd valamennyi szakterület érintésével, összesen 180 db, a korábbi években benyújtott szöveges beszámoló elemzése révén indikátorokat, teljesítménymutatókat azonosított.

Az így kialakított indikátorjavaslatot szakértők, a terület szereplői értékelték. A közös gondolkodás és tervezés egyértelműen láttatja az előnyök mellett az eszközfejlesztés kihívásait is, a rendszer működését támogató informatikai megoldások életre hívása elengedhetetlen.

Az indikátorok körének kialakítása során fontos szempont a mutatószámok fogalmi tisztázása annak érdekében, hogy azok mérhetőek és összehasonlíthatóak legyenek, hogy érvényes adatforrásként tekinthesünk azokra.

A Hagyományok Háza informatikai szakértők bevonásával az alábbi megállapításokra jutott az adatgyűjtés és -kezelés kapcsán:

1. a lépésről lépésre történő specifikáció, iterálás, tesztelés a fejlesztés szükséges lépcsőfokai;
2. a skálázhatóság és az integrálhatóság szempontjaira figyelemmel szükséges a megfelelő technológia és eszköz kiválasztása;
3. szakterületileg releváns, előzetesen jól leírható és definiálható adatgyűjtési és elemzési stratégia szükséges;
4. biztonsági és adatvédelmi szempontok figyelembe vételével a hozzáférési jogosultságok pontos meghatározására és jogszabályi megfelelésre van szükség;
5. a rendszer felhasználói részére szükséges a felületre vonatkozó oktatóanyag elkészítése és rendszertámogatás biztosítása.

Jövőkép és stratégia

A Hagyományok Háza küldetése a hagyományos kultúra értékeinek széleskörű társadalmi tudatosítása és hozzáférhetővé tétele. A Hagyományok Háza missziójához illeszkedve kiemelkedően fontosnak tartjuk, hogy a monitoringrendszer nemcsak a Csoóri Sándor Program keretein belül, hanem szélesebb körben is adaptálhatóvá váljon. A hosszú távú cél egy olyan rugalmas, skálázható rendszer kialakítása, amely hozzájárulhat a Kárpát-medencei kulturális tér működésének jobb megértéséhez, bemutatásához.

A jövőre nézve fontos, hogy a rendszer folyamatosan alkalmazkodjon az új kihívásokhoz, és támogassa az intézményeket, régiók képviselőit, civil szervezeteket abban, hogy munkájuk hatása átfogóan, adatalapon mérhető legyen, amely hozzájárulhat a támogatási rendszer hatékonyság-elemzéséhez és a hagyományos értékek társadalmi pozicionálásának értékeléséhez.

7.2.

DIGITÁLIS ARCHÍVUM LÉTREHOZÁSA

A Revival Kutatóműhely által készített kvalitatív interjúk, valamint a HÉTFA Kutatóintézet által végzett kutatások egyaránt rávilágítanak arra, hogy az elmúlt évek pályázati tapasztalatai során keletkezett tudás és dokumentáció sok esetben rejtve marad, nehezen hozzáférhető, vagy széttagoltan, egy-egy szervezet saját felületein érhető csak el. A megvalósult projektek eredményei (például koncertfelvételek, koreográfia-leírások, fotódokumentációk, népi kézművesség dokumentumai) nem jutnak el a szélesebb szakmai és civil közönséghez, noha értékes források lehetnének a további szakmai fejlődésnek és együttműködéseknek. A támogatott projektek eredményei és alkotásai gyakran a megvalósítási időszak lezárultával „láthatatlanná” válnak a tágabb közönség számára, pedig éppen ezek a produktumok tükrözik leginkább a közösségek erőfeszítéseit, és hordozzák a hagyományörző tevékenység értékeit. Annak érdekében, hogy ez a felhalmozott tudás beágyazódhasson a kulturális életbe, egy közös digitális archívumra van szükség. Ennek hiányában a pályázatok során keletkezett anyagok (archív fotók, videók, hangfelvételek, tárgyalgatási leírások stb.) szétszóródnak, és hosszú távon elveszhetnek. Ez hátráltatja a tudásmegosztást, illetve a Program eredményeinek valódi, átfogó bemutatását is.

A Hagyományok Háza – a már kiépített szakmai hálózatára és a Kárpát-medencei lefedettségére támaszkodva – kulcsszerepet játszhat egy egységes digitális adatbázis megvalósításában. Ezzel a szervezők, oktatók, kutatók, valamint a nagyközönség is könnyebben hozzáférhetne a támogatott projektek eredményeihez.

Egy felhasználóbarát, kereshető adatbázis több célt is szolgálhat:

1. Tudás- és tapasztalatszerzés: A támogatott projektek eredményei mindenki számára elérhetővé válnak, ami inspirálhatja és segítheti a későbbi pályázókat, az oktatókat, illetve a kutatókat.
2. Közösségépítés: A műhelyek és a szervezetek közötti hálózatosodás erősödik, hiszen a digitális térben láthatóvá válnak egymás munkái, könnyebbé válik az együttműködés és a közös szakmai projektek indítása.
3. Láthatóság és szakmai érték: A rendszeresen frissülő archívum a nyilvánosság felé is igazolja a népművészeti munka gazdagságát. Az érdeklődők – akár laikusok, akár más kulturális területek képviselői – könnyebben képbe kerülhetnek a népművészeti örökség aktuális folyamatairól.
4. Minőségbiztosítás és példaérték: A legjobb gyakorlatok, példaértékű programok nagy nyilvánosságot kapnak, amivel a további fejlesztések iránya és mintája is egyértelművé válik a szakmai közönség számára.

A Program hosszú távú sikerének biztosításához indokolt lenne az is, hogy az elkészült pályázati munkák és eredmények a nagyközönség körében széles elérést biztosító és célcsoport szerint szegmentált csatornákon láthatóak legyenek. A Hagyományok Háza Hálózat és az országos civil ernyőszervezetek közreműködésével többféle platformon – televíziós és rádiós riportokon, vándorkiállításokon, katalógusokon, webes felületeken, közösségi médiában, kiállításokon, fesztiválokon – érdemes megjeleníteni a támogatott alkotásokat, rendezvényeket, programokat. Így nem csupán a szakmai közeg értesülhet arról, milyen új eredmények vannak a területen, hanem a szélesebb közönség is megismerheti a népművészet és a hagyományápolás eredményeit. Ez a láthatóság tovább erősíti az identitás- és közösségformáló folyamatokat, bátorítva az új generációk részvételét és támogatva a kulturális örökség dinamikus továbbélését.

Fotó: Kínda Botond

7.3.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ELŐSEGÍTÉSE

A Hagyományok Háza tapasztalata, hogy a magyar népművészeti mozgalom jelentős nemzetközi együttműködési lehetőségeket rejt magában. Számos szomszédos és távolabbi európai államban is léteznek hozzánk hasonló szemléletű népművészeti revival kezdeményezések, az e szervezetekkel való együttműködés hozzájárulhat a hazai mozgalom nemzetközi láthatóságához. A magyar táncművészet eredményeinek nemzetközi felmutatása egyszerre erősíthetné a nemzeti és lokális identitást, és nyitna teret a nemzetek közötti kulturális párbeszédnek. Ugyanakkor a külföldi partnerek számos jó gyakorlatot hozhatnak magukkal, legyen szó modern digitális archiválásról, oktatás-módszertani újításokról vagy nemzetközi fesztiválszervezési modellekről.

A 21. században a globalizáció és a kulturális homogenizáció egyre nagyobb kihívás elé állítja az európai népművészeti közösségeket, ezért a közös érdekek és célok mentén szervezett találkozók, fesztiválok, illetve csereprogramok mindkét fél számára előnyösek lehetnek.

Főbb megfontolások a nemzetközi együttműködések elősegítéséhez:

1. **Csereprogramok és együttműködések**
A csereprogramok elősegítik a magyar és külföldi szakemberek közötti közvetlen kommunikációt, a tapasztalat- és tudáscserét. Az európai népművészeti revival szervezetekkel való szorosabb együttműködés szükséges a mindenki számára értékes projektek, kutatások és oktatási tevékenységek megvalósulásához.
2. **Közös oktatási és kutatási projektek**
A magyar népművészeti hagyományokkal rokonítható külföldi mozgalmak bevonása indokoltá válhat egy-egy célzott kutatásba. A nemzetközi szereplők közötti tudásátadás megvalósulhat többek között közös népzenei iskolai programok, tánctanfolyamok, kézműves workshopok által, amelyek során az új módszertanok és oktatási formák kölcsönösen gazdagodhatnak.
3. **Nemzetközi hálózatépítés**
Fontos lenne magyar szervezetek részvételének erősítése olyan nemzetközi civil és szakmai hálózatokban, amelyek a hagyományörzés, népművészet, kulturális örökségvédelem területén működnek. Így a hazai szervezetek is új piacokat és közönséget ismerhetnek meg, miközben európai szintű érdekérvényesítést folytathatnak.
4. **Jó gyakorlatok megosztása**
A magyar revival mozgalom szervezetei több évtizedes módszertani tapasztalattal rendelkeznek. Ezek a tapasztalatok rendkívül értékesek lehetnek más európai népművészeti közösségek számára. Ugyanakkor a külföldi minták (digitális archiválás, fiatalok bevonásának új módszerei, turisztikai szemlélet) szintén inspirálhatják a hazai pályázókat, népművészeti alkotókat.

A nemzetközi együttműködések támogatása által megnőhet a magyar népművészeti mozgalom láthatósága, egyúttal gazdagíthatja a hazai csoportok eszköztárát, módszereit és közösségi hagyományörző stratégiáit. A magyar revival mozgalom nem csupán példaértékű nemzeti kulturális programként jelenhet meg, de bekapcsolódhat az európai népművészeti és kulturális hálózatok élő vérkeringésébe is.

7.4. KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS ÉS TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS

A közösségek megerősítése és új közösségek létrejöttének támogatása a Program egyik alapvető célkitűzése.

A Revival Kutatóműhely kutatásai során többször felmerült, hogy a népművészeti tevékenységek túlmutatnak az „együttes–közönség” viszonyon: számos helyen megfigyelhető, hogy a néptánccsoportok, dalkörök vagy népi kézműves műhelyek a társadalmi felelősségvállalás jegyében maguk is közösségi szolgálatot végeznek (l. 6.1.2-es fejezet). Ez a fajta elhivatott tevékenység hosszú távon a csoportok belső kohézióját is javítja: a tagok jobban érzik, hogy közösségük nemcsak saját magáért létezik, hanem a tágabb környezetük javára is munkálkodik. E munka többletértéke azonban a szakmai értékelések során gyakran rejtve marad.

„...lehetne egy olyan része, hogy ha vállal közösségi karitatív tevékenységet, ami egy közhasznú tevékenység a programjában, akkor az külön támogatást érdemel. Ha lehetne ilyen kitétel, ne legyen kötelező. Nyilván, aki nem csinálja, ne csinálja, de sokan mennek szerintem úgy el együttesel táborokba, hogy tanuljanak, de ők maguk is vállalnak tanítást, meg beszállnak, meg oktatnak, és nem kérnek érte pénzt. Tehát legyen az a része, hogy ha valamibe így hozzájárulok, beszállok, akkor nekem az más elbírálás alá essen.”¹⁷⁸

Mindezen erőfeszítések nemcsak szakmai és kulturális célt szolgálnak, hanem társadalmi szempontból is értéket képviselnek. A Program keretein belül épp ezért érdemes lenne a jószolgálati és az önkéntes tevékenységeket elismerni. A szakmai programok karitatív irányának a támogatása, a hagyományok megőrzéséhez való hozzájárulásán túl, a közösségi szolidaritást és a társadalmi felelősségvállalást is erősíthetné a népművészeti mozgalomban.

178 2024.06.20. KFJ, személyes, népzene, Dél-Alföld, kis szervezet.

Fotó: Dusa Gábor

ZÁRSZÓ

A 2025-ös Népművészeti Jelentés arra mutat rá, hogy a Csoóri Sándor Program révén nőtt a népművészeti tevékenységekben résztvevők száma, javult a közösségek és egyének kultúrához való hozzáférése esélye, valamint erősödött a helyi és nemzeti identitásuk. Az évről évre elérhető CSSP pályázati támogatás a népművészettel foglalkozók részére a kiszámíthatóbb működés és az élő együttműködések forrásává vált. A Program folyamatossága a népművészettel és a néphagyománnyal kapcsolatos tudásátadásnak, az utánpótlás-nevelésnek és a szakmai tevékenységek fejlődésének legmeghatározóbb alapköve. Ugyanakkor a hálózatépítés, a regionális, Kárpát-medencei és nemzetközi kapcsolatépítés fejlesztése, a mérhetőség és láthatóság erősítése, valamint a fenntarthatóság további finomhangolása jövőbeni intézkedéseket igényel.

A számok mögött élő szervezetek, mozgalmak, alkotók és különböző élethelyzetű, korosztályú résztvevők állnak, akiknek eredményei egyaránt megjelennek a vidéki és a városi közegben, ezzel bizonyítva a magyar népművészeti közeg sokrétűségét. Közösséget építenek, identitást erősítenek és új generációkat vonzanak be egy olyan kulturális térbe, amely folyamatos változásban van. A hagyományos kultúrából eredő tudás hosszútávon megőrizhető érték, értelmezése és élővé tétele folyamatosan változik, a jelenben alakul és épül tovább a jövő társadalmi folyamataira hatást gyakorolva. Ahogy a jelentés-sorozat is mélyül és bővül, segíti ezáltal a magyar népművészet 21. századi hangjának megtalálását – értéket közvetítve, közösségeket erősítve és a jövőt formálva.

Fotó: Dusa Gábor

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

Apjok Vivien – Kohut-Ferki Julianna – Korom Alexandra – Székely Anna – Varga Sándor
2024 Esettanulmányok és összefoglaló munkajelentés a Csoóri Sándor Alap monitoring rendszeréhez végzett kutatómunkáról a Hagyományok Háza megbízásából

Appadurai, Arjun

1996 *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.

Balogh Balázs – Fülemlé Ágnes

2008 *Cultural Alternatives, Youth and Grassroots Resistance in Socialist Hungary – The Folk Dance and Music Revival*. *Hungarian Studies* 22 (1-2): 43–62.

DOI: <https://doi.org/10.1556/HStud.22.2008.1-2.4>.

Barta Tamás

2014 *Magyar néptáncmozgalom a korai időkben: Társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet? Eszmélet*. 141–66.

Benedict, Ruth Fulton

1934 *Patterns of Culture*. Houghton: Mifflin Company.

Beszprémy Katalin (szerk.)

2013 *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I-IV*. <https://nesz.hu/nesz/nepi-kezmuves-strategia/>

Bhabha, Homi K

1994 *The Location of Culture*. Routledge

Bolvári-Takács Gábor

2011 *A Magyar Táncművészeti Főiskola képzési szerkezete és történeti forrásai (1950–2010)*. *Táncstudományi Közlemények*, 3 (1). pp. 4–19. https://real.mtak.hu/21382/1/MTF_kepzesi_szerk_es_forrasai_1950_2010_u_194754.780625.pdf

2022 *A táncpedagógus-képzés állami szabályozásának története*. *Tánc és Nevelés. Dance and Education*. 3(2), 39–63. DOI: <https://doi.org/10.46819/TN.3.2.39-63>.

Brum Kagyerják Patricia Alejandra

2023 *A magyar néptánc jövőképe a diaszpórában. Néptáncoktatás-módszertani munkaterv az uruguayi Tündérgyűjtés Néptáncgyűjtés számára*. *Tánc és Nevelés. Dance and Education*. 4(2), 91–111. DOI: <https://doi.org/10.46819/TN.4.2.91-111>.

Cseh Fruzsina

2021 *A tárgyalkotó népművészet mint a természetesség allegóriája a nomád nemzedékben*. *Magyar Művészet* 9 (1): 36–42.

Csonka-Takács Eszter – Havay Viktória (szerk.)

2011 *A táncművészet mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje / The Táncház Method: A Hungarian Model for the Transmission of Intangible Cultural Heritage*. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum. <https://szellemikulturali-sorokseg.hu/doks/Tanchaz-method.pdf>.

Diószegi László

2014 *A magyar néptánc történelmi pillanatai. A Gyöngyösbokrétától a Táncházig*. *Magyar Művészet* 2 (3–4): 50–62.

Dóka Krisztina

2011 *A magyar táncfolklor átalakulása (1896–1945)*. Doktori disszertáció, Budapest. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/44963>.

Dreisziger Kálmán

2011 *Az észak-amerikai magyar táncmozgalom története és jelene*. In Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): *Hagyomány – Örökség – Közkelet – A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében*. Budapest: Teleki László Alapítvány. 309–314

Énekes András Előd – Szabó Dóra

2023 *Grassroots Organisation and State Dependence in the relationship between Amateur Folk Dance Ensembles in the Carpathian Basin*. In *Régió és Oktatás XV. Civil és kormányok = Citizens and Governments*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 108–115. <https://mek.oszk.hu/25600/25664/25664.pdf#page=111>.

Fábri István – Füleki Katalin

2006 A táncházak közönsége: szociológiai jellemzők, értékek, életmód. In Sándor Ildikó (szerk.): A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról. Budapest: Hagyományok Háza. 41–67.

Fülemile Ágnes

2018 Népművészeti örökség és hagyományörzés Magyarországon. Kéz/Mű/Remek Nemzeti Szalon 2018 Népművészet. Hand/Craft/Art National Salon 2018 – Folk Art. https://nepmuveszet.nemzeti-szalon.hu/tanulmanyok/orokseg_es_hagyomanyorzes.php.

Fülemile Ágnes – Gombosi Beatrix

2015 Örökség és újítás. Magyar Múzeumok Online. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület internetes folyóirata. <http://archiv.magyar-muzeumok.hu/kiallitas/2723-orokseg-es-ujitas>.

Halmos Béla

2006 A táncházmozgalomról. In Sándor Ildikó (szerk.): Betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalom történetéből. Budapest: Hagyományok Háza. 7–22.

Halmos Béla – Hoppál Mihály – Halák Emese (szerk.)

2012 „Meg kell a búzának érni.” A magyar táncházmozgalom 40 éve. Budapest: Európai Folklór Intézet.

Jávorszky Béla Szilárd

2013 A magyar folk története. Budapest: Kossuth Kiadó, Hagyományok Háza.

Juhász Katalin

2020 Néprajzi kutatások hasznosulása a néptánc és népzenei folklorizmus tevékenységekben. In Cseh Fruzsina, Mészáros Csaba, Borsos Balázs (szerk.): Számvetés és tervezés: A néprajztudomány helyzete és jövője a 21. században. BTK Néprajztudományi Intézet (ELKH) – L'Harmattan Kiadó. 145–182.

Keszeg Vilmos

2018 Keresztútzben a népi kultúra: interpretációs és kontextualizáló kísérletek. In Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): A néprajzi örökség új kontextusai. Funkció, használat, értelmezés. Kriza Könyvek. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 29–77. http://kjnt.ro/szovegtar/tanulmany/KKonyvek_43_2018_JAZs-VA_szerk_A-neprajzi-orokseg_02_KeszegV.

Kisimre Árpád

2011 Hagyományörzés és színpadi néptáncművészet a Vajdaságban. In Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): Hagyomány – Örökség – Közkultúra – A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében. Budapest: Teleki László Alapítvány. 321–324.

Kodály Zoltán

1964 Visszatekintés I. Budapest: Zeneműkiadó. 156.

Kovács Dezső

2002 Falusi turizmus. Az átalakuló mezőgazdaság és a vidék gazdaságának egyik diverzifikációs lehetősége Magyarországon. Doktori disszertáció. Gödöllő: Szent István Egyetem.

Kovács Henrik

2021 A néptánc társadalmi funkcióváltozásai. A néptánc szerepének vizsgálata a 20–21. század revival közegében. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport. https://neprajz.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/kovacs_henrik.pdf.

Kósa László

1974 A népi kultúra új hulláma. Tiszatáj 28 (9): 38–45.

Könczei Csongor

2014 A 35 éves erdélyi táncház rövid történeti áttekintése. In Könczei Csongor (szerk.): Az erdélyi magyar táncművészet és táncstudomány az ezredfordulón II. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 181–190.

2022 A romániai magyar néptáncmozgalom története. Kolozsvár: Romániai Magyar Néptánc Egyesület.

Körtvélyes Géza

1980 A néptánc türelmes. Valóság 1980. február, XXIII. évfolyam (2. szám): 65–69.

Kövágó Zsuzsa – Kövágó Sarolta

2015 A magyar amatőr néptáncmozgalom története a kezdetektől 1948-ig. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola. http://mte.eu/wp-content/uploads/2020/03/K%C5%91v%C3%A1g%C3%B3-K%C5%91v%C3%A1g%C3%B3_A-magyar-amat%C5%91r-n%C3%A9pt%C3%A1ncmozgalom-t%C3%B6rt%C3%A9nete.pdf.

Kristóf Luca

2021 Kultúrútsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon. Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont. Budapest

Kunej, Rebeka

2023 Spaces of Folk Dancing Beyond the (Slovene) Folklore Ensemble Stage. Národopisná revue, Strážnice: Ústav, 33, 1, 43–52.

Magyar Judit

1978 Beszámoló a néptáncoktatók tanfolyamáról. Nyelvünk és kultúránk. 31. 63–66.

Magyar Kálmán

1978a A magyar néptánc Amerikában. Nyelvünk és kultúránk. 32. 64–69.

1978b A New York-i Hungária Táncgyűttes magyarországi élményeiről. Nyelvünk és kultúránk. 31. 67–69.

Marót Károly

1945 Survival és revival. Ethnographia LVI. (1-4.): 1–9.

Martin György

1981 Szász János: Beszélgetés Martin Györggyel az új folklórhullám és néptáncmozgalom előzményeiről. Kultúra és Közösség. 1981/4. 42–53.

Miller, Daniel – Slater, Don

2000 The Internet: An Ethnographic Approach. Routledge

Morvay Judit

1982 Család. Magyar Néprajzi Kislexikon. Budapest. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/cs-72291/csalad-7229A/>.

Pálfi Csaba

1970 A Gyöngyösbokréta története. Táncstudományi Tanulmányok. 1969–1970. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, Budapest. 115–161.

Pettan, Svanibor

2010 Dance House: European Models of Folk Music and Dance Revival in Urban Settings. Journal of Urban Culture Research. 1: 128–135.

Quigley, Colin

1998 Táncház: Networked Socio-Aesthetic Communities in the Post-Modern Global Cultural Environment. ECTC Bulletin. 4. 33–35.

Richtarszik Mihály

2011 A felvidéki néptáncmozgalom változásai az utóbbi húsz évben. In Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): Hagyomány – Örökség – Közkultúra – A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében. Budapest: Teleki László Alapítvány. 315–320.

Richter Pál

2017 Tíz éves a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzenei képzése. folkMAGazin 24 (6): 4–6. https://real.mtak.hu/72337/1/10eves_a_nepzenetsz_folkmagazin.pdf.

Ronström, Owe

1998 Revival in Retrospect. The folk music and folk dance revival, In ECTC Bulletin, 1998. 39–42.

Pásztor Andrea

2019 Negyven éve alakult meg a Magyarlukafai Néprajzi Műhely. Honismeret 47 (6.): 54–60.

Sági Mária

1977 Táncház a Kassákban. Kultúra és Közösség, 3. 105–115.

1978 A táncház. Valóság 21 (5): 68–76.

Sándor Ildikó

2006 Zene és tánc úgy, mint Széken. In Sándor Ildikó (szerk.): Betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalom történetéből. Budapest: Hagyományok Háza. 23–40.

2023 The Folk Art Revival and Applied Ethnography in the Hungarian Heritage House. Acta Ethnographica Hungarica, 343–355. <https://akjournals.com/view/journals/022/66/2/article-p343.xml>.

Siklós László

2006 Táncház. Hagyományok Háza, Timp Kiadó.

Stavělová, Daniela – Buckland, Theresa Jill

2018 Preface. In Folklore Revival Movements in Europe post 1950: Shifting Contexts and Perspectives. Prague: Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences. 7–17.

Szabó Szandra Zsuzsanna

2024 Az „autentikus népi magyar” identitás konstrukciói a táncházmozgalomhoz kapcsolódó fiatalok körében. Doktori disszertáció, Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar.

Székely Anna

2021 #legényesezzotthon: A magyar néptáncos közösség a koronavírus-járvány idején. Tabula Online 22 (1). DOI: <https://doi.org/10.54742/tabula.2021.1.03>.

2024a Közösség és autenticitás: a kortárs magyar néptáncos revival mozgalom vizsgálata. Doktori disszertáció, Szeged: Szegedi Tudományegyetem.

2024b A táncházmozgalom és a hagyományos népi kultúra találkozása. In Korom Alexandra – Székely Anna (szerk.): Táncutató Doktoranduszok IV. Országos Konferenciája, Hagyományok Háza, Budapest, 2022. október 14. Etnokoreológiai Szemle, II. Budapest: Magyar Etnokoreológiai Társaság. 44–55. <https://etnokoreologia.hu/wp-content/uploads/2024/07/etnokoreologiai-szemle-2-tdok-online-1.pdf>.

Szőnyi Eszter – Szőőr-Fülöp Luca – Koltai Luca – Jakab Gábor – Szabó Tamás – Barta Regina

2024a A Csoóri Sándor Program Hatásvizsgálata - Előzetes Gyorsjelentés, Hétfő Kutatóintézet

2024b A Csoóri Sándor Program Hatásvizsgálata – Zárójelentés, Hétfő Kutatóintézet

Takács Gergely

2016 A néptáncos revival mozgalom szerepe napjaink városi szabadidőkultúrájának alakításában Szegeden – egy táncgyüttes példája. Móra Akadémia, 3:216–29. http://acta.bibl.u-szeged.hu/47758/1/moraakademia_003_216-229.pdf.

Varga Sándor

2023 Változások egy mezősi falu tradicionális tánc kultúrájában. Budapest, Magyarország, Kolozsvár, Románia: Hagyományok Háza, Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT). <https://real.mtak.hu/181937/>.

Vestheim, Geir

2012 Cultural policy-making: negotiations in an overlapping zone between culture, politics and money. International Journal of Cultural Policy. 18 (5). 530–544.

Zelnik József

2012 Negyven év után. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia.

INTERNETES FORRÁSOK**EMET****2024 Csoóri Sándor Alap pályázati kiírás**

https://emet.gov.hu/app/uploads/2024/04/Csoori-Sandor-Alap-2024-_nyilt-palyazati-kiiras.pdf.

2023 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2023/>

2022 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2022-palyazati-felhivasok/>

2021 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2021/>

2020 https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/09/cssp_nepzene_2020_palyazati_kiiras.pdf

2018 https://static.allin-hungary.eu/uploads/a3_2018-03-29-10-31-44_HMzqhS6jCv.pdf

EMET**2024 Csoóri Sándor Alap döntési lista**

<https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2017-3/>

2023 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2023/>

2022 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2022-evi-dontesi-lista/>

2021 <https://emet.gov.hu/dontesi-listak-csoori-sandor-program-2021/>

2020 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2020-evi-nyilt-palyazati-felhivasok/>

2019 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2019/>

2018 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-alap-2018-2/>

2017 <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2017-3/>

Hagyományok Háza

2022 A táncházmozgalom forrásvidéke – Lelkes Lajos és Stoller Antal Huba, beszélgetést vezette Sándor Ildikó. Szabadegyetem-beszélgetés a Hagyományok Háza Folkudvarában <https://hagyomanyokhaza.hu/hu/node/7973>.

Wikipédia

2024 Vámosi János. https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%A1mosi_J%C3%A1nos&oldid=27175395.

2017. évi LXXXVI. törvény a Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről szóló 2016. évi XC. törvény módosításáról https://jogkodesz.hu/jsz/2017_86_torveny_1084481

2017. évi C. törvény Magyarország 2018. évi központi költségvetéséről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700100.tv>

50 millió a Fonó felújítására, indul a Csoóri Sándor Program sajtóhír

<https://2015-2019.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/50-millio-a-fono-felujitasara-indul-a-csoori-sandor-program>

Az internetes oldalak utolsó letöltési ideje: 2025. március 17.

Kiadja:
Hagyományok Háza
1011 Budapest, Corvin tér 8.
www.hagyomanyokhaza.hu

Felelős kiadó: Both Miklós, a Hagyományok Háza főigazgatója
Felelős szerkesztő: Hont Angéla | Süveges Antal Pál

Tipográfia, nyomdai előkészítés: Salt Communications Kft.
Nyomdai munkák: PremiumPack Kft.

ISSN 3058-1370